

”Saatais kokonaisvaltainen käsitys hänen elämäntilanteestaan ja ojennettua jollakin tavalla”

Helsingin nuorten rikosprosessia kehittävän viranomaistyöryhmän näkemyksiä rikosprosessin mahdollisuuksista edistää alakäisen rikoksentekijän kokonaistilannetta.

Oskar Hägglund
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Oskar Hägglund		
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Saatais kokonaisvaltainen käsitys hänen elämäntilanteestaan ja ojennettua jollakin tavalla” - Helsingin nuorten rikosprosessia kehittävän viranomaistyöryhmän näkemyksiä rikosprosessin mahdollisuuksista edistää alaikäisen rikoksentehtävän kokonaistilannetta.		
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika - Datum - Month and year Maaliskuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 111
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Tämä tutkielma tarkastelee Helsingissä toimivan, nuorten rikosprosessin parissa työskentelevän moniammatillisen viranomaistyöryhmän näkemyksiä tämänhetkisestä nuorisorikosprosessista. Työryhmässä on edustus käytännössä kaikista niistä viranomaisista, joita rikosprosessiin joutunut alaikäinen nuori tapaa prosessin aikana. Tutkielman tavoitteena on havaita nuorten rikosprosessissa sellaisia tekijöitä, joita muuttamalla tai kehittämällä rikosprosessi olisi siihen joutuneen nuoren näkökulmasta joutuisampi ja nuoren kokonaistilannetta hyödyttävämpi.</p> <p>Työryhmä on kevästä 2018 pohtinut niin kutsutun <i>lean</i>-johtamisopin hyödyntämistä rikosprosessin jouduttamiseksi. Tästä syystä <i>leanin</i> perusteoriaa sekä sen hyödyntämistä julkisen sektorin toiminnassa esitellään osana tutkielmaa.</p> <p>Nuoret ovat kriminaalipoliittikan näkökulmasta kiinnostava erityisryhmä, ja nuorten rikosprosessi eroaa aikuisten rikosprosessista monella tavalla. Yksittäisenä suurena erona korostuu laajamittaisen viranomaisverkoston ja nuoren kokonaisvaltaisen tilanteen selvittäminen, sekä tähän liittyen sosiaalitoimen osuus kokonaisprosessissa.</p> <p>Tutkielma esittelee nuorisorikosprosessin rikosoikeudellisesta ja kriminaalipoliittisesta näkökulmasta. Nuoruus on mahdollisen jatkuvan rikollisen käyttäytymisen näkökulmasta aktiivista rikoksentehtäväa. Tämän takia tutkielma kuvailee myös kriminologian nuorisorikollisuutta selittäviä tekijöitä sekä pohdintaa, miten rikollisuutta ylipäätensä voidaan ennaltaehkäistä.</p> <p>Tutkimuksen aineisto kerättiin syksyllä 2018. Aineisto koostui työryhmän kaikkien viranomaistahojen haastattelusta. Aineistossa esiintyy poliisin nuorisoryhmän, syyttäjien, käräjäoikeuden tuomarin, lastensuojelun sosiaalityön, nuorten rikosasioiden ja oikeus- ja rikosprosessin aikaisen viranomaisyhteistyön sujumisesta. Aineisto analysoitiin hyödyntämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.</p> <p>Analyysin ympärille kehittyi viisi pääteemaa, joiden kautta tutkimuskysymykseen oli mahdollista vastata. Nuorten rikoksentehtävien kanssa työskentelevät viranomaiset näkivät nuoret selkeänä erityisryhmänä, joiden seuraamusten tulisi olla mahdollisimman lieviä ja nuoren kokonaistilannetta edistäviä. Nuorissa rikoksentehtävissä havaittiin selkeä jakauma yksittäisen rikoksen tehneiden nuorten ja rikoskierteessä olevien nuorten välillä. Tämä jakauma näyttäytyi palvelujen laadussa ja ennaltaehkäisemisen tavoitteissa. Rikosoikeuden keinot puuttua nuorisorikollisuuteen nähtiin viimesijaisina, joskin tarpeellisina.</p> <p>Tämänhetkisessä rikosprosessissa nähtiin olevan paljon hyviä käytäntöjä, joiden kehittämistä tulisi jatkaa. Suurin viimeaikainen yksittäinen uudistus, poliisin nuorisoryhmän perustaminen maaliskuussa 2018, keräsi kiitosta. Yhteistyön poliisin ja etenkin sosiaaliviranomaisten välillä nähtiin parantuneen ryhmän perustamisen myötä. Rikosprosessia hidastavia tekijöitä sekä ylimääräistä, jopa turhaa työtä tuottavia käytäntöjä nähtiin olevan muutamassa menettelytavassa. Toisaalta ongelmia havaittiin myös yksittäisten organisaatioiden rakenteissa ja resursseissa. Rakenteellisiin ongelmiin rikosprosessin kehittämisen ei nähty voivan vaikuttaa.</p> <p>Suurimpana yksittäisenä esteenä nuoren kokonaisvaltaiselle auttamiselle rikosprosessissa näyttäytyi rikosprosessin mielletty pirstaleisuus. Viranomaiset näkivät, että puutteellinen työnjako ja tiedonkulku sekä epäselvät vastuualueet aiheuttavat tilanteen, jossa millään viranomaisella ei ole päävastuuta nuoren hyvinvoinnista ja palveluohjauksesta rikosprosessin aikana. Tämän seurauksena nuori jää melko yksin prosessin ajaksi. Prosessissa nyt mukana olevista viranomaisista päävastuun nähtiin ensisijaisesti olevan lastensuojelun, mutta osittain myös rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön harteilla. Nykymallissa tämän vastuunkannon nähtiin olevan puutteellista. Viranomaiset pohtivat yhtenä ratkaisuehdotuksena mahdollisuutta perustaa yksikkö, jonka ainoa tehtävä olisi nuoren tukeminen ja tiedottaminen koko prosessin ajan, mahdollisesti myös sen yli.</p> <p>Tutkimuksen tulokset koskien nuorisorikosprosessin omalaatuisuutta ovat linjassa suomalaisen kriminaalipoliittikan tavoitteiden kanssa. Aineistossa näkyi selkeästi nuorisorikollisuuden yhteiskunnallisiin haasteisiin liittyviä kommentteja, muun muassa liittyen polarisoitumiseen ja syrjäytymiseen. Tulokset toimivat pohjana työryhmän jatkotyöskentelylle ja työryhmä voi hyödyntää tutkimuksen tuloksia parantaakseen niin keskinäistä yhteistyötään, kuin nuorten rikosprosessia kokonaisuutena.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords nuorisorikollisuus, nuoret rikoksentehtäjät, viranomaisyhteistyö, kriminaalipoliittikka, lastensuojelu, rikosprosessi, sosiaalityö, rikosseuraamusala, lean-ajattelu		

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	4
2.1	Kriminaalipolitiikka	4
2.2	Kriminologian selityksiä rikollisuuden syistä	6
2.3	Mitä rikollisuudesta tiedetään?.....	11
2.4	Nuorisoriikollisuus tilastoina.....	13
3	NUORTEN RIKOSPROSESSI	18
3.1	Alaikäiset rikosoikeudellisesta näkökulmasta	19
3.2	Nuorten rangaistukset	21
3.2.1	Nuorisorangaistus	22
3.2.2	Nuorten ehdollisen vankeuden valvonta	23
3.3	Rikosprosessin kulku	25
4	LEAN	31
4.1	Taustaa	31
4.2	Lean-menetelmän keskeisimmät periaatteet	33
4.2.1	Arvon (ja asiakkaan) määrittäminen.....	34
4.2.2	Arvovirta: tunnistaminen ja hukan poistaminen.....	36
4.2.3	Virtautus, imu ja täydellisyyden tavoittelu	37
4.2.4	Lean ja julkinen sektori.....	39
5	TUTKIMUKSEN RAKENTUMINEN.....	41
5.1	Tutkimus- ja analyysimenetelmät.....	41
5.2	Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu	43
5.3	Aineiston kokoaminen	45
5.4	Eettinen pohdinta ja tutkijan rooli	47

6	ANALYYSI.....	50
6.1	Analyysin eteneminen.....	50
6.2	Teema 1: Rikosprosessin nuoret.....	52
6.2.1	Kuka rikosprosessissa oleva nuori on?	53
6.2.2	Nuoren kohtaaminen.....	57
6.3	Teema 2: Nuorten rikosprosessi kriminaalipoliittisesta näkökulmasta	61
6.3.1	Nuorten rikosprosessin tavoitteet	61
6.3.2	Nuorten rikosprosessin ominaispiirteet.....	66
6.3.3	Seuraamus	69
6.4	Teema 3: Uudistamistarpeet ja hyvän kehityksen ylläpitäminen	72
6.4.1	Poliisin nuorisoryhmä	73
6.4.2	Ylimääräinen työ ja parannusehdotuksia	79
6.5	Teema 4: Viranomaisyhteistyötä ja ongelmanratkaisua	85
6.6	Teema 5: Nuorten rikosprosessin pirstaleisuus ja vastuun puuttuminen	90
6.6.1	Pirstaleinen prosessi.....	91
6.6.2	Kenen vastuu?	94
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	101
	LÄHTEET	106
	Liite 1.	112
	Liite 2.	114
	Liite 3.	115

1 JOHDANTO

Nuoruudessa tapahtuva rikollisuus, kuten rikollisuus ylipäättänsä, herättää perinteisesti suuressa yleisössä laajan keskustelun lisäksi kiinnostusta, hämmennystä ja jopa pelkoa. Tapa, jolla nuorisoriikollisuuteen reagoidaan, kertoo useasti yhtä paljon yhteiskunnasta kuin nuorisoriikollisuutta selittävät taustatekijät. Kriminaalipoliittisesta näkökulmasta nuoret ja etenkin alaikäiset rikosentekijät muodostavat kiinnostavan erityisryhmän. Ryhmän haasteisiin ei tartuta ainoastaan määräämällä rangaistuksia rikosoikeudellisena seuraamuksena, vaan pikemminkin todentamalla nuoren mahdollinen avuntarve rikosprosessin aikana ja kehittämällä seuraamuksia, joilla olisi positiivisia vaikutuksia nuoren elämäntilanteeseen ja tulevaisuuteen. Rikosoikeus on nuorten osalta kehittynyt pitämään sisällään rangaistuskäytäntöjä, joiden ensisijaista tarkoitusta voidaan kuvailla ennen kaikkea *sosiaalistavaksi*. Esimerkiksi nuorisorangaistukseen kuuluu nuoren tiivis ohjaaminen rikollisuutta järkevämmän tekemisen pariin edistämällä tuomitun työllistymisen ja koulutuksen edellytyksiä. Alaikäisten rikosentekijöiden kohdalla vaikuttaminen ulottuu näin ollen selkeästi rikosoikeuden ulkopuolelle. Viranomaispuolella sosiaalialan puuttuminen nuoren rikoksilla oireiluun korostuu etenkin lastensuojelun sosiaalityön kohdalla. Rikosprosessin ensisijaisen puuttumisen ja toiminnan nähdään monesti kuuluvan lastensuojelun piiriin. Matti Marttusen (2008, 11) mukaan voidaan myös puhua pyrkimyksestä ”lähentää lastensuojelua ja sosiaalityötä rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän käytäntöihin”. (Harrikari 2006, 249–252; Marttunen 2008, 10–14.)

Helsingissä on jo joitakin vuosia toiminut moniammatillinen viranomaisvetoinen työryhmä, jonka tarkoituksena on pohtia nuorten rikosentekijöiden rikosprosessin sujuvuutta. Työryhmän on alun perin kutsunut koolle Helsingin käräjäoikeuden käräjätuomari Jaana Helander ja työryhmä on vuosien mittaan kasvanut nykyiseen muotoonsa. Uusimpina toimijoina työryhmässä on lastensuojelu sekä rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta. Keväällä 2018 työryhmä on Helsingin sosiaali- ja kriisipäivystyk-

sen päällikön Pia Mäkeläisen johtamana alkanut tarkastella nuorten rikosprosessin jouduttamista Lean-johtamisopin näkökulmasta. Tutkielmani tarkastelee nuorten rikosprosessia työryhmää hyödyttävästä näkökulmasta: mitä haasteita työryhmän viranomaiset näkevät helsinkiläisnuorten rikosprosessissa ja miten näihin haasteisiin tulisi tarttua, jotta rikosprosessiin joutuneen nuoren tilannetta voitaisiin edesauttaa? Aloittaessani tutkielmani laatimista, moniammatillisessa työryhmässä oli edustus Helsingin poliisista, Helsingin käräjäoikeudesta, Helsingin syyttäjänvirastosta, Helsingin kaupungin poliisisosiaalityöstä (nuorten rikosasioiden ja oikeus-edustuksen yksikkö), lastensuojelusta sekä rikosseuraamuslaitoksesta. Helsingin rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta liittyi työryhmän työskentelyyn tammikuussa 2019. Tutkimusta varten olen haastatellut työryhmän viranomaisia heidän näkemyksistään tämänhetkisestä rikosprosessista, sen kipukohdista ja sen parantamisesta rikosprosessiin joutuneen nuoren näkökulmasta.

Nuoriin kohdistuvat rangaistukset ja niiden täytäntöönpano eroaa aikuisena tuomittuihin, joskin on tärkeä muistaa, että rikosvastuun saavuttaneen henkilön rikosasia käsitellään samoissa tuomioistuimissa, joissa aikuisiäkin tuomitaan (esim. Marttunen 2006, 282–284). Kriminaalipolitiikan näkökulmasta nuorisoriikollisuus on aina ajankohtainen ja yhteiskunnallista keskustelua herättävä aihe. Kriminologia on perinteisesti esittänyt rikollisuutta aiheuttaviksi tekijöiksi haitallisen sosiaalisen ympäristön ja yleisen huono-osaisuuden, mutta myös esimerkiksi biologiasta ja perinnöllisyydestä on etsitty vastauksia (Salmi 2006, 187). Toisaalta nuorisoriikollisuus on liitetty kasvuun ja kehitykseen ”ikään kuuluvana ja ohimenevänä kehityksen vaiheena” (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1), minkä takia suhtautuminen ilmiöön onkin hieman erilaista kuin aikuisten rikollisuuteen.

Tutkielmassani tulen esittelemään erinäisiä rikollisuuden syitä selittäviä teorioita ja kriminaalipoliittisia toimia (esim. Lappi-Seppälä 2006; Kivivuori 1994 & 2008) nuorisoriikollisuuden ja siitä mahdollisesti seuraavien ongelmien ja syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseksi. Näen kriminologian teorian esittelemisen tärkeänä, jotta voin pohtia nuorten rikosprosessin yh-

teensopivuutta kriminologian vallitseviin näkemyksiin nuorisirikollisuudesta sekä kokonaisilmiön ennaltaehkäisemiseen ja torjumiseen. Oleellinen osa aineistoa käsittelee myös työryhmän viranomaisten näkemyksiä nuorisirikollisuudesta. Kivivuori (2008, 34–35) mainitsee, että rikollisuutta selittävien teorioiden pohtiminen on tärkeää, sillä se mahdollistaa vertaamisen käytäntöön ja voi johtaa poliittisiin ratkaisuihin rikollisuuteen ja sen torjuntaan liittyen.

Kuten todettu, työryhmä pohtii tällä hetkellä helsinkiläisnuorten rikosprosessien jouduttamista lean-ajattelun näkökulmasta. Tästä syystä tulen esittelemaan keskeistä leaniin liittyvää teoriaa ja pohtimaan lean-menetelmän hyödynnettävyyttä julkisen sektorin organisaatioissa ja työryhmän työskentelyssä. Lean-ajattelu esiteltiin Womack, Jones ja Roosin vuonna 1990 julkaistussa klassikkoteoksessa ”*The Machine That Changed the World*” sekä sen jatko-osassa ”*Lean Thinking: Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation*” (alkup. 1996). Käytän tässä tutkielmassa näitä leanin keskeisimmiksi teoksiksi muodostuneita kirjoja lean-ajattelutavan selittämiseksi. Leania käyttämällä prosesseista toivotaan löydettävän turhat, prosesseja hidastavat tekijät, jotta käytössä olevia resursseja voitaisiin kohdentaa tehokkaammin (esim. Modig & Åhlström 2015).

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on siis selvittää työryhmään osallistuvien yksittäisten viranomaistahojen näkemyksiä tämänhetkisestä rikosprosessimallista ja siihen liittyvästä viranomaistyöskentelystä. Tutkielmassani pyrin selvittämään viranomaisten näkemyksiä siitä, miten nuorten rikosprosessia voidaan parantaa havaitsemalla prosessissa ongelmakohtia (lean-ajattelun mukaan *hukkaa*) ja löytämällä näihin kohtiin ratkaisuehdotuksia. Pro gradu -tutkielmani pyrkii selvittämään, minkälaisen rikosprosessin aikaisen työskentelyn työryhmä kokee arvoa tuottavana rikosprosessia läpikäyvälle nuorelle. Jotta rikosprosessiin joutuneelle nuorelle voidaan tarjota asianmukaisia palveluja ja tukea, on myös hyvä ymmärtää rikollisuuteen liittyviä taustatekijöitä ja rikoskäyttäytymisen dynamiikkaa, sekä yhteiskunnan toimia rikollisuuden torjumiseksi. Tähän kriminologia ja kriminaalipolitiikka antavat vastauksia.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Kriminaalipolitiikka

Kriminaalipolitiikkaa voi lyhyesti kuvailla yhteiskunnan toimialueeksi, jolla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen, sekä rikollisuuden yhteiskunnalle tuottamiin haittavaikutuksiin. Kriminaalipolitiikan yleistavoite on rikollisuuden haittojen ja rikollisuuteen liittyvän kontrollin minimoiminen sekä näiden keskinäinen tasapainottaminen. Kriminaalipolitiikka, niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin, lähtee olettamasta, ettei rikoksentonta yhteiskuntaa ole olemassa. Marcus Felsonin ja Lawrence E. Cohenin (1979) kehittämän arkirutiiniteorian mukaan voidaan jopa ajatella, että suurin osa ihmisistä, ellei jopa jokainen, on kykeneväinen rikoksen tekemiseen, mikäli siihen tarjoutuu otollinen tilaisuus. Kriminaalipoliittiset toimet eivät siis keskity pelkästään ”rikollisiin”, vaan koko väestöön. Tässä luvussa esittelemäni kriminologinen teoriapohja tulee kuitenkin osoittamaan, että rikollisuuden syntyyn vaikuttaa paljon sellaisia tekijöitä, jotka eivät lähtökohtaisesti koske koko väestöä. Myös kriminaalipolitiikka tunnistaa tämän ja jo miltei loppuun kulunut kriminaalipolitiikka kuvaava sanonta onkin, että ”parasta kriminaalipolitiikkaa on hyvä sosiaalipolitiikka”. Se, miten yhteiskunta käyttää kontrollia rikollisuuden haittojen vähentämiseen liittyy pitkälti kyseisen yhteiskunnan edustamaan arvomaailmaan ja heijastuu poliittiseen päätöksentekoon. (Laine 2007, 190–199; Lappi-Seppälä 2006, 46–66.)

Onnistuneen kriminaalipolitiikan näkyvimpänä mittarina on luonnollisesti alhainen rikollisuus ja tämän saavuttamiseen kriminaalipolitiikka pyrkii löytämään useita ratkaisuja. Yleisessä keskustelussa esille nousevat rikosoikeuden keinot, joilla rikollisuuteen tartutaan; eli ne sanktiot, rangaistukset ja seuraamukset, jotka rikollisesta teosta seuraa. Etenkin rangaistusaste ja sen vaikuttavuus herättävät jatkuvasti laajaa keskustelua ja saa palstatilaa. Yleisenä toiveena esitetään useasti rangaistusten koveneminen, joka nähdään eräänlaisena ohituskaistana rikollisuuden vähentämiseksi. Kriminaalipolitiikan tutkimus ei kuitenkaan tunnista tätä keinoa jonkinlaisena rikostorjunnan automaationa. Rankaisemisen historia on osoittanut, että

ankarien rangaistusten maissa ja aikana rikollisuutta on esiintynyt paljon ja vastaavasti lievien rangaistusten kohdalla rikollisuus on voinut olla vähäistä. Rangaistusten rikospreventiivistä vaikutusta ei siltikään voi sivuuttaa kokonaan. Pelkän rangaistusten yleisen olemassaolon voidaan arvioida ennaltaehkäisevän rikollisuutta, sillä ne aiheuttavat kuitenkin jonkinasteista kärsimystä rangaistulle ja ohjaavat yleistä moraalikäsitystä. Rikosoikeuden voidaan myös nähdä omaavan ennaltaehkäisevän vaikutuksen rikollisuuteen. Rikosoikeuden preventiivisyys jaetaan useasti yleispreventioon ja erityispreventioon. Ensimmäinen kuvaa rikosoikeuden pelotevaikutavuutta ja lain kunnioittamista ylläpitävää vaikutusta, kun taas jälkimmäinen merkitsee jo tapahtuneeseen rikollisuuteen tarttumista esimerkiksi uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Tutkielmani aineistossa etenkin erityisprevention rooli korostui selkeästi nuorisorikosprosessissa. (Laine 2007, 190–199.)

Kriminaalipolitiikan kehityksen Suomessa voi liittää hyvinvointiyhteiskunnan kehitykseen. Suomen kriminaalipoliittinen järjestelmä ja sen tavoitteet ovat hyvin lähellä muita pohjoismaisia kriminaalipolitiikan liberaaleja malleja. Yhtäläisyys näkyy etenkin lievissä rangaistuskäytännöissä ja rikollisuuden ennaltaehkäisemisen pyrkimyksessä lisäämällä hyvinvointia sosiaalipoliittisin keinoin, ei lisäämällä rangaistuksia ja vankiloita. Harrikari (2008, 105) mainitsee, että hyvinvointivaltion liittää kriminaalipolitiikkaan sen perusajatus julkisten varojen käyttämisestä yleisen hyvän tavoitteluun; esimerkiksi lasten, nuorten ja perheiden sosioekonomisen tilanteen kohentaminen voidaan nähdä myös rikollisuutta ennaltaehkäisevänä toimenä. Suomessa asiantuntija- ja virkamiesvetoinen kriminaalipolitiikka, kuten rikosoikeudellinen järjestelmä ylipäätensä, on toistaiseksi pysynyt selkeän poliittisen vaikuttavuuden ulkopuolella. Osittain tämän takia suomalainen kriminaalipolitiikka on jatkuvan keskustelun ja arvostelun aiheena, vaikka alhainen rikollisuus puhuu nykyjärjestelmän puolesta. (Lappi-Seppälä 2012, 46–66; Jareborg 1995, 22.)

2.2 Kriminologian selityksiä rikollisuuden syistä

Kriminologiassa ja sen tutkimuksessa nuoruusiällä on valtava merkitys. Iän ja rikollisuuden yhteys on kriminologian tutkituimpia ja tunnetuimpia ilmiöitä ja oikeastaan sukupuoli on ainoa tekijä, joka korreloi rikollisen käyttäytymisen kanssa vahvemmin kuin ikä (esim. DeLisi & Vaughn 2016, 41; Cauffman ym. 2016, 121). Rikosuralle päätnyt henkilö on mitä todennäköisimmin tehnyt rikoksia myös nuorena. On erittäin harvinaista, että rikoskäyttäytyminen alkaisi vasta aikuisiällä. Nuoruutta voidaan tilastojen valossa pitää aktiivisimpana rikosentekoaikana etenkin omaisuus- ja väkivaltarikosten osalta. Nuoruus on yksilön kehityksen ja sosiaalistumisen kannalta sekä identiteetin muodostumisessa tärkeää aikaa ja vaikka rikollista käyttäytymistä nuoruudessa ei sinänsä tulisi pitää epänormaalina, voidaan se luokitella sellaiseksi riskikäyttäytymiseksi, johon yhteiskunnalla on hyvä olla keinoja puuttua. Tästä syystä voidaan ajatella, että panostaminen niihin yhteiskunnallisiin epäkohtiin, jotka vaikuttavat nuorten elinolosuhteisiin, tulisi olla kohdallaan. Kriminaalipoliittisten rakenteiden kohdentamiseksi oikein, esimerkiksi nuorten rikosprosessin kehittämiseksi, ymmärrys rikollisuutta aiheuttavista taustatekijöistä onkin tärkeää. Vaikka kriminologiaa toisinaan luonnehditaan eri tieteenalojen rikollisuuden ja sen kontrollin tutkimusta soveltavana tutkimusalana, eikä täysin omana tieteenalanaan (esim. Marttunen 2008, 38), antaa kriminologisten teorioiden ymmärtäminen työkalut pohtia niitä ratkaisuja, joita rikollisuuteen liittyen tehdään. (Cauffman ym. 2014, 121–128, 7–11; Kivi-vuori 2008, 28–30.)

Syitä rikollisuuteen on pyritty hakemaan usean eri tieteenalan piiristä ja perinteisesti rikollisuutta selittäviä tekijöitä nähdään niin yksilötasolla kuin sosiaalisella, rakenteellisella ja kulttuurisella tasolla. Yksilötasolla kriminologian teoria on etsinyt selityksiä muun muassa perinnöllisyydestä, persoonallisuudesta, sosiaalisesta ympäristöstä ja oppimisesta. Esimerkiksi aikaiset kriminologian teoriat edustivat näkökulmaa, jossa rikollisuus nähtiin käyttäytymiseen liittyvänä ongelmana, johon yksilö ei itse voi vaikuttaa. Näiden positivististen teorioiden mukaan yksilö ajautuu rikolliseen

toimintaan joko henkilöönsä liittyvien tekijöiden tai sosiaaliseen ympäristöönsä liittyvien tekijöiden takia. Ääriesimerkkinä voidaan mainita Cesare Lombroso, joka (nykytiedon valossa epäonnistuneesti) yritti todistaa, että rikolliset ovat fyysisiltä piirteiltään erilaisia kuin muut, eikä biologia näin ollen anna heille muuta mahdollisuutta kuin rikoksenteon. Lombrosen väitetään myös ensimmäisenä käyttäneen termiä *kriminologia* kuvaillessaan tutkimusalaansa. (Muncie 1999, 85–108.)

Aikaista kriminologian ja sosiologian lähentymistä edusti vahvasti niin sanottu Chicagon koulukunta 1920-luvulla, joka havaitsi kaupungistumisen aiheuttaman köyhtymisen, sosiaalisten ongelmien ja rikollisuuden keskittymisen tietyille alueille. Koulukunnan kehittäjien sosiologien Ernest Burgessin ja Robert Parkin mukaan asuinalueet ja niiden huonot olosuhteet aiheuttivat sosiaalista epäjärjestyä ja rikollista käyttäytymistä, ei niinkään yksilön ominaisuudet. Muita merkittäviä teoriasuuntauksia ovat olleet muun muassa Edwin H. Sutherlandin (1970) kehittämä oppimisteoria, joka nimensä mukaisesti käsittää rikollisuuden syyksi rikollisen elämäntavan oppimisen rikoksiin positiivisesti suhtautuvissa ryhmittymissä sekä 1960-luvulla kehittyneet radikaali ja kriittinen kriminologia, jotka tulkittivat epätasa-arvoisten mahdollisuuksien ja yhteiskuntarakenteiden aiheuttavan rikollisuutta. Etenkin kriittinen kriminologia näki rikollisuuden sosiaalisena konstruktiona, jonka määrittelevät valtaapitävät luokat. Luokkayhteiskunta-ajatteluun kytkeytyi myös alakulttuuriteoria (esim. Cloward & Ohlin 1961; Cohen 1955), joka pohti jengiytymisen ja alakulttuurien mahdollistamaa keskiluokkaisen elämänlaadun saavuttamista rikollisin keinoin sellaisissa yhteiskuntaluokissa, joissa nuorilla ei ollut mahdollisuuksia saavuttaa näitä tavoitteita laillisesti. Clowardille ja Ohlinille rikollisuus itsessään muodostikin *rikollisen alakulttuurin*, johon sisältyi normeja ja roolimalleja, joihin köyhät nuoret pystyivät samaistumaan. (Muncie 1999, 101–109 & 115–130.)

Nykyajan rikollisuutta selittäviä teorioita on myös useita, eikä läheskään kaikkia ole mahdollista esitellä tämän tutkielman puitteissa. Erityismaininnan ansaitsee kuitenkin muutama teoria, joiden valossa tämän tutkielman aineistoa on mahdollista tulkita. Yhteistä monelle nykyään vallitsevalle

teorialle on, että niihin sisältyy muitakin kuin pelkästään rikoskäyttäytymistä selittäviä ajatuksia. *Valikoitumisteorian* mukaan yksilö on erinäisten ominaisuuksiensa perusteella (esim. temperamentti, impulsiivisuus) altis päätymään sellaisten sosiaalisten mekanismien piiriin, joissa rikoskäyttäytyminen lopulta kehittyy. Teorian mukaan samaiset mekanismit saattavat johtaa esimerkiksi päihteidenkäyttöön tai tapaturma-alttiuteen rikosten sijasta. Tästä näkökulmasta rikosaltis nuori alkaa tehdä rikoksia vasta jouduttuaan sellaiseen piiriin tai kaveriporukkaan, joissa rikoksia tehdään. Rikoksia tekevät kaveriporukat kuvastavat Kivivuoren (2008, 123) mukaan sosiaalista valikoitumista, sillä rikosalttiit nuoret joko löytävät toisensa tai joutuvat muodostamaan omat ryhmittymänsä, kun ei-rikosalttiit, kunnolliset nuoret, muodostavat omat sosiaaliset ryhmittymänsä. (Kivivuori 2008, 89–135.)

Valikoitumisteorioita lähellä on myös *Leimaamisteoria* (useasti käytetään myös termiä *leimautumisteoria*). Teorian mukaan yhteisön tai yhteiskunnan sosiaaliset reaktiot lisäävät yksilön rikosalttiutta asettamalla toimiensa kautta yksilölle rikollisen leiman, joka määrittää tämän käyttäytymistä. Rikosleima ohjaa yksilöä osittain tämän omien toimien kautta, mutta pitkälti ympäröivän yhteiskunnan suhtautumisen takia sellaisiin sosiaalisiin siteisiin, jotka eivät tue yhteiskunnan normeihin asettumista. Leimaamisteoria kääntää pääläelleen ajatuksen, että poikkeava käytös johtaisi sosiaaliseen kontrolliin toteamalla, että sosiaalinen kontrolli itsessään aiheuttaa poikkeavaa käytöstä. Leimaamisteorian kriminologiset juuret ovat yhdysvaltalaisen sosiologien Edwin Lemertin ja myöhemmin Howard Beckerin tuotannossa, joskin myös filosofian eksistentiaalistista suuntausta edustanut filosofi Jean-Paul Sartrekin puhui leimautumisesta todeten rikollisen olevan sosiaalisten vaikutusten rakentama tuote. Ranskalaisfilosofeihin liittyvänä sivulauseena voidaan mainita, että sen suuriin nimiin lukeutuvat Michel Foucault (Sartren aikalainen) ja valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau ovat tuotannoissaan sivunneet leimaamisteoriaan liitettäviä ajatuksia. Etenkin Foucaultin ajatukset (esimerkiksi kriminologiaan vahvasti liitettävässä klassikkoteoksessaan *Tarkkailla ja rangaista*, alkup. 1975) ylhäältä

tulevan kontrollin merkityksestä yksilön muotoutumiseen liittää leimaamisteorian yhteen kontrollin käsitteen kanssa. Leimaamisteoria liittyy vahvemmin kuin monet muut teorit suoraan rankaisemisen logiikkaan. Kivivuori (2008, 292) liittää leimautumisen ajattelun suoraan nuorten tekemien rikosten rankaisemiseen Suomessa, jossa perinteisesti on pyritty välttämään vankeusrangaistusten käyttöä nuorten kohdalla. Vankiloiden on nähty toimivan eräänlaisina ”rikollisuuden korkeakouluina”, jotka lisäävät rikollisuutta. Leimaamisteoria tarjoaa näin ollen myös monia muita teoriasuuntauksia selkeämmän mahdollisuuden pohtia rikosoikeudellisten seuraamusten ja etenkin vankeusrangaistusten yhteiskunnallista funktiota. Nykytutkimuksen valossa leimautumista voi tuskin yksinään pitää syynä rikollisuuteen. Leimaamisteoriaa on kritisoitu muun muassa siitä, että se antaa vastauksen pelkästään uusintarikollisuuden syntymekanismista, löytämättä selitystä siihen miksi ensimmäinen rikos tehdään. Leimautumisen voidaan kuitenkin nähdä olevan niiden tekijöiden joukossa, jotka lisäävät rikollisuutta. (Kivivuori 2008, 267–303; Laine 2007, 113–119.)

Kontrolliteoria esittää rikollisuuden taustasyyt kahden päälinjauksensa kautta. Nämä ovat sosiaalisen kontrollin teoria ja itsekontrolliteoria. Suuntausten yhteisenä teesinä voidaan pitää ajatusta, että kaikki ovat kykeneväisiä rikollisuuteen, mikäli yhteiset normit ja konventiot (toisin sanoen sosiaalinen kontrolli) eivät sitä estäisi. Suuntaukset asettaa vastakkain kysymys siitä, mistä rikosta estävä tai aiheuttava kontrolli kumpuaa. Sosiaalisen kontrollin teoria näkee, että yhteisöjen virallinen (esim. järjestyssäännöt ja rikoslaki) ja epävirallinen (esim. ystävien paheksunta tai vanhempien nuhteet) sosiaalinen kontrolli ehkäisee rikollisuutta. Henkilö, jolta puuttuu tunnepohjainen side lähipiiriinsä tai joka ei piittaa laista, eikä halua sitoutua esimerkiksi laillisen työelämän rajoittuneisuuteen, on altis syyllistymään rikoksiin. Hänen nähdään olevan vapautunut sosiaalisen kontrollin vaikutuspiiristä ja on tämän seurauksena *irrationaalinen* ympäröivästä yhteisöstään. Näin ollen rikoskäyttäytymistä ehkäisevän kontrollin nähdään olevan yksilön ulkopuolella. Itsekontrolliteoria sen sijaan näkee, että kontrollin puute, eli alhainen itsekontrolli, on yksilön ominaisuus. Itsekontrolliteorian kehittäneet Michael Gottfredson ja Travis Hirschi

(1990) liittivät itsekontrollin halujen tyydyttämiseen ja näkivät, että alhaisen itsekontrollin omaavat yksilöt tekevät rikoksia, sillä niillä saavuttaa nopeasti välittömän hyödyn minimaalisella panostuksella. Näin ollen myös muun helpon mielihyvän tavoittelun, kuten irtosuhteiden, tupakoinnin ja päihteidenkäytön nähtiin liitettävän alhaiseen itsekontrolliin. (Kivivuori 186–218; Laine 2007, 105–113.)

Mainitsen kontrolliteoriat tämän tutkielman asiayhteydessä, sillä niiden liitettävyyden elämänkaaren näkökulmasta on kiinnostava. Vaikka kontrolliteoriat ovat keskenään erimielisiä kontrollin puuttumisen syistä, ja etenkin itsekontrolliteorian voidaan sanoa antavan liiankin yksiselitteisen ja ehdottoman selityksen rikosalttiudelle, molemmat pohtivat kontrollia aiheuttavia ja estäviä tekijöitä läpi elinkaaren kestävinä ilmiöinä. Molemmat teoriat huomioivat muun muassa vanhemmuuden laadun ja kasvatuksen, parisuhteen sekä rikollisuuden ylisukupolvisuuden. Jotkut tutkijat liittävät tämän *sosiaalisen pääoman* käsitteeseen (esim. Salmi 2006), jolloin voidaan ajatella korkean sosiaalisen kontrollin lisäävän sosiaalista pääomaa, joka suojaaa yksilöä rikollisuuteen liittyviltä riskitekijöiltä. Kahden kontrolliteorian vastakkainasettelua avasi *elämäkulkuteoriassa* Robert Sampsonin ja John Laub (1993 ja 2003), jotka totesivat sekä yksilöalttiuden että sosiaalisen kontrollin vaikuttavuuden antavan joitakin vastauksia rikollisuudesta. Kaksikon johtopäätökset perustuivat aineistoon, joka seurasi kahden verrokkiryhmän (rikolliseksi määritelty ryhmä ja kontrolliryhmä, joka taustaltaan vastasi ensimmäistä ryhmää, muttei ollut (vielä) syyllistynyt rikoksiin) elämää 1930-luvulta alkaen. Itsekontrolliteorian hyväksi voidaan laskea yksi löydös: rikosalttius on melko pysyvää yksilötasolla ja alttius epäsosiaaliseen käytökseen hankitaan jo aikaisessa vaiheessa elämänkaarta. Näin ollen yksilöillä voidaan nähdä olevan jo melko aikaisessa vaiheessa elämää eriävät alttiudet rikoksenteekoon. Itsekontrolliteoriaa vastaan puhui kuitenkin sosiaalisten kontrollielementtien, etenkin epävirallisten sellaisten, vahva vaikutus rikollisuudesta irtaantumiseen ja sen estämiseen. Epävirallisen sosiaalisen kontrollin piiriin pääseminen esimerkiksi hyvän työpaikan, parisuhteen tai kouluttautumisen kautta esti rikollisuu-

teen siirtymistä, mutta myös irrotti jo rikollisuuteen siirtyneitä kaidalle polulle. Kontrolliteorian sosiaalisen kontrollin elementtejä ja niiden erinäisiä vaikutuksia rikollisuuden syntyyn voidaan näin ollen pitää kontrolliteorian tärkeimpänä antina. Nuorisorikollisuuteen liittyvä kotimainen tutkimustieto (Salmi 2006,197) on osoittanut, että ne nuoret, jotka kokevat saaneensa heikosti tukea ja kontrollia etusijalla vanhemmiltaan, mutta myös opettajaltaan, oireilevat aktiivisimmin rikoksilla. Itsekontrollin vaikutusta etenkin rikollisuuden määrittävänä tekijänä yksilötasolla ei kuitenkaan voi sivuuttaa kokonaan. (Kivivuori 186–218; Laine 2007, 105–113.)

Kriminologian historian saatossa teorioita on ollut ja on edelleen yllä olevien esimerkkien lisäksi useita, eikä mikään niistä anna yksiselitteistä, oikeaa vastausta rikollisuuden syistä. Yllä kuvailtujen kolmen suuntauksen lisäksi esimerkiksi paineteoria, konfliktiteoria, erinäiset feministiset kriminologian teoriat tai biososiaaliset teoriat tarjoavat myös tärkeitä näkökulmia rikollisuuden juurisyihin. Kriminologian teorioita tulisikin erilaisuuksineen ja päällekkäisyyksineen käsitellä toisiaan täydentävinä kokonaisuuksina. Relevantiksi kysymykseksi muodostuukin: mistä rikollisuutta selittävistä tekijöistä vallitsee tutkimustiedon valossa yksimielisyys? Mitä oikeastaan tiedämme rikollisuudesta?

2.3 Mitä rikollisuudesta tiedetään?

Kriminologian teorioiden laaja kirjo osoittaa, että rikollisuutta ja sen syntyvyyttä ilmiönä on erittäin vaikea yksiselitteisesti hahmottaa. Tästä huolimatta voidaan nähdä, että toimivan yhteiskunnan tulisi tarttua ajankohdaisimpaan tutkimustietoon, jotta rikollisuuden muodostamaan haasteeseen voitaisiin tarttua. Rikollisuuden syiden ymmärtämistä auttaa jo paljon, että ilmiötä voi pohtia sen kautta, mitä tämänhetkinen tutkimus- ja tilastotieto meille tosiasiallisesti kertovat.

Henrik Elonheimo on väitöskirjassaan (2010) listannut sellaisia rikollisen käyttäytymisen syitä, joista tutkijoiden keskuudessa vallitsee laajamittainen konsensus. Elonheimo esittelee tätä tutkimustietoa nuorisorikollisuuden näkökulmasta jaotellen tiedon neljään kategoriaan. Ensinnäkin (nuoriso) rikollisuus *muodostaa kehityksellisen jatkumon*. Tämä tarkoittaa, että

antisosiaalisen käyttäytymisen voidaan nähdä alkavan jo lapsuudessa, kehittyvän nuoruudessa ja jatkuvan aikuisikään. Tässä elämänkaaressa käytös on monimuotoista ja sen ilmentyminen on sidottu eri ikävaiheisiin: esimerkiksi lapsena näpistely, nuoruuden varkaudet, varhaisen aikuisuuden ryöstöt, aikuisiän perheväkivalta. Toiseksi *rikollisuus kasaantuu*. Rikostilastot osoittavat, että pieni osa väestöstä tekee suuren osan kaikista rikoksista. Tähän osaan kuuluvalla yksilöllä rikollisen käytöksen aloittaminen aikaisessa elämänvaiheessa ja pitkä rikosura on ominaista. Kolmanneksi rikollisuuden on havaittu *olevan monipuolista*. Etenkin nuorisoriikollisuuden osalta rikollisuus näyttää sekä rikoslajien että motiivien osalta olevan melko monipuolista ja erikoistuminen tiettyihin rikoksiin lisääntyy vasta aikuisiällä, jos silloinkaan. Neljänneksi nuorisoriikollisuus on aikuisten tekemiin rikoksiin verrattuna *ryhmäkäyttäytymistä*. (Elonheimo 2010, 22–23.)

Teoreettisesta näkökannasta huolimatta, rikollisuudella nähdään olevan selkeitä riski- ja taustatekijöitä, sekä rikollisuutta estäviä suojaavia tekijöitä. Eri teoreettiset suuntaukset auttavat havaitsemaan ja ymmärtämään näitä. Kaikkea rikollisuutta ei voi selittää lapsuuden huono-osaisuudella tai leimautumisella, sillä kaikista köyhistä lapsista ei luonnollisestikaan tule rikollisia ja valtaosa yhden rikoksen tehneistä nuorista ei leimaudu niin, että he ajautuvat rikoskierteeseen. Riskitekijöitä voi havaita yksilötasolla, perhetasolla, yhteisötasolla kuten myös perinnöllisyydestä ja psyykestä. On esitetty, että yksilötasolla rikollisuutta ennakoivaa taustatekijää enemmän rikoskäyttäytymistä ennakoi usean taustatekijän kasautuminen, esimerkiksi päihteidenkäytön ja käytöshäiriön (esimerkiksi ADHD:n seurauksena) yhdistelmä. Tämä on epäilemättä paikkansapitävä havainto. Yhtälöön voidaan lisätä myös esimerkiksi perhetasolla olevia ongelmia, kuten perheen sisäiset ongelmat (avioero, vanhempien riidat), matala sosioekonominen asema tai kasvatuskäytäntöjen puute sekä ympäristöön liittyvät epäkohdat (esim. huono asuinalue, huonot mahdollisuudet kouluihin ja harrastuksiin). Nykykriminologia alkaa pikkuhiljaa tunnistaa, että teorioiden yhdisteleminen näyttää selkeänä vaihtoehtona rikollisuuden ymmärtämiselle. Rikollisuutta selittävät tekijät liittyvät niin biologisiin kuin

ympäristön (niin sosiaalisten kuin fyysisten) ja epäarvoistumiseen liittyviin yhteiskunnallisiin tekijöihin. Riskitekijöitä kuvaillessa on helppo vetää johtopäätös, että rikollisuudelta suojaavat tekijät ovat ikään kuin riskitekijöiden vastakohtia: hyvät kasvatuskäytännöt perheessä, tasavertaiset mahdollisuudet laadukkaaseen koulutukseen, henkilökohtaiset voimavarat ja sopeutumiskyky. Voidaankin ajatella, että mikäli kriminologia pystyy selittämään miksi jotkin yksilöt ajautuvat rikollisuuteen, pystyy se myös löytämään selityksiä, miksi jotkut ihmiset eivät tee rikoksia tai luopuvat rikollisuudesta. Näiden prosessien ymmärtäminen ja käyttäminen kriminaalipoliittisia päätöksiä tehdessä on ensisijaisen tärkeää. Oman tutkielmani aineiston näkökulmasta nuorten rikosprosessissa työskentelevien viranomaisten näkemysten hahmottaminen kriminologian teorian valossa on tästä syystä perusteltua. (Elonheimo 2010, 23–27; Laine 2007, 167–169.)

2.4 Nuorisirikollisuus tilastoina

Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan alaisuudessa vuonna 2015 aloittanut *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti*, entinen *oikeuspoliittinen tutkimuslaitos*, seuraa ja tilastoi suomalaista rikollisuustilannetta perustuen poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin. Rikostilannekatsaus-sarja aloitettiin vuonna 1975. Suomalaista rikostilannetta seuraava raportti julkaistaan nykyään vuosittain. Uusimmat tilastot ovat näin ollen vuodelta 2017. (Niemi 2018.)

Pelkästään rikostilannekatsauksen perusteella nuorten rikoskäyttäytymisestä voidaan vetää vain vähän johtopäätöksiä, sillä rikostilannekatsaus perustuu nimenomaan poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin. Poliisin tietoon ja virallisiin tilastoihin tulee vain pieni osa niitä rikoksia, joita nuorten keskuudessa tapahtuu (esim. Salmi 2009). Tästä syystä kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti laatii säännöllisesti nuorisirikollisuuskyselyn suomalaisten yhdeksäsluokkalaisten rikoskäyttäytymisestä ja uhrikokemuksista Kyselyä voidaan pitää selkeämpänä kokonaisrikollisuuden osoittimena kuin pelkät poliisin rikostilastot. Kyselyssä käsitellään myös niin sanottua *kiellettyä käyttäytymistä*. Tällä viitataan esimerkiksi alkoholin

käyttöön tai luvattomiin koulupoissaoloihin. Uusin nuorisoriikollisuuskyse-ly on vuodelta 2016. Nuorisoriikollisuuskyse-lyitä on tehty vuodesta 1995. (Näsi 2016.)

Nuorisoriikollisuuden yleisenä trendinä voidaan todeta, että nuorten riikollisuus on laskussa ja kokonaisuutena melko vähäistä. Valtaosa rikoslaki-riikkomuksista tekevistä henkilöistä on aikuisia, tosin nuoruus näyttäytyy ikäluokkiin suhteutettuna aktiivisimpana rikoksentekoajalta (Niemi 2018, 200). Kun tarkastellaan ajanjaksoa, jona nuorisoriikoskyse-lyä on tehty ny-kyisessä muodossaan (1995 eteenpäin), voidaan nuorten rikoskäyttäytymisen nähdä ensin harvinaistuneen jaksolla 1995–2004, minkä jälkeen nuor-ten rikoskäyttäytyminen pysyi kauan melko samanlaisena vuoteen 2012 asti. Tällöin muutama rikostyyppi yleistyi tai niiden lasku keskeytyi. Vuonna 2012 yleistyneet rikolliset teot olivat vahingonteko ja mietojen huumeiden (kannabiksen ja marijuan) käyttö. Aina vuoteen 2008 asti varastaminen vähentyi, vuonna 2012 nähtiin jonkinnäköinen ”piikki” ni-mekkeessä ”koulusta varastaminen”. Muut varastamiseen liittyvät mittarit (”kaupasta/kioskista varastaminen”) pysyivät samana tai laskivat (”mur-tautuminen”). Uusimmassa nuorisokyselyssä (2016) kuitenkin nämäkin ri-ikokset näyttävät kääntyneen uudestaan jopa merkittävään laskuun. Esi-merkiksi varastaminen kaupasta tai koulusta on miltei puolittunut. Myös päihteisiin liittyvät rikokset ovat vähentyneet selkeästi. Enää 35 % ikäluo-kasta 15–16 raportoi juoneensa itsensä humalaan edellisen vuoden aikana. Ero on merkittävä vuoden 2012 kyselyyn, jolloin vastaava luku oli 51 %. Mietoja huumeita oli käyttänyt 6 % verrattuna edelliseen vuoden 2012 ra-portoituun 9 %, muiden aineiden osalta käyttö on myös puolittunut (4 % vastaajista 2012, 2 % vuonna 2016). Näsin (2016, 11) mukaan nuorten ri-ikoskäyttäytymisen laskemisen sekä päihteidenkäytön laskutrendin vahvis-taa vertailu useaan muuhun aiheeseen liittyvään tietolähteeseen, mm. kou-luterveyskyse-lyihin ja nuorten päihteidenkäyttöön keskittyvä ESPAD-tut-kimukseen (Raitasalo ym. 2015). Näsin (2016, 11) mukaan myös poliisin tilastoima rikollisuus viittaa samankaltaiseen kehitykseen nuorten osalta, joskin poliisin tilastointi heijastaa sosiaalisen kontrollin tehokkuutta sekä poliisin toimintaa edustaen vain osaa nuorten tehdyistä rikoksista. Kuten

aiemmin onkin mainittu, suurin osa nuorten tekemistä rikoksista (ns. *pii-lorikollisuus*) jää tilastoimatta. (Näsi 2016.)

Tarkastellessa niitä rikoksia, joissa nuorten osuus näyttäytyy suurelta verrattuna kokonaisväestöön, huomaa nopeasti, että rikokset liittyvät vapaa-ajan viettoon ja ikärajoihin liittyviin säännöksiin (muun muassa alkoholin-käytön suhteen). Jälkimmäiset ovat usein rikoksia, joihin täysi-ikäiset eivät pääsääntöisesti edes voi syyllistyä ja nuorten osuus onkin suurin nimenomaan alkoholirikoksissa ja -rikkomuksissa. Näiden lisäksi tuhotyöt, vahingonteot, väärän henkilötiedon antaminen sekä ryöstöt ovat usein nuorten tekemiä. Petoksiin, kavalluksiin ja talousrikoksiin nuoret syyllistyvät erittäin harvoin. Poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista nuorten osuus on myös todella pieni. Sama pätee vakavimpaan väkivaltaan, eli henkirikoksiin ja niiden yrittämiseen. (Niemi 2017.)

Suomea pidetään perinteisesti korkean henkeen kohdistuvien rikosten maana, etenkin verrattuna muihin Pohjoismaihin ja länsieurooppalaisiin maihin. Nuoret näyttäytyvät tässä ikävässä tilastossa selkeänä poikkeuksena, sillä nuorten tekemät henkirikokset Suomessa ovat erittäin harvinaisia. Taustatekijä nuorten tekemissä harvoissa henkirikoksissa näyttää kuitenkin olevan sama kuin suomalaisten aikuisten tekemien henkirikosten kohdalla: alkoholin väärinkäyttö ja teon hetken humalatilat. Joitakin selkeitä eroavaisuuksiakin on. Nuorten tekemät henkirikokset näyttävät vanhempiin ikäryhmiin verrattuna olevan vahvemmin kytketty aineellisen hyvän tavoitteluun, toisin sanoen suurempi osa henkirikoksista liittyy omaisuusrikollisuuteen. Myös ryhmäluonteisuus, henkirikosten raakuus, yllätyksellisyys ja uhrien ennalta tuntemattomuus näyttäytyvät nuorten tekemien henkirikosten kohdalla merkittävinä eroavaisuuksina vanhempiin ikäryhmiin verrattuna. Nuorten tekemät henkirikokset ovat kaikin puolin julkisempia ja saavat paljon näkyvyyttä, osittain yllä mainituista syistä. Nuorten tekemissä törkeissä väkivaltarikoksissa näkyy erityisen selkeästi päihteidenkäyttö ja jo pitkään jatkunut yhteiskunnallinen syrjäytyminen esimerkiksi huonon kasvuympäristön ja koulumenestyksen sekä käytös- ja mielenterveysongelmien suhteen. Nuorten henkirikoksissa erottuu huo-

mattava ylisukupolvisuus: joka kymmenennellä vuonna 1980–2008 henkirikoksesta epäillyllä nuorella oli henkirikoksesta tuomittu lähisukulainen. (Lehti ym. 2017, 27–30.)

Kokonaisuutena voidaan siis sanoa, että nuorisoriikollisuus on laskussa. Tämä kertoo osittain muuttuneesta nuoruudesta ja lisääntyneestä hyvinvoinnista yhteiskunnassa. Asialla on kuitenkin synkkä kääntöpuolensa. Nuorisoriikollisuus, kuten rikollisuus ylipäätensä, näyttää tällä hetkellä kasaantuvan pienelle ryhmittymälle, joka tekee suuren osan kaikista rikoksista. Elonheimo (2010) havaitsi väitöskirjansa nuorisoriikollisuuden esiintyvyyttä ja sen psykososiaalisia taustatekijöitä käsittelevässä aineistossaan, että jopa 72 % nuorten tekemistä rikoksista oli tehnyt moninkertaista uusintariikollisuutta harjoittava ryhmittymä. Tämän ryhmän osuus kaikista nuorista rikoksentekijöistä oli vain 4 %. Elonheimon aineisto vastaa yleistä käsitystä rikosten kasautumisesta pienelle ryhmittymälle (esim. Tolan & Gorman-Smith 1998; Farrington & West 1993) ja kertoo vahvaa kieltä jo aikaisessa vaiheessa alkavasta polarisoinnista. Elonheimon (ibid.) tutkimustulokset aktiiviseen uusintariikollisuuteen syyllistyvien nuorten ryhmän kohdalla vahvisti myös, että rikollisuuden taustaongelmat kasautuvat pienelle vähemmistölle. Tällä ryhmällä psykososiaalisia ongelmia oli havaittavissa koko elinkaaren aikana niin yksilötasolla, perheissä ja sosiaalisessa ympäristössä. Elonheimon (2010, 56–66) mukaan selkeitä nuorisoriikollisuutta ennustavia tekijöitä lapsuudessa ovat rikkinäinen perherakenne, käytösongelmat ja hyperaktiivisuus kouluiässä sekä vanhempien alhainen koulutustaso. Nuoruusajan korrelaatioita olivat myös edellä mainitut sosioekonomiseen asemaan viittaavat tekijät, lisäksi runsas päihteidenkäyttö nuoruusaikana vaikutti selkeänä ennustekijänä (ibid.).

Nuorisoriikollisuuden tilastojen ja suuntauksien tarkastelu Ruotsissa, johon Suomea monellakin hyvinvoinnin ja sosiaalipolitiikan mittarilla on mielekästä vertailla, osoittaa käytännössä identtisiä tuloksia nuorisoriikollisuuteen liittyen. Kuten Suomessa, Ruotsissakin on havaittu etenkin vakavan nuorisoriikollisuuden kasautuvan pienelle vähemmistölle, jonka rikollisuus tapahtuu tietyillä asuinalueilla. Ruotsissa näitä alueita ja taustatekijöitä

alueiden korkeaan rikollisuuteen kartoitetaan aktiivisesti. Suomessa alueellinen ero lienee nähtävissä ja mittarit rikollisuutta aiheuttavat taustatekijät ovat mitä todennäköisimmin samoja kuin Ruotsissa. Suomessa ei kuitenkaan yhtä selkeää asuinalueiden kartoittamista (näitä on Ruotsissa nimetty 52 kappaletta) tästä näkökulmasta ole. (Ekbom ym. 2016, 47–52.)

Ruotsin kriminologian ja oikeuspolitiikan instituuttia vastaava taho ”Brottsförebyggande rådet (BRÅ)” on kartoittanut niin kutsuttuja *strategisia rikoksia* (Granath & Westlund 2011). Nämä ovat rikoksia, joiden on havaittu ennakoivan pitkää ja aktiivista rikosuraa nuoruudessa. Nämä rikokset ovat (kirjoittajalla oma tulkinta Suomen rikoslain vastaavista kohdista) ryöstö, moottoriajoneuvon varastaminen ja virkamiehen vastustaminen (etenkin väkivaltainen vastustaminen) sekä rikokset oikeudenkäyttöä vastaan (etenkin todistajien uhkailu ja painostaminen). Tunnistamalla näiden rikosten tekijät heidän kokonaistilanteesta on pystytty tekemään selkeitä havaintoja. Ne täsmäävät siihen, mitä rikollisuuden riskitekijöistä jo tiedetään: matala sosioekonominen asema, vanhemmuuden puute, koulunkäynnin ongelmat jne. Strategisten rikosten tekijöitä tunnistamalla on kuitenkin pystytty pohtimaan, miten rikollisuuteen voisi puuttua. Rikoskierteen katkaisemiseksi pyritäänkin tarttumaan itse rikolliseen elämäntyyliin ja tarjoamaan näille nuorille henkilökohtaista, räätälöityjä tukitoimia. Suomessa ei vastaavaa rikosnimikkeisiin liittyviä tutkimuksia tietääkseni ole, mutta esimerkiksi lastensuojelun asiakkaaksi joutuminen ennen ensimmäistä rikollista tekoa näyttäisi ennakoivan rikoskierrettä. (esim. Savolainen ym. 2007). (Granath & Westlund 2011; Ekbom ym. 2016, 47–52.)

3 NUORTEN RIKOSPROSESSI

Alle 15-vuotiaista ei Suomessa voi tuomita rikoksesta (RL 3. luku 4 §:n 1 mom.). Henkilö saavuttaa näin ollen rikosoikeudellisen vastuun täytettyään 15 vuotta. Tätä ennen tehdyt Suomen rikoslaissa mainitsemat teot käsitetään kuitenkin rikoksina ja myös alle 15-vuotias henkilö on iästään huolimatta korvausvelvollinen, vaikka tuomioistuimien ei voi tuomita häntä rangaistukseen rikoksesta. Rikosoikeudellisen vastuun saavuttaminen tarkoittaa, että nuori voidaan korvausvelvollisuuden lisäksi tuomita sakko- ja vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen. Alle 15-vuotias on syyntakeeton tehtyyn rikokseen, kun taas 15 vuotta täyttänyt henkilö on lähtökohtaisesti syyntakeinen. (RL 3. luku 4 §:n 1 mom.)

Suomessa, kuten muissakaan Pohjoismaissa ei ole käytössä nuoriso- tai lapsituomioistuimia tai erillistä oikeusjärjestelmää nuorille rikoksentekeijöille. Rikosoikeudellisen vastuun saavuttaneiden nuorten tekemiä rikoksia käsitellään samoissa tuomioistuimissa aikuisten rikoksentekeijöiden kanssa. Maailmalla, ja etenkin länsimaisissa oikeusvaltioissa, nuorisotuomioistuimet, jotka käsittelevät alaikäisen rikoksentekeijän asiaa kokonaisuutena ovat melko yleisiä. Nämä nuorisotuomioistuimet ovat erikoistuneita hoitamaan nuorten rikoksentekeijöiden koko rikosprosessien käsittelemisen. Rangaistukseen tuomitsemisen lisäksi näiden tuomioistuinten päämääränä saattaa olla kasvatuksen, koulutuksen tai sosiaalistamisen tukeminen ja selvittäminen. Eurooppalaisina esimerkkeinä voidaan nostaa esille muun muassa Ranska, Kreikka ja Italia, joissa nuorisotuomioistuimet kattavat rikosten lisäksi muun haitalliseksi tulkitun käytöksen ja lastensuojelun tuen tarvetta aiheuttavien tekijöiden käsittelemisen. Suomen järjestelmää selittää osittain se, että nuoriin rikoksentekeijöihin kohdistuvat toimenpiteet säädetään useassa eri laissa. Rikoslain lisäksi etenkin lastensuojelulaki ja tämän seurauksena lastensuojelulliset toimenpiteet on nostettava esille alaikäisen tekemän rikoksen seuraamuksena. (Marttunen 2008, 1–8.)

Suomessa rikoskäsittelystä vastaavilla tahoilla (poliisi, syyttäjä ja tuomarit) ei ole vaatimusta esimerkiksi erityiskoulutukseen nuorten kanssa työskentelemiseen, minkä takia sosiaalipuolen edustus on vahvasti mukana koko prosessissa. Helsingin rakenteessa sosiaalipuolen selkein edustus lie-nee Helsingin sosiaali- ja kriisipäivystyksen yhteydessä toimivalla nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksiköllä, joka toimii rikosprosessin ja lastensuojelun viranomaislinkkinä. Yksikön sosiaalityöntekijöillä ei ole päätösvaltuutuksia lastensuojelullisissa asioissa. He eivät siis esimerkiksi tee kiireellisiä sijoituksia (LsL 8. luku 38 §:n 2 mom.). He ovat kuitenkin esimerkiksi läsnä nuorten kuulusteluissa ja oikeudenkäynneissä, valvoen nuoren etua näissä tilanteissa, sekä lausuen sosiaalipuolen näkemyksen nuoren tilanteesta käräjillä. Marttunen (2008, 4) näkee, että alaikäisten rikoksissa lastensuojelulla ja tuomioistuimilla voidaan sanoa olevan rinnakkainen toimivalta, sillä vaikka varsinaisen seuraamuksen rikoksesta antaa tuomioistuin, saattavat lastensuojelun tukitoimet ja interventiot vaikuttaa oleellisesti nuoren saamaan tuomioon. On kuitenkin huomioitava näiden rinnakkaisjärjestelmien suurin ero: vaikka molemmilla on mahdollisuus pakkokeinojen käyttämiseen (rikosoikeusjärjestelmällä tosin vain yli 15-vuotiaiden kohdalla), on lastensuojelun näkökulman aina perustuva *lapsen etuun*, siinä missä rikosoikeusjärjestelmälle ominaista on rikosten tutkinta ja rangaistusseuraamusten määrääminen. Lastensuojelun näkökulma ei ole rikosoikeudellinen ja lastensuojelun laatima seuraamus tai tukitoimi on lapsen kokonaistilanteen huomioonottava, eikä tuomioistuimen sanelema. On kuitenkin todettavissa, että yleisesti ottaen lastensuojelun puuttumiskynnyksen tulisi madaltua, kun kyseessä on vakavaksi luonnehdittu tai toistuva rikollisuus. (Marttunen 2008, 1–8, 356–357.)

3.1 Alaikäiset rikosoikeudellisesta näkökulmasta

Nuorisoriikosoikeuden lähtökohtien kuvataan usein asettuvan tiettyyn pisteeseen janalla, jonka toinen ääripää on alaikäisen tarpeisiin ja hyvinvointiin perustuva hyvinvointimalli (welfare model) ja toinen rankaisemiseen ja moitteeseen osoittamiseen perustuva oikeusmalli (justice model). Jaotellulla kuvataan poikkeavia näkökohtia tai periaatteita rikoksia tehneiden lasten ja nuorten kohtelussa. Nuorisoriikosoikeus on kriminaalipoliittisesta

näkökulmasta sikäli mielenkiintoinen aihe, että sosiaalityön vahva läsnäolo vie nuorisorikosoikeutta hyvinvointimallin suuntaan. Sosiaalityön mukanaolo prosessissa aiheuttaa Marttusen (2008, 5) mukaan huomion ja toimenpiteiden siirtymisen rikollisen teon taustalla vaikuttaviin tekijöihin, kuten sosiaalisiin ongelmiin. Puhtaasti juridisen ajattelun voitaisiin taas ajatella siirtävän prosessia oikeusmallin suuntaan. Mallit ovat kuitenkin suuntaa-antavia, eikä kumpikaan malli vastaa mitään olemassa olevaa järjestelmää. Tämän tutkielman aineisto osoittaa kuitenkin, että Helsingin nuorten rikosprosessin viranomaisten päämäärissä voidaan nähdä useita hyvinvointimalliin liitettäviä elementtejä.

Edellisessä kappaleessa käy jo ilmi, että nuorisorikoslainsäädäntö ja nuorille asetettavat seuraamukset eroavat jonkin verran aikuisille rikoksentehtäjille suunnatuista rikosoikeudellisista prosesseista ja seuraamuksista. Marttusen (2008, 151) mukaan nuori ikä on seikka, joka käytännössä aina vaikuttaa ratkaisevalla tavalla rikoksen seuraamuksiin ja sen arviointiin. Menettely tuomioistuimissa on kutakuinkin samanlaista kuin aikuisten tekemissä rikoksissa ja nuorilla on luonnollisesti oikeus samoihin oikeuksiin kuin aikuisilla, mitä tulee esimerkiksi tuomiosta valittamiseen korkeampaan oikeusasteeseen. Kaikki 15–17-vuotiaiden rikosasiat vaativat suullisen käsittelyn. Perustelu hallituksen esityksessä kirjallisten käsittelyjen käyttöönotosta rikosasioiden oikeudenkäyntien jouduttamiseksi (HE 271/2004) kuvaa hyvin nuorten rangaistusten miellettyä, kasvatuksellista funktiota:

”Nuoren vastaajan henkilökohtaisella läsnäololla pääkäsittelyssä voi olla kasvatuksellista, uusista rikoksista pidättäytymistä edistävää merkitystä, joka liittyy teon ja esimerkiksi mahdollisesti paikalla olevan asianomistajan kautta teon vaikutusten selvittämiseen.”

Kaikista rikoksista seuraavien rangaistusten käytössä lähtökohtana on aina suhteellisuusperiaate, jota voidaan pitää olennaisena osana yleislänsimaalaista oikeusperiaatetta. Suhteellisuusperiaate on määritetty rikoslaissa seuraavalla tavalla (RL 6. luku 4 §):

”rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevän muuhun tekijän syyllisyyteen.”

Nuorten kohdalla suhteellisuusperiaate näkyy kategorisesti lievemmissä rangaistuksissa. Suhteellisuusperiaatteen voidaan sanoa pätevän kaikessa viranomaistoiminnassa ja näin ollen myös lastensuojelussa; lastensuojellullinen seuraamukseen ei saa tilanteeseen tai tekoon nähden puuttua liikaa yksilön oikeuksiin tai rajoittaa näitä. Tarkastellessa suhteellisuusperiaatetta suuremmassa viranomaiskontekstissa, voidaan se johtaa Suomen perustuslain perusoikeussäännöksiin. (Marttunen 2008, 151–154 & 367.)

3.2 Nuorten rangaistukset

Nuorten rankaiseminen on siis erilaista kuin aikuisten kohdalla, vaikka nuoria tuomitaan aikuisten kanssa samoissa tuomioistuimissa. Toisinaan myös itse rangaistusmuodoissa on selkeitä eroja. Marttunen (2006, 282–284) luettelee kymmenen mahdollista rangaistusmuotoa nuoren tekemästä rikoksesta (lievimmästä ankarimpaan): (I) *poliisin huomautus*, (II) *seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen*, (III) *rikesakko*, (IV) *rangaistuspääräyssakko*, (V) *seuraamusluontoinen tuomitsematta jättäminen*, (VI) *tuomioistunsakko*, (VII) *Ehdollinen vankeus*, (VIII) *nuorisorangaistus*, (IX) *yhdyskuntapalvelu*, (X) *vankilarangaistus*.

Lisäksi vuonna 2011 lakiin lisättiin uutena rangaistusmuotona *valvontarangaistus* (RL 6. luku 11a §). Tämä suoritetaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta esimerkiksi kotona sähköisesti valvottuna, mikäli vankilarangaistus on alle kuusi kuukautta pitkä. Rangaistusmuoto sijoittuu siis ankaruusasteikolla yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeusrangaistukseen väliin. Valvontarangaistus tunnetaan yleisesti siihen soveltuvasta valvontalaitteesta, niin kutsutusta *jalka- tai nilkkapannasta*.

Nuorten rikoksentekijöiden seuraamusten erityispiirteitä käsitellessä huomaakin nopeasti, että rangaistukset ovat pitkälti samoja kuin aikuisten kohdalla. Nuorten kohdalla selkeät omat rangaistusmuotonsa muodostavat *nuorisorangaistus* (RL 6. luku 10a §) ja *nuorten ehdollisen vankeuden valvonta* (RL 6. luku 10 §:n 2. mom.). Nuorisorangaistus voidaan määrätä

vain rikoksesta, joka on tehty alle 18 vuoden ikäisenä, kun taas valvontaa voidaan määrätä jopa alle 21-vuotiaille.

3.2.1 Nuorisorangaistus

Kuten edellisen luvun (2.1.1) taulukko osoittaa, *nuorisorangaistus* sijoittuu ankaruusasteikolla ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun välille, mutta käytännössä nuorisorangaistus voidaan rinnastaa ehdolliseen vankeuteen. Nuorisorangaistukseen tuomitseminen edellyttää, että sakko nähdään liian pienenä rikosseuraamuksena, mutta ehdotonta vankeutta ei koeta välttämättömäksi. Nuorisorangaistuksessa tuomioistuin näkee nuoren tarvitsevan tukea sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja apua siihen, että rikosta ei uusita. Käytännössä nuorisorangaistukseen tuomitaan nuoria, joilla on aiempaa rikostaustaa ja joiden elämäntilanteen parantamiseksi vaaditaan vahvaa puuttumista.

Nuorisorangaistuksen kesto on neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen. Ennen tuomiota tuomioistuimella on oltava tiedossaan nuorisorangaistuksen pääasiallinen sisältö. Tämä sisältö perustuu Rikosseuraamuslaitoksen laatimaan yksilölliseen toimeenpanosuunnitelmaan, jonka tarkoituksena on arvioida mahdollisten seuraamusten tarkoituksenmukaisuutta ja ehdottaa tukitoimia. Nuoren soveltuvuuden nuorisorangaistukseen arvioi näin ollen Rikosseuraamuslaitos ja päätöksen siihen tuomitsemisesta tekee tuomioistuin. Nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman kriteerit kirjattiin lisäyksenä nuorisorangaistusta koskevaan lakiin vuonna 2011 (Laki nuorisorangaistuksesta 4 §).

Nuorisorangaistuksen sisältö koostuu tiiviistä pakollisista valvontatapaamisista, sosiaalista toimintakykyä edistävästä toiminnasta ja työelämään perehtymisestä (mikäli tarpeen). Kokonaisuutena rangaistus tehdään yksilön tuen tarvetta vastaavaksi. Käytännössä rangaistustaan suorittava nuori käy valvontatapaamisilla läpi rikosoikeuteen ja elämäntilanteeseensa liittyviä kysymyksiä. Tapaamisiin kuuluvat keskustelut rikollisuudesta ja nuoren suhtautumisesta rikoksiin ja niiden seurauksiin, sekä pohditaan esimerkiksi päihdekäytön vaikutuksesta nuoren elämään ja tehtyyn rikokseen. Nuorille pyritään opettamaan vaihtoehtoisia tapoja toimia ja ratkaista

ongelmia. Aiheet räätälöidään nuoren oman tarpeen mukaan, esimerkiksi päihteidenkäytön tai työllistymismahdollisuuksien perusteella. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano on sitouttavaa ja intensiivistä ja se vaati nuorelta paljon. Mikäli nuori rikkoo määräystään, poliisi voi noutaa tämän tapaamiseen. Mikäli nuori osoittaa, että ei pysty sitoutumaan nuorisorangaistuksen ehtoihin voidaan tuomio muuttaa jopa ehdottomaksi vankeudeksi, mikäli rikoksesta olisi alun perin voinut tuomita ehdotonta vankeutta nuorisorangaistuksen sijaan. (Marttunen & Keisala 2007, 1–12; Marttunen 2008, 287–291.)

3.2.2 Nuorten ehdollisen vankeuden valvonta

Nuorisorangaistus on toistaiseksi jäänyt melko vähäiselle käytölle (Harrikari 2010, 26). Seuraamus, jota nuorten kohdalla sen sijaan käytetään paljon, on ehdollinen vankeusrangaistus. Nuorten kohdalla ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteeksi oheisseuraamuksena on mahdollista tuomita *valvonta* (RL 6. luku 10 §:n 2. mom.).

Harrikarin (2010, 28) mukaan ehdollinen vankeus ja siihen liittyvä valvonta on keskeinen osa nuorten rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää ja sen käyttö on merkittävää. 15–17 vuotiaiden kohdalla joka kolmannelle ehdollisen tuomion saaneelle määrätään tehosteeksi valvonta, ikäryhmässä 18–21 vastaava luku on noin joka neljäs ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittu nuori (Marttunen 2008, 272–273).

Ehdollisen vankeuden tehosteeksi määrättyllä valvonnalla on pitkälti samat pyrkimykset kuin nuorisorangaistuksella: nuoren sosiaalisen selviytymisen tukeminen sekä uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Valvontakäyntien sisältö perustuu keskusteluihin, ryhmiin, tehtäviin ja hankkeisiin, joiden nähdään sopivan yhteen nuoren suunnitelman ja tarpeiden kanssa. Valvojaksi voidaan nimetä rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten sijasta myös yksityisvalvoja, joka toimii rikosseuraamuslaitoksen ohjauksessa. Esimerkiksi nuori, jolla on lastensuojelun asiakkuus, voi hyödyntää oman vastuutyöntekijänsä ammattitaitoa valvonnan toteutumiseksi. Harrikari (2010, 34) toteaaakin, että valvontatyö on erittäin lähellä sosiaalityön tukemis-

muutos- ja auttamispyrkimysten viitekehystä, ja että kärjistäen voidaan sanoa, että yhdyskuntaseuraamustyö ilman rikoksen juridisia seuraamuksia ja pakkoa olisikin yksinkertaisesti vain sosiaalityötä. (Harrikari 2010, 28–35.)

Valvonta eroaa nuorisorangaistuksesta tiiviydeltään ja vaatii pienempää sitoutumista siihen tuomitulta nuorelta. Valvonnan perimmäinen pyrkimys on ohjata ja tukea nuoren muutospyrkimystä. Tapaamisten noudattamatta jättämisestä tai valvonnan muiden velvollisuuksien (esimerkiksi päihetetömyys tapaamisissa) rikkomisesta voi seuraamuksena olla valvonta-ajan pidentäminen enintään kuudella kuukaudella. Valvottava nuori voidaan poliisin virka-avulla noutaa tapaamisiin. Valvonta voidaan myös Rikosseuraamuslaitoksen esityksestä keskeyttää kuuden kuukauden jälkeen, mikäli valvoja toteaa valvontatapaamisten tarpeettomuuden ilmeiseksi. (Väkiparta & Marttunen 2009, 33–34; Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta 634/2010.)

Valvontaa oheisseuraamuksena on yleisesti ottaen pidetty tarkoituksenmukaisena rangaistusmuotona ja hyvänä lisänä rangaistusasteikon porrastuksen vähentämiseksi. Oikeusministeriö perustikin 2016 työryhmän, jonka tarkoituksena oli pohtia ehdollisen vankeusrangaistuksen vaikuttavuuden tehostamista. Työryhmä totesi helmikuussa 2018 lopputulemana, että vaikka on perusteltua, että nuoret rikosentekijät nähdään rikoslain erityisryhmänä, jonka kohtelun tulisi olla selkeästi preventiivisesti suunnattua, tulisi valvonnan hyviä puolia kehittää lainsäädännössä niin, että myös yli 21-vuotiaille olisi tarjolla oheisseuraamuksena rikoskäyttäytymistä ja syrjäytymistä ehkäisevä ”aikuisvalvonnan” malli. Erityismainintana työryhmä pohti päihdekuntoutuksen sisällyttämistä aikuisten valvontaan. Työryhmän ehdotuksen perusteella hallitus teki esityksen rikoslain 6 luvun 10 §:n ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamiseksi (HE 120/2018). Esitys ilmoitettiin eduskunnan täysistunnossa 20.9.2018 ja se hyväksyttiin eduskunnassa 4.12.2018. (Oikeusministeriö 2018; HE 120/2018)

Rangaistusmuotoja tarkastellessa on syytä ottaa huomioon, miten seuraamusmuodot jakautuvat nuorten rikosentekijöiden kohdalla. Huomionarvoista onkin, että suurin osa seuraamuksista nuorten tekemistä rikoksista määrätään muualla kuin tuomioistuinkäsittelyissä; Marttusen (2008, 26) mukaan 2000-luvulla alle 25 prosenttia. Tämä kertoo jo jotakin nuorten tekemien rikosten laadusta. Selvä enemmistö kaikista nuorille langetetuista tuomioista koostuu lievistä tuomioista, esimerkiksi sakoista. Sakon käyttäminen onkin nuorten kohdalla huomattavasti tavallisempaa kuin muiden rikosentekijöiden kohdalla. Nuorten rikoskäyttäytymisestä kertoo myös, että vankilarangaistuksen käyttö rikosseuraamuksena nuorille on 1990-luvulta laskenut kymmenesosaan. Harrikarin (2010, 26–27) mukaan alaikäisen tuomitseminen ehdottomaan vankeusrangaistukseen on erittäin harvinaista, arviolta vuosittain noin 1-2 prosentin luokkaa tuomituista nuorista.

3.3 Rikosprosessin kulku

Tässä tutkielmassa, kuten työryhmän työskentelyssä, rikosprosessi nähdään laajana määritelmänä, joka pitää sisällään koko rikosprosessin siitä hetkestä, kun nuoresta kirjataan rikosilmoitus, nuoren mahdollisen tuomion täytäntöönpanoon saakka, sekä joidenkin viranomaisten kohdalla jopa rikosprosessin jälkeiseen aikaan. Etenkin juridisissa teksteissä rikosprosessin määritelmä saattaa kuitenkin olla suppeampi käsittäen ainoastaan oikeudenkäyntivaiheen. Tästä näkökulmasta rikosprosessi jaetaan perinteisesti neljään eri päävaiheeseen: (I) *esitutkinta*, (II) *syyteharkinta*, (III) *oikeudenkäynti* ja (IV) *rangaistuksen täytäntöönpano*. (Jokela 2008, 5.)

Ensimmäinen *esitutkintaan* johtava vaihe tapahtuneen rikoksen jälkeen on rikoksen rekisteröiminen, käytännössä rikosilmoituksen tekeminen. Esitutkinnan suorittaa pääsääntöisesti poliisi. Muut esitutkintoja suorittavat viranomaiset ovat Tulli, Rajavartiolaitos tai sotilasviranomaiset, kukin oman erityislainsäädäntönsä puitteissa (ETL 2. luku 1 §:n 2. mom.). Myös syyttävä osallistuu esitutkintaan. Esitutkinnassa rikos, sen olosuhteet, aiheutettu vahinko sekä saavutettu hyöty pyritään selvittämään, samalla kun asianosaisten roolia ja vaatimuksia selvitetään. Poliisi arvioi esitutkinnan

aikana myös pakkokeinojen käyttöä. Näitä ovat esimerkiksi kiinniotto, pidättäminen tai vangitseminen. Pakkokeinojen käyttämistä määrittelee erillinen laki. Pakkokeino, jota Helsingin poliisin nuorisoryhmä on hyödyntänyt paljon, on matkustuskielto. Tämä tarkoittaa, että rikoksesta epäilylle voidaan asettaa tietyt määräykset siitä, miten tämä saa liikkua päätöksessä mainitulta alueelta. Haastatteluissa kävi ilmi, että työryhmän viranomaiset näkivät matkustuskiellon langettamisen esimerkiksi vangitsemista huomattavasti suotavampana vaihtoehtona. Sijoitettujen nuorten kohdalla matkustuskielto nähtiin monesti lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä (esim. liikkumisvapauden rajoittaminen, LsL 69 §) toimivampana pakkokeinona. Haastatteluun osallistuneet nuorisoryhmän poliisit kokivat itse, että nuorten rikosten keskittäminen nuorisoryhmän piiriin on lisännyt poliisin rohkeutta käyttää pakkokeinoja ylipäättänsä, mukaan lukien matkustuskieltoa. Tämän rohkeuden poliisit liittivät nuorisoryhmän aiempaa parempaan tuntemukseen nuoria koskevaa lainsäädäntöä kohtaan. He epäilivät, että aikaisemmin poliisit olivat useasti epävarmoja pakkokeinojen käyttämiseen nuorten kohdalla, sillä he pelkäsivät rajaavansa nuoria liikaa, tuntematta nuoriin kohdistuvia lieventämisperusteita kunolla. Poliisien lisäksi syyttäjät ja nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sosiaalityöntekijät toivat erikseen esille, että matkustuskiellon lisääntynyt käyttäminen on vaikuttanut positiivisella tavalla monen nuoren asettumiseen ja rauhoittumiseen rikosprosessin aikana. Matkustuskiellon ja siihen liittyvän vangitsemisuhan uskottiin olevan nuoren näkökulmasta ”pätevä syy”, jota käyttämällä ei tarvitse perustella muille nuorille miksi ei voi lähteä heidän mukaansa pahantekoon. (Jokela 2008, 147–170 & 181; Esitutkintalaki 805/2011; Pakkokeinolaki 806/2011.)

Poliisilla on myös oikeus vähäpätöisissä rikoksissa tehdä niin kutsuttu *suppea esitutkinta*, jonka perusteella poliisipartio voi välittömästi määrätä seuraamukseksi esimerkiksi rikesakon tai huomautuksen. Nuorten kohdalla tämä on melko yleistä, sillä esimerkiksi yksittäiset näpistykset luokitellaan pienimutoiseksi rikokseksi, jota ei tarvitse viedä tuomioistuimeen käsiteltäväksi. Kuten jo yllä mainitsin, valtaosa nuorten tekemistä rikok-

sista ovat pienimuotoisia, jotka eivät etene tuomioistuimiin ja joiden seuraamus määrätään muualla. Esitutkintalaki määrittää esitutkinnan periaatteet ja käytännöt, sekä alaikäisiin kohdistuvat erityiset menettelytavat. Esitutkinnassa tuomioistuimen on muun muassa esitutkintalain mukaisesti (ETL 4. luku 8 §) määrättävä alaikäiselle edunvalvoja ja annettava sosiaaliviranomaiselle tiedonanto (ETL 4. luku 16 §) mahdollista kuulusteluun osallistumista varten. Lisäksi alaikäisellä tulee aina olla todistaja kuulusteluissa, mikäli avustaja, laillinen edustaja tai sosiaalitoimi ei ole paikalla. Mikäli poliisi kokee, että alaikäisen huoltaja kykenee valvomaan huollettavansa etua kuulusteluissa puolueettomasti, ei edunvalvontaa tarvita. (Jokela 2008 147–170; Esitutkintalaki 805/2011; Pakkokeinolaki 806/2011.)

Poliisin tulee käytännössä aina tiedottaa syyttäjää, kun esitutkinnan kohteena on alaikäinen rikoksentekijä tai alaikäiseen kohdistunut rikos. Tämä niin kutsuttu *ennakkoilmoitus* on olennainen osa poliisin ja syyttäjän yhteistyötä ja sen tarkoituksena on myös nopeuttaa rikosprosessin sujuvuutta. (Valtakunnansyyttäjävirsto 2013, 35–37.)

Esitutkinnan perimmäinen tarkoitus on selvittää tapahtunut rikos ja luoda syyttäjälle niin laaja esitutkinta-aineisto, että *syyteharkinta* voidaan suorittaa. Syyteharkinnan aikana syyttäjä päättää esitutkintapöytäkirjan perusteella joko syytteen nostamisesta tai syyttämättäjättämisestä. Syyteharkinnan aikana syyttäjä päättää onko esitutkinta osoittanut tarpeeksi selkeästi, että teko täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön ja onko esitutkinnassa ilmenevät perusteet tarpeeksi selkeät rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Mikäli syyttäjä näkee, että näyttö rikoksesta on riittävä, on hänen päätettävä, nostetaanko syyte tuomioistuimen käsiteltäväksi. Syyttäjän on myös mahdollista päättää, ettei nosta syytettä, vaikka rikoksen tunnusmerkistö ja syyllisyyden tukeminen olisikin mahdollista. Tällöin seuraamus on syyttäjän osoittama *rangaistusmääräys* tai *seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen*. Rangaistusmääräys on sakko, joka suuruudeltaan on niin merkittävä, että esitutkintaviranomisen ei voi sitä määrätä. Syyttäjä voi esittää seuraamusluontoista syyttämättä jättämistä rikoksista käyttämällä neljää perustetta: rikoksen vähäisyys, kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuus-

periaate, rikoksenyhtymisperiaate sekä, etenkin tämän tutkielman viitekehysten näkökulmasta olennainen, rikoksentekijän nuoruus. Syytteen voi jättää nostamatta aikuisten kohdalla ainoastaan rikoksista, joiden rangaistus ei olisi ankarampi kuin sakko ja alle 18-vuotiaan kohdalla ”sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittämättömyydestä lain kieltoja ja käskyjä kohtaan” (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1. luku 7 §:n 2. mom.). Syyttäjällä on myös syyteharkinnan aikana mahdollisuus päättää, että syyttää rikoksesta epäiltyä eri rikosnimikkeellä, kuin millä poliisi on kyseistä rikosta tutkinut. (Jokela 2008, 209–212 & 222–232; ROL 689/1997.)

Sekä poliisilla, että syyttäjällä on mahdollisuus ohjata rikosasioita rikos- ja riita-asioiden sovittelun piiriin. Sovittelualoitteen voi myös tehdä rikoksen osapuolet, huoltajat, mahdollinen edunvalvoja tai joku muu viranomainen. Suurin osa aloitteista tulee kuitenkin poliisilta. Sovittelutoimiston ammattihenkilöstö arvioi lähetettyjen sovittelualoitteiden soveltuvuutta toimintaan, sekä arvioi edellytykset sovitteluun. Kaikkien asianosaisten on aina oltava vapaaehtoisesti suostuvaisia sovitteluun. Myös alle 15-vuotiaita voi ohjata sovittelutoiminnan piiriin. Tapaamiset voivat olla sekä yksilö-, että yhteistapaamisia ja niiden lopputulemana pyritään tekemään kaikkia osapuolia tyydyttävä sopimus, jossa voidaan määritellä esimerkiksi korvaus. Luonnollisestikaan sovintoa ei aina voi syntyä. Sovittelu ei ole varsinainen rikosseuraamus, mutta sen lopputulemana saavutettu sovinto saattaa kuitenkin tapauskohtaisesti vaikuttaa muun muassa esitutkinnan rajoittamiseen, syyttämättä jättämiseen tai esitetyn rangaistusvaatimukseen lieventämiseen. Nuorten osuus epäiltyinä tekijöinä sovittelutoiminnassa on merkittävä, vuonna 2016 alle 21-vuotiaiden osuus oli 33 prosenttia. 15–17-vuotiaiden osuus sovittelussa oli 12 prosenttia, mikä on huomattavasti suurempi osuus, kun ikäryhmä väestöön suhteutettuna. Sovittelutoimintaa on pidetty rikollisuuden ennaltaehkäisemisen näkökulmasta erittäin tärkeänä etenkin alle 15-vuotiaiden kohdalla. Koska tämä ikäryhmä ei rikosoikeudellisen vastuun puuttumisen takia esiinny oikeus-

istunnoissa, on sovittelun nähty olevan näille nuorille mahdollisuus tekinsa kohtaamiseen ja moraaliseen vastuukantoon esimerkiksi korvaamalla aiheuttamansa vahingon. (Flinck & Kuoppala 2017, 5–6 & 12–14.)

Sosiaalityön rooli nuoren rikosprosessissa on melko laaja. Käytännössä sosiaalityön instanssit ovat ainoita, jotka tavalla tai toisella ovat mukana nuoren rikosprosessissa alusta loppuun. Marttunen (2008, 368) kuvailee sosiaalipuolen ja rikosoikeuden yhtymäkohtaa *kaksoisfunktiona*. Tarkoituksena on tuottaa oikeusviranomaisille tietoa nuoren kokonaistilanteesta samalla kun varmistetaan, että nuoren rikolliset teot tulevat lastensuojelun tietoon. Siinä missä puhtaasti rikosoikeutta edustavien viranomaisten (poliisi, syyttäjät, tuomioistuimet) voidaan nähdä olevan viimesijaisia toimijoita nuoren rikosprosessissa, on sosiaalityön roolia ennaltaehkäisevänä ja aikaisessa vaiheessa puuttavana tahona korostettu.

Helsingin rikosprosessimallissa sosiaalityötä edustavat lastensuojelu sekä poliisisosiaalityön nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikkö. Näistä yksiköistä jälkimmäinen on puhtaasti reaktiivinen yksikkö, jolla on suoraan rikosprosessiin liittyviä työtehtäviä. Yksikkö edustaa käytännössä lastensuojelulain kohtaa (Lsl 24 §), jossa mm. määritellään sosiaalihuollon edustuksen tarve rikoksen esitutkinnassa ja tuomioistuin käsittelyssä. Yksikön sosiaalityöntekijät arvioivat nuorten tuen tarvetta ja palvelunohjausta yllä mainituissa tilanteissa ja toimivat viranomaislinkkinä poliisiin, sosiaalitoimen, syyttäjien ja tuomioistuinten yhteistyössä. Sen sijaan lastensuojelun rooli on huomattavasti laajempi sekä vastuun että työtehtävien näkökulmasta. Lastensuojelutyöskentelyn lähtökohdan ei tulisi olla rikosperusteinen. Lastensuojelu ei aseta suoranaisia seuraamuksia rikoksesta, vaan toimii auttavana ja tukea kartoittavana tahona. Rikosprosessissa olevien nuorten kohdalla tämän seuraamuksettomuus voidaan kuitenkin kyseenalaistaa: Kuula ym. (2006, 330–338) päättelevät, että lastensuojelun sijoitus- ja huostaanottopäätökset muodostavat oikeusjärjestelmän rinnalle ”piilo-oikeusjärjestelmän”, sillä rikosperusteisista vapaudenmenetyksistä käytännössä noin puolet tehdään lastensuojelujärjestelmän piirissä. Ennen mahdollista sijoitusta lastensuojelun työskentely voi kuitenkin myös rikosprosessin aikana olla varsin mittavaa ja sen tulisi muodostaa selkeä perusta

nuoren tilanteen sosiaaliseen kartoitukseen ja nuoren kriminogeenisten riskitekijöiden selvittämiseen. Lastensuojelun ensisijainen tehtävä on kohentaa nuoren tilannetta ja tarjota sellaisia tukimuotoja, joiden avulla kodin ulkopuolelle sijoittaminen voidaan estää. Lastensuojelutyöskentelyn alkaminen rikoksesta kirjatun lastensuojeluilmoituksen perusteella ei tarkoita, että se välttämättä jatkuisi koko rikosprosessin ajan. Rikosoikeusjärjestelmän puolella lastensuojelun oletetaan aina puuttuvan saatuun tietoon rikoksesta. Lastensuojelu käyttää kuitenkin omaa harkintaa tukitoimien aloittamisessa rikosprosessista riippumatta. Tosiasiallisesti suuri osa lastensuojelun tietoon tulevista rikoksista ei johda mihinkään toimenpiteisiin tai tarjottuun tukeen, sillä lastensuojelun puuttumiskynnys on kaikesta huolimatta melko korkea ja lastensuojelu mielletään sosiaalityön näkökulmasta viimesijaiseksi toimijaksi. Lastensuojelun ominaispiirteeksi mielletty ennaltaehkäisy tavoite luo pientä säröä viimesijaisuuden näkökulmaan (esim. Raunio 2004, 172–174). (Kuula ym. 2006, 330–338; Marttunen 2008, 368–373.)

Sosiaalityön vaikuttavuus ulottuu myös oikeudenkäyntiin, johon rikosprosessin voidaan nähdä kulminoituvan. Oikeuskäsittelyn päällimmäinen tehtävä on määrätä seuraamus tehdystä rikoksesta. Oikeudenkäynnissä on oltava sosiaalihuollon edustus, mikäli sen ei katsota sosiaalitoimen näkökulmasta olevan ilmeisen tarpeetonta (Lsl 24 § 2. mom.). Pääsääntöisesti tuomioistuimen käsittelyyn asti yltäviä rikoksia voidaan kuitenkin pitää lähtökohtaisesti niin vakavina, että sosiaalihuollon edustus on aina tarpeellinen. Helsingin mallissa nuoren etua oikeusistunnossa valvoo nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sosiaalityöntekijä. Oikeudenkäynnissä lausutaan myös rikosseuraamuslaitoksen nuoresta tehdyn seuraamus selvityksen sisältö. Suullisessa pääkäsittelyssä käräjäoikeuden tuomari pohtii lain tulkinnan perusteella nuorelle sopivaa seuraamusta, ottaen huomioon nuoren esitetty kokonaistilanne ja rangaistuksen tarkoituksenmukaisuutta tähän nähden. Luonnollisesti nuorilla on samanlaiset oikeudet valittaa tuomioistaan, kuten aikuisilla. Tällöin rikosprosessi jatkuu seuraaviin oikeusasteisiin. (Jokela 2008, 329–330; Marttunen 2008, 222–225.)

4 LEAN

Lean on lyhyesti kuvailtuna menetelmä, jonka perusajatuksena on löytää yritysten ja organisaatioiden (tuotanto)prosessista ne kohdat, jotka ovat turhia eivätkä tuota mitään hyödyllistä tuottajalle ja etenkin asiakkaalle. Lean-sanastoa käyttäen: havaita ja poistaa prosessista *hukka* ja muuttaa se *arvoksi*. Poistamalla hukka ja tuottamalla asiakkaalle arvoa tuotantoprosesseista voidaan tehdä kustannustehokkaampia, säästää resursseja ja päästä tavoitetilaan, jossa organisaation pyrkimyksenä on jatkuva kehittyminen. Lean-ajattelussa tuotteen, tai julkisten palvelujen tapauksessa asiakkaan tai potilaan, tulisi kulkea prosessin läpi ikään kuin *virtauksessa (flow)*, jossa prosessikokonaisuuden läpimenoaikaa jatkuvasti pyritään lyhentämään. Lyhentäminen onnistuu tekemällä vain sitä työtä, joka tuottaa asiakkaalle arvoa. Lean lupaa toisin sanoen parantaa ja lisätä tehokkuutta tekemällä vähemmän. Heti aluksi mainittakoon, että ”täydellistä” lean-prosessia tuskin on olemassakaan, ja leanin yllä esittämä lupaus näyttäytyy hieman utopistiselta. Menetelmää hyödyntämällä tarjoutuu kuitenkin mahdollisuus pysähtyä havainnoimaan organisaation tai yrityksen tuotannon tai palveluiden kipukohtia ja turhia prosesseja. Tätä kautta voidaan kehittää järkevämpää ja fiksummin resursoituja tuotteita tai palveluita. Julkisten palveluiden näkökulmasta leanin kaltaisten, asiakaskokemusten parantamiseen keskittyvien menetelmien hyödyntäminen on ymmärrettävästi houkuttelevaa. Väestön ikääntyminen, pienentyneet julkiset resurssit ja mahdollisen sote-uudistuksen kärjistynyt kilpailuasetelma palvelualoilla luo julkiselle puolelle painetta tarjota laadukkaita, paremmin resursoituja, asiakaslähtöisiä palveluja. (Womack & Jones, 2003; Hirvonen 2018.)

4.1 Taustaa

Lean kehitettiin alun perin toisen maailmansodan jälkeen Japanissa Toyotan tehtailla kasvavan autoalan tarpeisiin vaihtoehtoisena keinona perinteiselle sarjatuotannolle, jonka nähtiin sopivan huonosti japanilaisten työmarkkinoiden ja tuotannon tarpeisiin. Toyotan tuotantomenetelmien asiantuntija Taiichi Ōno kehitti liikkeenjohdon mallin ”*Toyota Productions*

System” (TPS), jonka perusteella Toyota alkoi kilpailla suurten amerikkalaisten autonvalmistajien kanssa. Kesti vuosikymmeniä, ennen kuin Toyotan malli ja siitä kehitetty Lean tuli tutuksi länsimaissa. TPS esiteltiin maailmalle Womack, Jones ja Roosin vuonna 1990 julkaistussa klassikkoteoksessa ”*The Machine That Changed the World*”. Termi *lean* lainattiin yllä mainittujen kirjoittajien kollegalta John Krafcikilta. Artikkelissaan ”*Triumph of the Lean Production System*” (1988) Krafcik totesi, että organisaatiomalli ja johtamisfilosofia merkitsevät tuotannon sujuvuudelle paljon enemmän kuin japanilaiseen työmoraaliin liittyvä tuolloin vallinnut myytti.

Õnon ja Toyotan pitkäaikaisen kehittämisen lopputulemana omaksuttu Toyota Productions System hyödynsi tuotannossa tehtaiden laitteita monipuolisesti ja pienensi yksittäisten valmistuserien kokoa sekä tehtaiden varastoja. Ajatuksena oli tuottaa yksittäinen erä auton keskeisimpiä osia nopeammin tuottamalla osista vain pieniä eriä, hyödyntäen samaa laitteistoa usean eri osan tuottamiseen. Näin päästiin nopeammin kokoamaan yksittäisiä autoja valmiiksi tehdyistä osista. Ero amerikkalaisten autonvalmistajien suosimaan perinteiseen fordilaiseen sarjatuotantoon oli suuri. Sarjatuotannossa koneet valmistavat valtavia määriä yksittäisiä osia, jotka varastoidaan ja vasta myöhemmässä vaiheessa kootaan autoksi. Uuden menetelmän avulla päästiin kustannustehokkuuteen pienten tuotantoerien laadunvarmistamisen helppoudella ja isojen varastotilojen välttämällä. Toyota näki myös arvokkaana sitouttaa työntekijät yhtiöön parantamalla työolosuhteita sekä lisäämällä yhteisöllisyyttä ja ammattitaitoa. (Womack, Jones & Roos 1990, 48–69.)

Nopeasti katsottuna Toyota Productions Systems vaikuttaa menetelmältä, joka on kehitetty nimenomaan suuren tuotantoprosessin omaavan yrityksen tarpeeseen. Tuotantomenetelmän ideat johtamisesta ja arvoista ja tehokkuudesta ovat kuitenkin mahdollistaneet menetelmän käyttämisen mitä monimuotoisimmilla aloilla. Leanin perusajatuksena on tuottaa välitöntä arvoa kuluttajalle poistamalla hukkaa tuottavat elementit tuotantoprosessista. Hukka voidaan lyhyesti määritellä ”toiminnaksi, joka kuluttaa voimavaroja, mutta ei tuota minkäänkokoista arvoa” (Womack & Jones 2003,

15). Hukan muuttaminen *arvoksi* on menetelmän keskiössä ja vaatii jatkuvaa henkilökunnan kehittämistä ja toimintamallien parantamista. (Womack & Jones 2003.)

Lean on johtamismallina levinnyt erittäin nopeasti maailmalla. On hyvä pitää mielessä, että Womack, Jones ja Roosin (ja samalla leanin) läpimurtoteoksesta on alle kolmekymmentä vuotta. Menetelmä on levinnyt teollisuudesta palvelualoille ja viime vuosina vahvasti myös julkisen sektorin organisaatioihin. Leanin keskeisten menetelmien lisäksi onkin syytä pohdita, miten lean soveltuu julkiselle sektorille. Leanin käyttöönotto julkisella sektorilla on saanut osakseen arvostelua (esim. Radnor ym. 2006), sillä menetelmän käyttämisen päämotiivin on toisinaan arvioitu olevan varojen säästäminen, eikä niinkään asiakkaan palvelukokonaisuuden parantaminen.

4.2 Lean-menetelmän keskeisimmät periaatteet

Womack ja Jones (2003) jatkoivat esikoisteoksensa menestystä syventämällä lean-menetelmän käytettävyyttä määrittelemällä menetelmän viisi keskeistä periaatetta. Kirjoittajien mukaan periaatteet tulisi suorittaa järjestyksessä, jotta menetelmän kautta haluttu lopputulos voitaisiin saavuttaa. Seuraavassa kuvassa (kuva 1) havainnollistetaan leanin viisi vaihetta ja niiden järjestys:

Kuva 1: Leanin viisi vaihetta

Leanin lupaus, jota on toistettu useassa tekstissä ja tutkimuksessa, on antaa asiakkaalle enemmän tekemällä vähemmän. Englanninkielinen sana *lean* tarkoittaa *hoikkaa* tai *niukkaa*, mikä selittää hyvin perusajatusta, jonka Womack, Jones ja Roos (1990) havaitsivat Toyotan tehtailla: massatuotantoon verrattuna lean käyttää kaikkea vähemmän, vaatii vähemmän työvoimaa, vähemmän työkaluja ja koneita ja ennen kaikkea vähemmän

aikaa tuotannossa. Lean-menetelmän päämääränä on ”täydellisyyden tavoittelu”. Tätä tavoitetta tuskin saavutetaan missään organisaatiossa, mutta jatkuva kehittyminen ja hukkan poistamiseen pyrkiminen edistää organisaatiota. Arvon tuottamisesta ja jatkuvasta kehittämisestä on tarkoitus muovautua juurikin se työprosessi, joka jatkuvasti tavoittelee täydellisyyttä. Lopullinen tila saavutetaan seuraamalla lean-menetelmän keskeisiä periaatteita poistamalla hukka ja löytämällä se arvo, jota asiakkaalle on tarkoitus tuottaa. (Womack, Jones & Roos 1990; Womack & Jones 2003.)

Lean-ajattelulla on vahva yhteys liike-elämän ja tuotannon menetelmiin sekä sanastoon. Tästä johtuen tulen sanastossani tästä lähtien pääsääntöisesti käyttämään sellaisia termejä, jotka sopivat paremmin julkisen sektorin tarpeisiin. Esimerkiksi sanan *tuote* tulen pääsääntöisesti korvaamaan sanalla *palvelu*.

4.2.1 Arvon (ja asiakkaan) määrittäminen

Arvon määrittäminen on ensimmäinen askel, jota ilman lean-menetelmää ei käytännössä voida käyttää missään organisaatiossa. Arvon määrittämisessä on tarkoitus havaita palvelun tuottajan näkökulmasta juuri se yksittäinen palvelu, joka tuottaa yksittäiselle asiakkaalle arvoa. Näin ollen myös organisaation asiakas tulisi määrittää selkeästi, etenkin julkisissa palveluissa, joissa asiakas on jotakin muuta kuin kuluttaja, jolle myydään jokin tietty tuote. Jokela ym. (2018, 7–9) tuovatkin esille, että lean-toiminnan voi aloittaa määrittelemällä oman organisaation *malliasiakas*.

Arvon tuottaminen on aina pelkästään palveluntuottajan tehtävä, ei asiakkaan. Womackin ja Jonesin (2003, 16–17) mukaan on tyypillistä, että organisaatioilla on suuria ongelmia tunnistaa se arvo, jota asiakkaalle tulisi tuottaa. Osittain tämä johtuu siitä, että asiakasnäkökulma helposti unohtuu, kun työprosesseja lähdetään kehittämään joustavimmiksi ja tehokkaimmiksi (useasti käyttäen nimellisesti leania), mutta myös siitä, että palvelujen ja tuotteiden kehittämisen takana ovat organisaation kehittäjät ja suunnittelijat, eivät asiakkaat. Toisin sanoen arvon tulisi määräytyä asiakkaan tarpeiden mukaan, ei palvelua tuottavan tahon työntekijöiden tarpeiden mukaan. (Womack & Jones 2003, 16–19.)

Julkisella sektorilla arvon ja etenkin asiakkaan määrittäminen on hankalaa, sillä asiakkaalle tarjottu palvelu ei välttämättä ole lähtöisin asiakkaan omasta tahdosta. Modig ja Åhlström (2015, 24) ehdottavatkin, että mikäli asiakas on vaikea määrittää, organisaation tulisi sen sijaan pystyä määrittämään pelkästään *tarve*.

Arvon määrittäminen on Womackin ja Jonesin (2003, 29–36) mukaan tarpeen aloittaa määrittelemällä ja kyseenalaistamalla tuotteen tai palvelun merkitys ja sen tämänhetkinen mahdollisesti tuotettu arvo. Womackin ja Jonesin (2003, 31) mukaan tämä on erittäin haastavaa, sillä useimmat organisaatiot haluavat jatkaa sen tuotteen valmistamista, jota he jo valmistavat. Myös asiakkaat osaavat vaatia pelkästään variaatiota jo olemassa olevasta tuotteesta tai palvelusta. Kun tuottaja asiakkaan tarpeiden perusteella miettii uusiksi palvelunsa asiakkaalle tuottaman arvon, nämä perustuvat valitettavan usein perinteisiin muutoskaavoihin, kuten kustannusten alenamiseen, tuotevalikoiman monipuolistamiseen ja tilausten ja toimitusten aikojen lyhentämiseen. Näiden sijasta tuottajan tulisi kyetä kyseenalaistamaan vanhat määritelmät ja keksiä uusia keinoja arvon analysoimiseen, jotta todellinen asiakkaan tarve saataisiin näkyville. Tämän takia arvo pitäisi aina pyrkiä määrittämään ikään kuin uudestaan. (Womack & Jones 2003, 31.)

Määrittelemällä arvo alusta uudestaan on mahdollista tavoittaa kokonaan uusi tai laajempi asiakasryhmä, samalla kuin resursseja vapautuu prosessin muihin vaiheisiin (Womack & Jones 2003, 35). Julkisella puolella tämä ajatus selkenee, kun korvaa Modigin ja Åhlströmin (2015, 24) ehdotuksen mukaisesti sanan *asiakas* sanalla *tarve*. Resurssien vapautuessa lean-ajattelun avulla julkisen sektorin organisaatio voi löytää uusia ajattelutapoja ja kohdata monimuotoisempia tarpeita ja tämän kautta tukea laajempaa asiakaskuntaa oikealla tavalla. Arvon määrittämiseen tulisi palata aina uudestaan ja uudestaan, sillä tällä tavalla on mahdollisuus varmistua siitä, että paras määrittäminen arvoa tuottavasta toiminnasta on saatu.

Kiteytettynä arvon ja asiakkaan määrittäminen on ensimmäinen lean-menetelmän askel, jonka avulla pystytään huomioimaan asiakkaan tarve, mistä tämä (sekä organisaatio) on valmis maksamaan ja mitkä palvelut

ovat asiakkaalle tarpeettomia. Jokelan et.al. (2018, 7) mukaan ”malliasiakkaan määrittäminen on välttämätöntä, jotta ymmärretään kenelle, miten ja mitä palveluita tuotetaan.”

4.2.2 Arvovirta: tunnistaminen ja hukkan poistaminen

Arvovirta (useassa lähteessä puhutaan myös arvoketjusta) muodostuu niistä tuotannon vaiheista ja tapahtumista, jotka tuote vaatii valmistukseen. Arvovirran tunnistamisen lopputulemana on tarkoitus havaita tuotannon eri vaiheissa arvoa tuottava ja arvoa tuottamaton toiminta. Arvoa tuottamaton toiminta on hukkaa, joka on pyrittävä poistamaan prosessista. Womack ja Jones (2003, 37–38) tunnistavat arvovirrassa kolme erityyppistä kategoriata, joita havainnoida. Ensimmäinen kategoria koostuu niistä prosessin toiminnoista, jotka todella tuottavat arvoa asiakkaalle. Toisessa kategoriassa ovat ne toiminnot, jotka eivät varsinaisesti tuota arvoa, mutta joiden toiminnan ylläpitäminen edelleen on välttämätöntä prosessin jatkumisen kannalta. Kolmas kategoria on se toiminta, joka ei tuota mitään arvoa asiakkaalle tai prosessille. Viimeinen ja toinen kategoria voidaan laskea hukaksi, tosin vain kolmannen kategorian voi poistaa prosessista välittömästi. Lean-menetelmän askeleet arvovirta- ja toiminnan parantamisen jälkeen (virtauttaminen, imu ja toiminnan parantaminen) keskittyvätkin juuri kakkoskategoriaan; ne ovat askeleita, joiden aikana pyritään edistämään sen hukkan poistamista, jota ei prosessin alkuvaiheessa voida suoriltaan poistaa. (Womack & Jones (2003, 37–49.)

Arvovirran havainnoimiseen käytetään yleensä arvovirtakuvausta. Arvovirtakuvauksen aikana lean-menetelmän käyttöön ottanut työyhteisö tai kehittämissuuryhmä luo yhteisen kuvan nykyisestä toiminnasta, sekä sen kehittämistarpeista ja pyrkii tunnistamaan prosessissa löytyvät arvoa tuottamattomat toiminnot. Arvovirtakuvaus on menetelmä, joka auttaa arvovirtauksen tunnistamista ja määrittämistä. Womack ja Jones (2003, 37) kutsuivat arvovirtakuvausta nimellä *Value Stream Mapping (VSM)*. Arvovirtakuvauksen tekemiseen ei ole yhtä oikeaa tapaa. Tärkeintä on, että se auttaa työyhteisöä tunnistamaan arvovirtauksen kolme eri kategoriata ja tämän seurauksena havainnoimaan poistettava ja työstettävä hukka. Esimerkiksi

Hines ja Rich (1997) ovat kehittäneet seitsemän selkeää työkalua arvovirtakuvauksen toteuttamiseksi, mutta mainitsevat samalla, että toteutusta helpottavia työkaluja on useita. Usein arvovirtakuvaus saattaa esimerkiksi olla yksinkertainen aikajana, johon merkitään prosessin eri vaiheet sekä eri toimijoiden tehtävät prosessin aikana, jotta ne kohdat, joissa hukkaa on, visualisoituvat. Alla olevassa kuvassa (kuva 2) on työryhmän yhteisesti laatima mallikaava arvovirtakuvauksesta nuorten rikosprosessista Helsingissä. Kuva toimii esimerkkinä siitä, miltä arvovirtakuvaus voi käytännössä näyttää.

Kuva 2: työryhmän laatima arvovirtakuvaus:

4.2.3 Virtautus, imu ja täydellisyden tavoittelu

Lean-prosessin kolme viimeistä keskeistä aihetta käsittelen yhteisen otsikon alla. Näiden jättäminen pienemmälle huomiolle kuin kaksi edellistä askelta johtuu ensinnäkin siitä, että työryhmän lean-prosessi ei vielä varsinaisesti ole edennyt näihin vaiheisiin, eikä välttämättä edes etene. Toiseksi nämä vaiheet painottuvat melko vahvasti teollisen tuotannon sekä kysyntään ja saatavuuteen liittyvien seikkojen puolelle. Viimeisin vaihe (täydellisyden tavoittelu) lienee tässä poikkeus ja on vahvasti kytköksissä siihen, miten leania tosiasiallisesti on hyödynnetty julkisen sektorin palveluissa.

Turhien työvaiheiden eliminoimisen ja arvoa tuottavan toiminnan havainnollistamisen jälkeistä vaihetta kutsutaan *virtautukseksi*. Virtautuksessa

lopullinen palvelukokonaisuus laitetaan prosessin keskiöön sen sijaan, että prosessin yksittäisiä vaiheita suoritetaan yksi kerrallaan. Virtautus tarkoittaa, että yksittäinen prosessin toimija muuttaa työskentelyään siten, että pyrkii mahdollisuuksien mukaan työskentelemään oman roolinsa ja työnsä rajojen ulkopuolella, jotta prosessi ei keskeytyisi tai pysähtyisi välittömästi yhden työvaiheen jälkeen. Womackin ja Jones (2003, 52) näkevät, että virtautusajattelun voi implementoida mihin tahansa prosessiin tai organisaatioon, mutta tämä vaatii perehtynyttä johtamista ja organisaatiollisten tai ammatillisten esteiden poistamista lean-johtamisella. Virtautuksen tärkein elementti lienee kokonaisprosessin ja sen lopputuleman havainnointi, sekä työvaiheiden välisen keskeytyksen välttäminen. (Womack & Jones 2003, 52–64.)

Imu tarkoittaa yksinkertaisuudessaan sitä, että palvelu tuotetaan vasta kun asiakkaalla on siihen tarve. Vaiheen englanninkielinen termi *pull*, eli *vetää*, kertoo enemmän vaiheen perusideasta. Asiakkaan ajatellaan nimittäin *vetävän* tuotteen pois markkinoilta. Lean-ajattelun mukaan tuotantoprosessi on asiakkaan kannalta nopeampi, joustavampi ja toimivampi, mikäli tuottaja on ymmärtänyt valmistaa tuotettaan vain asiakkaan tarpeiden, eli kysynnän, mukaisesti. Vaiheen ajatellaan pienentävän läpimenoaikoja ja pienentävän varastoja (mikäli kyseessä on konkreettinen tuote), mikä johtaa nopeamman ja paikallisemmän toimituksen mahdollistamiseen. (Womack & Jones 2003, 67–72.)

Täydellisyys tavoittelu ja prosessin *jatkuva parantaminen* muodostavat lean-prosessin viimeisen vaiheen. Vaiheessa korostuu leanin selkeä viesti menetelmää hyödyntäville tahoille: lean-prosessi ei ole koskaan valmis ja hyvin toimiva organisaatio on koko ajan valmis jatkuvaan kehitykseen. Hyvien käytäntöjen ylläpitäminen on toimivan prosessin kannalta tärkeää. Onnistuneen lean-prosessin ajatellaan tuottavan itselleen kehittämistarpeita, sillä tuotteen tai palvelun voi aina ajatella virtaavan prosessin läpi paremmin ja esimerkiksi säästetyn ajan ja työpanoksen paremmin kohdenetut resurssit saattavat tuottaa uusia ”*liinattavia*” kehityskulkuja. (Womack & Jones 2003, 90–102.)

4.2.4 Lean ja julkinen sektori

Jotta leania voisi hyödyntää julkisella sektorilla, tulisi menetelmän työkalut ja käytännöt kehittää julkisen sektorin tarpeiden mukaisiksi. Tämä tarkoittaa myös, että yksityispuolen yritysmaailman ja julkisen puolen erot täytyy hahmottaa. Menetelmän suora implementaatio julkiseen hallintoon on haastavaa, sillä teollisen tuotannon kulttuuri eroaa julkishallinnosta niin paljon. Tärkeässä asemassa on *kysynnän* ja *tarpeen* erottaminen toisistaan. Julkisen sektorin asiakas on palvelujen käyttäjä, eikä julkisia palveluita voida kehittää pelkästään kysynnän perusteella. Tämä asettaisi asiakkaat eriarvoiseen asemaan, sillä julkisella puolella kaikilla täytyy lähtökohtaisesti olla oikeus saada palvelua. Esimerkiksi sairaanhoitoa on luonnollisesti pystyttävä tarjoamaan myös harvinaisiin sairauksiin. Usean julkisen toimijan toimintaan kuuluu sekä yksittäisen asiakkaan tarpeiden täyttäminen, että kollektiivisten tarpeiden täyttäminen. Poliisi on esimerkki tällaisesta organisaatiosta yleisen järjestyksen ylläpitämisen näkökulmasta. Tämä luo omat haasteensa selkeän tarpeen tai asiakkaan tunnistamisessa, joka leanissa on keskiössä. Myös julkisen sektorin rahoitus on byrokraattista, eikä varojen kohdentaminen palvelujen laadun parantamiseksi ole täysin mutkatonta. (Brandt & Stigendahl 2012, 50–53; Kangas 2018, 244–254.)

Leanin hyödynnettävyydestä julkisen sektorin palveluissa on jo jonkin verran tutkimustietoa. Suomessa etenkin terveydenhuolto on alkanut pohtia menetelmän käyttämistä ja 2016 julkaistun tutkimuksen (Jorma ym. 2016) mukaan jo 70 % suomalaisista sairaaloista on soveltanut leania jossakin muodossa. Ruotsalaisen tutkimustiedon aiheesta (esim. Brännmark 2012) voidaan myös nähdä soveltuvan suomalaiseseen keskusteluun. Useasti viitataan myös Iso-Britannian järjestelmää pohtivaan tutkimukseen, mikä sekin on jokseenkin perusteltua suomalaisesta näkökulmasta (esim. Radnor & Osborne 2013). Leanin tapaisten ratkaisumallien pohtiminen näissä organisaatioissa on ymmärrettävää, sillä ne lupaavat kohennuksen nouseviin kustannuksiin ja tehottomaksi koettuihin rakenteisiin (esim. Radnor ym. 2012). Yhteistä konsensusta leanin puolesta tai vastaan ei varsinaisesti näytä olevan. Yhteisenä tekijänä kaikkien maiden tutkimuksessa voidaan

kuitenkin havaita, että julkisen palvelun organisaatiot eivät ole kyenneet muuttamaan organisaatiotaan ja työkuultuuriaan niin, että leania voitaisiin hyödyntää syvällisesti. Organisaatiot ovat ”ottaneet rusinat pullasta” ja saattaneet käyttää vain yksittäisiä lean-työkaluja. Näin on toki joissakin tapauksessa saavutettu sisäistä tehokkuutta ja kustannussäästöjä. Usean tutkimuksen (esim. Radnor & Osborne 2013; Al-Balushi ym. 2014) mukaan lean on kuitenkin toiminut pelkästään tuottavuutta tehostavana ja varoja säästävänä työkaluna, mutta jatkuvana prosessien ja organisaation toiminnan tehostamista ei ole havaittu, sillä leania on käytetty vain lyhytnäköisesti. Leanista on ikään kuin tullut pelkkä tehostamisen työkalu muiden joukossa. Yllä olevista syistä leanin pitkäaikaisvaikutuksista tiedetään myös vähän.

Joskin leanin hyödynnettävyys julkisella sektorilla on saanut osakseen arvostelua, kritiikki ei niinkään kohdistu leaniin menetelmänä, vaan organisaatioiden kykenemättömyyteen hyödyntää menetelmää kokonaisvaltaisesti. Positiivisena tuloksena voidaan nähdä, että usea organisaatio on säästöjen ja tehostamisen lisäksi ottanut asiakkaan tarpeet fokukseseen ja ainakin pohtinut, mikä palvelussa tuottaa arvoa asiakkaalle. Nyt haasteena näyttääkin olevan leanin sisällyttäminen suuriin kokonaisuuksiin. Tähän tarvitaan selkeää johtamista ja työyhteisön kollektiivista sitouttamista menetelmän käyttöön. Jorma ym. (2016) toteaa, että eräs Suomen terveydenhuollon lean-kokeilussa havaittu ongelma on, että suuri osa työntekijöistä on kuullut puhuttavan leanista, mutta heiltä puuttuu aito tietämys menetelmästä. ”*Liinamisesta*” onkin ehkä tullut vain nopeuttamisen ja tehostamiseen liitetty trendikäs termi. ”Keveyen leanin” mukaan tuomat positiiviset vaikutukset eivät tietenkään ole keneltäkään pois ja tutkimustietoa tarvitaan siinä, onko menetelmän yksinkertaistettu käyttö jo askel parempaan suuntaan. Hirvonen (2018, 4) toteaa, että lean-menetelmien mukana tuoma kollektiivisuus ja ajatus työyhteisöjen yhteisestä kehittämishalusta ja ylhäältä johtamisen vähenemisestä voi tuottaa erittäin paljon positiivista tulevaisuuden työelämässä ja organisaatioissa.

5 TUTKIMUKSEN RAKENTUMINEN

Tutkimuksen varsinainen tavoite on selvittää, miten nuorten rikosprosessin parissa työskentelevät viranomaiset kokevat rikosprosessiin toimivan ja miten he kokevat sen palvelevan siihen joutuneita nuoria. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pyrkii kriminologian ja kriminaalipolitiikan selitysmalleja esittelemällä tarkentamaan niitä taustatekijöitä, jotka vaikuttavat nuorisorikollisuuden syntyyn ja sen torjuntaan. Viranomaisten näkemykset rikosprosessista ja siihen liittyvät parannusehdotukset ovat hyödyllisiä, mikäli niiden avulla pystytään puuttumaan niihin riskitekijöihin, jotka rikosprosessiin joutuneen nuoren kohdalla voivat aiheuttaa jatkuvaa rikosoireilua. Olen myös esitellyt lean-menetelmää, jota työryhmä on hyödyntänyt rikosprosessin ongelmia havaitakseen. Tutkielmassa pohditaan yleisellä tasolla menetelmän hyödynnettävyyttä viranomaisyhteistyön näkökulmasta.

Olen haastatteleamalla työryhmän viranomaisia luonut tutkielmalle aineiston, jonka analyysin toivon vastaavan tutkimuskysymykseeni:

Miten rikosprosessia tulisi kehittää, jotta siihen joutunut nuori saisi maksimaalisen hyödyn rikosprosessista?

Tämän kysymyksen vastaamiseksi pyrin selvittämään työryhmän viranomaisten näkemyksiä siitä, kuka rikosprosessissa oleva nuori on, mikä häntä auttaa ja minkälaisia seuraamuksia hänelle tulisi asettaa rikoksesta. Lisäksi selvitin miten viranomaiset ajattelevat, että rikosprosessi ja sen parissa työskentelevät viranomaiset voivat omalla toiminnallaan ja yhteistyötä kehittämällä parantaa rikosprosessin laatua nuoren näkökulma huomioiden.

5.1 Tutkimus- ja analyysimenetelmät

Tutkimusasetelma määrittää pitkälti mitä tutkimusmenetelmää kannattaa käyttää. Tutkimusasetelman ollessa niin sanotusti vapaa, voidaan esimerkiksi havainnointia, omaelämäkertoja tai keskusteluja käyttää aineistona.

Näissä tapauksissa laadulliset tutkimusmenetelmät toimivat hyvin. Tarkasti strukturoitu ja rajattu tutkimusasetelma vaatii useasti kokeellisia metodeja tai strukturoituja kyselyitä aineiston keruumenetelmäksi. Tällaisessa tutkimuksessa hyödynnetään yleensä määrällistä tutkimusmenetelmää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71–72.)

Tämän tutkimuksen asetelma, sekä etenkin tutkimusongelma, mahdollisti laadullisen tutkimuksen menetelmän hyödyntämisen. Laadullisia menetelmien avulla on mahdollista tarkastella merkityksiä, joita ihmiset antavat erilaisille ilmiöille ja ne mahdollistavat huomion kiinnittämisen erityisesti tutkittavaan ilmiöön ja sen asiayhteyteen. (Silverman 2013, 3–9.)

Tutkimusmenetelmänä käytin puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Teemahaastattelun ominaispiirre on, että jokin haastattelun lähtökohta on lyöty lukkoon, muttei kaikki. Perinteisesti haastatteluissa on melko selkeät, yksityiskohtaiset kysymykset. Teemahaastattelu eroaa nimensä mukaisesti tästä niin, että keskiössä on tarkkaan valikoitujen kysymysten sijasta etukäteen valitut *teemat*, joiden ympärille tutkija pyrkii luomaan haastateltavien kanssa käytävän keskustelun. Haastattelurungon (liite 1) pääteemat, joita pohtimalla haastattelut etenivät, olivat tässä tutkimuksessa (I) *rikosprosessi tällä hetkellä (hukan ja arvon löytäminen)* (II) *nuorelle tuotettava arvo/rangaistuksen merkitys* ja (III) *viranomaisyhteistyö*. Käytännön syistä hyödynsin tutkimuksen aineistonkeruussa sekä yksilö-, paritettä ryhmähaastatteluja. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47–48.)

Analysoin tutkimusaineiston käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusmenetelmä, jota käytetään paljon etenkin yhteiskuntatieteissä. Sisällönanalyysi on ennen kaikkea tekstianalyysia ja analyysin keskiössä on dokumentti. Tässä tutkielmassa tekstidokumentin muodosti litteroidut haastattelut. Teksti analysoidaan sisällönanalyysin näkökulmasta etsien tutkitun aiheen *merkityksiä* tekstistä. Näiden merkitysten oletetaan olevan sellaisia, joita sisällön tuottaja (haastateltava) ei välttämättä itse tietoisesti tai suoraan kerro. Aineistosta esille tulevia merkityksiä peilataan analyysin aikana tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vasta-

kohta on teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä tutkija käy läpi aineistoaan etsien siitä etukäteen pohdittua teoriaan perustuvaa sisältöä. Tällöin tutkijalla on jo ennen analyysiä jonkinlainen tuntuma siitä, mitä aineiston tulisi hänelle kertoa. Tässä tutkimuksessa käyttämäni analyysiä voidaan pitää melko puhtaasti aineistolähtöisenä. En ollut ennen analyysiä päättänyt etsiä aineistosta tiettyjä aiheita, vaan erottelin ja poimin tärkeitä aiheita aineistosta sitä mukaa kun niitä aineistoa läpi käydessäni havaitsin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–108; Denscombe 2009, 307–308.)

5.2 Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu

Haastattelun voidaan sanoa olevan kvalitatiivisen tutkimuksen aineistokeruun päämenetelmä. Haastattelun suurin etu muihin keruumenetelmiin verrattuna on Hirsjärven ym. (2007, 200) mukaan, että ”siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen”. Haastattelu antaa tutkijalle mahdollisuuden tulkita aineistoa vapaammin kuin esimerkiksi kyselylomakkeet. Haastattelu mahdollistaa myös tulosten tulkitsemisen ja sijoittamisen laajempaan kontekstiin ja avaa näin ollen mahdollisuuden myös sellaisten analyysimenetelmien käyttämisen, jotka keskittyvät syvempien merkitysten tulkintaan. Haastattelussa tutkija pystyy myös syventymään keskustelunaiheisiinsa sekä selventämään niitä esimerkiksi kysymällä jatkokysymyksiä tai pyytämällä haastateltavalta lisäperusteluja. Haastattelun etuna on myös, että vastaajia on verrattain helppo saada mukaan tutkimukseen ja heidän tavoitettavuus myöhemmin esimerkiksi jatkokysymyksiä tai mahdolliseen seurantatutkimukseen on helpommin selvitettävissä. Tämän tutkielman aineistonkeruussa hyödynsinkin tätä etua: haastattelemani rikosseuraamuslaitoksen työntekijät olivat ryhmähaastattelun jälkeen jääneet keskenään pohtimaan keskusteluamme, minkä jälkeen he olivat minuun yhteydessä ja toivoivat, että voisivat vielä jatkaa keskusteluamme aiheeseen liittyen. Pidinkin toisen keskustelutilaisuuden yhdyskuntaseuraamustoimistolla samalla viikolla, jona yhteydenotto tuli. Tämä keskustelu toi huomattavaa lisäarvoa aineistooni.

Haastattelu pitää myös sisällään monia haasteita, jotka vaativat tutkijalta haastattelutekniikan ja tulkitsemisen oppimista sekä etukäteen suunnittelua. Kasvokkain käyty haastattelu voi etenkin herkkäluontoisten aiheiden kohdalla aiheuttaa tilanteen, jossa haastattelun luotettavuus heikkenee, sillä ihmisillä on taipumuksena esittää sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Esimerkiksi norminvastaisesta käyttäytymisestä (mm. rikoksia, seksuaalisuutta tai päihteidenkäyttöä käsittelevät aiheet) haastateltavat vaikenevat herkästi, kun taas itsensä esittäminen järkevänä ja paljon tietävänä moraalisena ihmisenä saattaa korostua. Haastattelun käyttämistä menetelmänä onkin syytä pohtia erityisen herkkien aiheiden kohdalla. Esimerkiksi kyselylomakkeiden käyttö haastattelujen sijasta lisää monesti vastaajalle anonyymiuden tunnetta ja voi lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Tässä tutkimuksessa ei käyty läpi sellaisia arkaluontoisia aiheita, joiden takia esimerkiksi lomakkeiden käyttö olisi ollut välttämätöntä. (Hirsjärvi et.al. 2007, 199–202.)

Haastattelut luokitellaan yleensä kolmeen eri lajiin: strukturoitu (eli lomakehaastattelu), teemahaastattelu ja avoin haastattelu. Tässä tutkimuksessani hyödynnettävä teemahaastattelu on laadultaan puolistrukturoitu. Puolistrukturoitu (jota kutsutaan myös nimellä *puolistandardoitu*) haastattelu on lomakehaastattelun ja täysin avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa keskustelua käydään tutkimuksen viitekehyksen kannalta olennaisten teemojen ja niihin liittyvien kysymysten perusteella. Teemahaastattelu on haastattelumenetelmä, joka antaa tutkijalle melko vapaat kädet haastattelun etenemisen suhteen: periaatteessa teemahaastattelu voi olla hyvinkin strukturoitu ja noudattaa selkeää kysymyskaavaketta, toisaalta teemahaastattelussa voi myös hyödyntää avoimen haastattelun etuja. Koin jälkimmäisen mahdollisuuden tärkeänä tämän tutkimuksen toteutumisen kannalta. Oletin, että eri ammattiryhmiä edustavat työryhmän jäsenet saattavat puhua samasta aiheesta melko erilaisista näkökannoista, joita tutkimuksen näkökulmasta on mielekästä pohtia lisää. Oman ammatillisen näkökannan ja ammattiroolin tiedostaminen osana rikosprosessia olikin selkeästi esillä haastattelutilanteissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 77; Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.)

5.3 Aineiston kokoaminen

Tutkimusaineisto koostuu kahdeksasta nuorten rikosprosessia jouduttavan työryhmään kuuluvan viranomaistahon kanssa tehdystä litteroidusta haastattelusta, jotka suoritin syksyn 2018 aikana. Tällä hetkellä nuorten rikosprosessin jouduttamista pohtivassa työryhmässä on jäseniä seitsemästä eri viranomaistahosta, joista jokainen on edustettuna aineistossa. Syksyllä 2018 työryhmän kokoonpano koostui Helsingin käräjäoikeuden, Helsingin syyttäjänviraston, Helsingin poliisin nuorisoryhmän, rikosseuraamuslaitoksen Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston, Helsingin kaupungin lastensuojelun sekä nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön työntekijöistä. Helsingin kaupungin rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta liittyi työryhmään tammikuussa 2019. Sovittelutoiminnan näkökulma rikosprosessista oli tämän tutkimuksen, sekä koko työryhmän näkökulmasta relevantti, minkä takia haastattelin myös sovittelun ohjaajia.

Haastattelin siis aineiston keruutani varten seitsemää eri nuorten rikosprosessin eri vaiheissa työskentelevää viranomaistahoa. Yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamustyöntekijöitä haastattelin kahdesti. Haastatteluaineistoa kertyi näin ollen kahdeksasta erillisestä haastattelutilaisuudesta. Osanottajia haastatteluissa oli yhteensä seitsemäntoista henkilöä (N=17).

Alun perin kerroin kerääväni haastatteluaineistoa työryhmää edustavilta viranomaisilta esitellessäni alustavaa tutkimussuunnitelmaani työryhmälle 1.10.2018. Työryhmä oli jo tässä vaiheessa tietoinen, että ryhmän toimintaan liittyen tehdään tutkimusta ja osa oli tarkistanut etukäteen esimiehiltään organisaatioidensa näkökantaa esimerkiksi tutkimusluvista. Suurin osa työryhmästä ilmoitti kiinnostuksensa haastatteluun osallistumista kohtaan jo tuon tapaamisen aikana. Helsingin poliisilta, syyttäjänvirastosta, käräjäoikeudesta sekä yhdyskuntaseuraamustoimistolta sainkin nopeasti tapaamisen jälkeen sähköpostitse vahvistuksen, kirjallisten suostumuslomakkeiden täyttäminen ennen haastattelua riittää. Helsingin kaupunki vaati tutkimusluvan lastensuojelun, nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sekä sovittelutoiminnan osalta. Kaupunki ei vaatinut suostumuslomakkeiden täyttöä. Näin ollen vältyin rekisterin muodostumiselta.

Jätin tutkimuslupahakemuksen 17.10.2018 Helsingin kaupungintalon kirjaamoon ja se hyväksyttiin 12.11.2018.

Lähetin kaikki haastattelupyynnöt sähköpostitse. Kaikille haastateltaville lähetin hyvissä ajoin ennen sovittua haastattelu-aikaa informointikirjeen (liite 2) tutkimuksesta sekä suostumuslomakkeen allekirjoitettavaksi (liite 3) niille, joiden organisaatiot sitä vaativat.

Valtaosa haastatteluista käytiin marraskuun 2018 aikana, joskin ensimmäiset haastattelut olivat lokakuussa ja viimeinen haastattelu joulukuun alussa. Kaikki haastattelut suoritettiin haastateltavien työpaikoilla. Haastatteluista kolme käytiin ryhmähaastatteluna, kolme parihaastatteluna ja kaksi yksilöhaastatteluna. Koin etenkin pari- ja ryhmähaastattelujen mahdollistumisen hyvänä asiana, sillä samaa organisaatiota edustavat henkilöt pääsivät hyvin keskenään keskusteluun organisaationsa roolista nuorten rikosprosessista pohtien näkökulmiaan samankaltaisen ammatillisen identiteetin omaavien henkilöiden kanssa. Tämän seurauksena asiallista keskustelua syntyi monessa haastattelussa sellaisistakin relevanteista aiheista, joita yksilönä esiintyvä haastateltava ei välttämättä olisi muistanut ottaa esille keskustelussa. Toisaalta yksilöhaastatteluissa haastateltavat saivat runsaasti aikaa pohtia näkökantojaan ja keskustelu muodostuikin näissä haastatteluissa hyväksi dialogiksi, jossa oma roolini haastattelijana nousi vahvasti esille.

Nauhoitin kaikki haastattelut litterointia varten. Haastattelun tueksi olin laatinut kysymysrunгон (liite 1), jossa olin rajannut kysymykset kolmeen eri teemaan. Puolistrukturoidun teemahaastattelulle tyypillisesti en kuitenkaan seurannut kysymyslomaketta orjallisesti käyden läpi kaikkia kysymyksiä systemaattisesti, vaan pyrin ohjaamaan haastatteluja käyttäen kysymysrunkoa sujuvan keskustelun tukena. Kysyin keskustelun edetessä myös useita lisäkysymyksiä, joita ei haastattelurungossa lainkaan ole.

Kolmen pääteeman läpi käymisen lisäksi varasin haastattelun loppuun aikaa keskustella työryhmän toiminnasta ja pohtia lean-menetelmän hyödynnettävyyttä siltä osin, kuin se oli mahdollista. Huomionarvoista on, että haastateltavat eivät omaa lean-koulutusta. Heidän tarttumapintansa lean-

menetelmään liittyi vahvasti työryhmän tapaamisessa keväällä 2018 esitettyyn lyhyeen esitelämään ja tapaamisessa tehtyyn arvovirtakuvaukseen. Tämä vaikutti osittain siihen, että leanin käytettävyyteen liittyvä pohdinta tässä tutkimuksessa pohjaa vahvemmin kirjallisiin lähteisiin, kuin haastatteluaineistoon. Aineisto antoi enemmän vastauksia viranomaisten näkemyksistä rikosprosessin kulusta ja nuorista rikoksentekijöistä. Toki haastateltavien kertoma rikosprosessin tämänhetkisistä kipukohdista ja nuorelle hyödyllisestä toiminnasta voidaan helposti nähdä leanin näkökulmasta, vaikka haastateltavat eivät suoraan käyttäneet lean-sanastoa.

Litteroin nauhoitetun haastatteluaineiston tietokoneelle. Litteroitua haastattelutekstiä kertyi yhteensä 222 sivua rivivälillä 1,5. Litteroin haastatteluista pelkästään puheen, jättäen pois välisanoja ja -ilmauksia, kuten ”tota” tai ”niinku”. En myöskään pääsääntöisesti litteroinut ääniä, kuten esimerkiksi naurua. Tutkimuksessa mielenkiintoni kohdistui haastattelujen sisältöön, eikä niinkään käytetyn kielen tai keskustelun laatuun.

5.4 Eettinen pohdinta ja tutkijan rooli

Tutkimuksen ja varsinkin aineistonkeruun arvopohjana pyrin koko tutkimuksen ajan noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeita (2012) koskien hyvää tieteellistä käytäntöä. Eettisesti toteutettu tieteellinen tutkimus edellyttää, että se suoritetaan näiden ohjeistusten mukaisesti. Lisäksi olen paneutunut tutkimuseettisen neuvottelukunnan pohdintoihin ihmistieteiden eettisen tutkimuksen erityislaadusta (2009). Hyvän tutkimuksen peruskäsitteitä ovat muun muassa rehellisyys, avoimuus ja eettisyys. Nämä toteutuvat huomioimalla muiden tutkijoiden julkaiseman materiaalin sekä viittaamalla siihen täyttäen tieteellisen kirjoitustavan vaatimukset. Tiedonhankintatavan tulee olla eettisesti kestävä, mikä käytännössä tarkoittaa, että haastateltavalle ei koidu tutkimukseen osallistumisen takia minkäänlaisia haittaa. Haastateltavan itsemääräämisoikeus, vahingoittamisen välttäminen, yksityisyydensuoja ja tietosuoja ovat avainasemassa tämän ehdon toteutumiseen. Tutkijana pyrinkin ohjeistusten mukaisesti aina varmistamaan, että tutkimukseen osallistumisella ei ollut minkäänlaisia seuraamuksia haastateltaville. Kaikki haastateltavat olivat

pyynnöstäni jo aikaisessa vaiheessa ennen haastattelujen sopimista varmistaneet omien esimiestensä sekä oman organisaationsa suhtautumisen tutkimukseen osallistumiseen. Helsingin kaupungin osalta kävin läpi tavanomaisen tutkimuslupaprosessin, jonka jo sinällään voidaan nähdä varmistavan, että organisaatiotason hyväksyntä tutkimukselle ja luottamus sen eettiseen toteutumiseen on saavutettu.

Rauhala ja Virokannas (2011, 238) tuovat esille, että sosiaalityön tutkimuksen tulisi aina pyrkiä olemaan hyödyllinen ja rakentava myös tutkimukseen osallistuville henkilöille. Näen tämän toteutuvan, sillä työryhmä pystyy hyödyntämään tutkimuksen tuloksia jatkotyöskentelyssään.

Eettisen aineistonkeruun osalta jouduin pohtimaan jonkin verran haastateltavien roolia oman ammattikuntansa edustajina työryhmään nähden. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että sillä kaikki haastateltavat ovat jollakin tapaa osallistuneet nuorten rikosprosessia pohtivan työryhmän toimintaan, oli täyden anonymiteetin lupaaminen haastateltaville mahdotonta muihin työryhmän jäseniin nähden. Tämän seikan toin esille informointikirjeessä ja suostumuslomakkeessa. Haastateltavilla oli ymmärrys siitä, että on mahdollista, että työryhmän muut jäsenet voivat teoriassa arvailla kuka on vastannut mitään. Tämän huomioin valikoidessani lainauksia lopulliseen tekstiini. Pidin kirjoitusprosessin aikana jatkuvasti yllä vaihtoehtoa, että joistakin lainauksista voin tarvittaessa jättää pois lainattavan ammattinimikkeen. En kuitenkaan joutunut tätä optiota käyttämään, sillä lopulliseen tutkielmaan ei lopulta päätynyt mitään sellaista sisältöä, josta haastateltava mahdollisesti olisi voinut joutua epäsuotuisaan asemaan.

Haastateltavat eivät esiinny aineistossa omalla nimellään ja olen pyrkinyt kokonaisvaltaiseen tunnistettavuuden estämiseen. Vaikka muuhun työryhmään nähden täyttä anonymiteettiä en voinut taata, työryhmän ulkopuolinen henkilö ei tutkielmassa käytettyjen lainausten perusteella pysty päättelemään kuka haastateltava on. Lisäksi tutkimukseni aihe ei ole siinä mielessä arka, että se käsittelisi yksilön henkilökohtaiseen elämään liittyviä kokemuksia. Aiheeni liittyy ammatillisiin näkemyksiin ja yhteistyön ymmärrykseen. Pyrin analyysivaiheessa tutkimuseettisen neuvottelukunnan

ohjeistusten mukaiseen vastausten käsittelemiseen ja kuvailemiseen kun-
nioittavalla ja asiallisella tavalla. (TENK 2009, 11.)

Kaikki haastateltavat saivat etukäteen luettavakseen informointikirjeen
tutkimuksesta, jossa tutkimuksen viitekehys sekä tutkimuksen tarkoitus
esiteltiin. Informointikirjeessä oli myös lyhyt selonteko aineiston käsitte-
lemisestä ja tuhoamisesta. Äänitetty aineisto tuhottiin sitä mukaa, kun sain
sen litteroitua. Tekstiaineisto tuhotaan, kun tutkielma on hyväksytty. Ai-
neistosta ei ollut tarpeen tehdä rekisteriä tai sen seurauksena tietosuo-
jaselostetta.

Hahmotellakseni tutkielmani aihealuetta osallistuin työryhmän tapaami-
siin kevään ja syksyn 2018 aikana. Esittelin tutkimustani tapaamisissa, jo-
ten haastateltavilla oli jo ennen haastattelutilaisuutta selkeä kuva tutki-
muksesta. Analyysin päätuloksia esittelin työryhmän tapaamisessa tammi-
kuussa 2019.

Tutkijana pyrin sekä haastattelujen, että analyysin aikana asettamaan itseni
objektiivisen tutkijan rooliin. Pyrin tietoisesti rajaamaan keskustelusta ja
aineiston tulkinnasta oman sosiaalialan työkokemukseni tuomaa näkökul-
maa. En koe, että oma työkokemukseni niinkään asettaisi objektiivisuuteni
tutkijana vaaraan, mutta se on syytä mainita. Olen vuosia tehnyt työvuo-
roja Helsingin sosiaalipäivystykseen sosiaalityöntekijänä, muutenkin tä-
hänastinen työurani on ollut päivystyspainotteista. Päivystysten sosiaali-
työntekijöiden työnkuvaan kuuluu nuorten poliisikuulusteluihin osallistu-
minen, lähinnä virka-ajan ulkopuolella. Lisäksi nuorten rikosasiat ja oi-
keusedustus kuuluu yksikkönä sosiaalipäivystyksen kanssa samaan orga-
nisaatiohaaraan kaupungin järjestelmässä. En kuitenkaan koe, että työko-
kemukseni ja ne kerrat, joina olen istunut mukana nuorten kuulusteluissa,
läheskään vastaisi sitä kokonaisuosaamista, jota aineistoon haastattelemani
ammattilaiset edustavat. Näin ollen koin melko ongelmattomana lähestyä
tutkimusaiheeni objektiivisesti, jopa aiheesta tietämättömän maallikon
näkökulmasta. Toisaalta omasta työkokemuksestani oli haastatteluissa
myös selkeää hyötyä. Pystyin pitämään yllä keskustelua luontevasti niissä
tilanteissa, joissa viranomaiset käyttivät jonkinlaista ”ammattislangia”,
esimerkiksi lyhenteitä eri yksiköistä tai lainkohdista.

6 ANALYYSI

6.1 Analyysin eteneminen

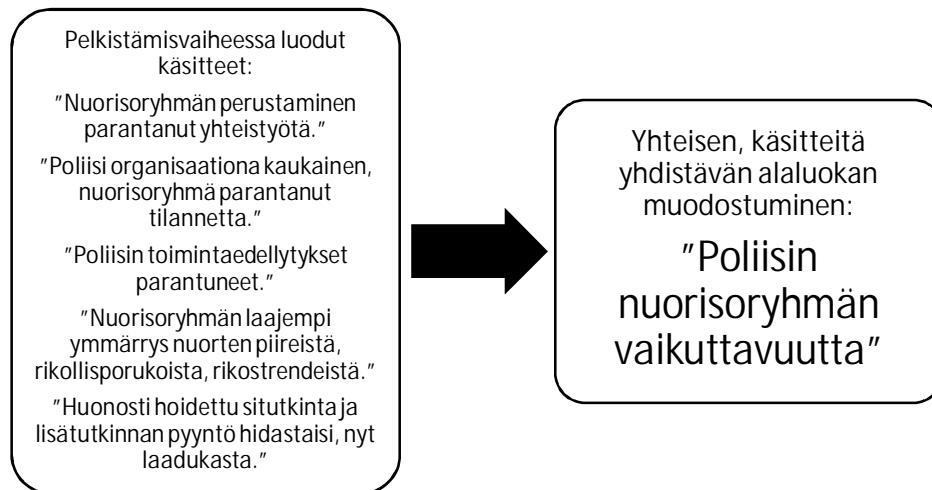
Aloitin litteroidun aineiston analyysin hyödyntäen Tuomen ja Sarajärven (2004, 108) kuvailemaa Milesin ja Hubermanin (1994) kehittämää sisälönanalyysin perusmallia, kolmivaiheista prosessikuvausta. Mallin ensimmäisessä vaiheessa, eli redusoinnissa tai *pelkistämisessä*, tutkija käy huolellisesti läpi tutkimusaineistonsa ja etsii siitä tutkimuksen kannalta olennaiset ilmaisut ja käsitteet. Samalla epäolennainen aineisto voidaan poistaa. Mallille on tyypillistä nimetä tai listata keskeiset käsitteet, jotta analyysin seuraavassa vaiheessa näitä olisi mahdollista tulkita ja luokitella. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–124.)

Käydessäni läpi aineistoani huomasin jo muutaman lukukerran jälkeen, että keskeisiä käsitteitä valikoitui litteroidusta aineistosta niin paljon, että niiden listaaminen lopulliseen tutkielmaan ei ole mielekästä. Käsitteitä valikoitui noin 40–50 jokaiselle haastattelulle, yhteensä noin neljä sataa. Esi-merkkejä pelkistetyistä käsitteistä oli muun muassa ”*henkilökohtainen työote nuoreen*”, ”*nuoren parempi tiedottaminen ja informointi*”, ”*yli-sukupolvisuus*”, ”*yksittäinen toimija hidastaa prosessia*”, ”*lakipykälissä epäselvyyksiä*”, ”*huoltajien puute*” tai vaikkapa ”*toisen toimijan puuttuvat toimintamahdollisuudet, jota paikataan*”. Etsiessäni käsitteitä aineistosta valikoin samalla käsitteiden alle niitä kuvaavia tekstikappaleita. Jo pelkistämisvaiheessa yhden itse luomani käsitteen alle saattoi muodostua useita katkelmia aineistosta.

Milesin ja Hubermanin mallin seuraava vaihe aineiston analysoimisessa on klusterointi, eli *ryhmittely*. Ryhmittelyn perusidea on luoda pelkistämisvaiheessa aikaansaattujen käsitteiden pohjalta niin kutsuttuja *alaluokkia*. Alaluokat luodaan havaitsemalla pelkistettyjen käsitteiden erot ja samankaltaisuudet. Samankaltaiseksi havaitut käsitteet yhdistellään keskenään yhteensopivaksi alaluokaksi, jotka tyypillisesti nimetään. Ryhmittelemällä, eli yhdistämällä ja toisinaan poistamalla tutkimuksen kannalta epäolennaisia käsitteitä, loin lopulta 32 alaluokkaa. Jokaisen alaluokan ot-

sikon alle jäi pelkistämisvaiheessa luotuja käsitteitä useita kymmeniä, joten kaikkien alaotsikoiden logiikkaa on mahdoton esitellä. Alla oleva malli (kuva 3) kuvastaa, miten käsitteitä yhdistelemällä luodaan alaluokka. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–124.)

Kuva 3: esimerkki alaluokan muodostamisesta ryhmittelyn seurauksena

Sisällönanalyysi noudattaa siinä mielessä loogista ja yksinkertaista kaavaa, että mallin kolmannessa vaiheessa jatketaan edellisen vaiheen alaluokkien työstämistä jälleen yhdistelemällä. Tätä vaihetta kutsutaan abstrahoinniksi, eli *teoreettisten käsitteiden luomiseksi*. Abstrahoinnin tarkoituksena on erottaa tutkimuksen tutkimuskysymykseen vastaava olennainen tieto aineistosta luoden teoreettisia käsitteitä ja tutkimukselle olennaisia johtopäätöksiä. Nyt kakkosvaiheen aikana luotujen alaluokkien yhdistelemistä jatketaan muodostamalla yläluokkia, joita vuorostaan tarvittaessa yhdistellään pääluokiksi. Pääluokkien yläpuolella havaitaan niin kutsuttu yhdistävä luokka, joka käytännössä muodostaa analyysistä kumpuavat pääteemat, jotka johtopäätöksissä kytkeytyvät tutkimuksen alkuperäiseen kysymyksenasetteluun ja teoreettiseen viitekehykseen. Tyypillisesti lopulliset teemat esitellään tarkemmin tutkimuksen analyysiosiossa, jolloin lukijalle avautuu, miten tutkija on aineiston nähnyt. Näin teen myös tässä tutkielmassa. Sisällönanalyysin termistöä selittäessä eri luokkien jatkuva uudelleennimeäminen saattaa vaikuttaa jokseenkin sekavalta. Analyysin perusidea on kuitenkin yksinkertaisimmillaan käydä läpi aineisto ja havaita samankaltaisuuksia ja tutkimuksen kannalta relevantteja yhdistäviä tekijöitä, kunnes se ei enää ole mahdollista. Tällä tavalla varmistetaan,

että aineisto on varmasti haravoitu huolellisesti läpi. On myös huomionarvoista, että jokaisesta aineistosta ei tarvitse löytyä kaikkia yllä mainittuja luokkia, jotta aineistolähtöinen sisällönanalyysi olisi tieteellisesti pätevä. Erinäisten kategorioiden ja luokkien löytyminen onkin hyvin aineistokohtaista. Tämän tutkimuksen aineiston osalta luokittelu osoittautui lopuksi melko suoraviivaiseksi prosessiksi, sillä poistettuani tutkimuksen kannalta epärelevantit aiheet, lähestyivät haastateltavat aihetta nimeten samantyyllisiä haasteita ja pohdintoja, joskin selkeästi omasta ammatillisesta näkökulmastaan. Seuraavassa luvussa esittelen aineiston analyysissä esille tulleet tutkimuksen kannalta tärkeimmät teemat, joita lopulta valikoitui viisi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–124.)

6.2 Teema 1: Rikosprosessin nuoret

Nuorten rikosprosessissa pääosaa esittää luonnollisesti rikoksen tehnyt nuori itse, eikä laaja viranomaisverkosto, joka aktivoituu nuoren jäädessä kiinni rikoksesta. Tämä näkökanta oli selkeästi huomattavissa työryhmän haastatteluissa. Nuorten kanssa toimivilla viranomaisilla vaikutti olevan selkeä motivaatio kohdella nuoria erityisryhmänä ja kohdata heidät ikätasoisesti nuoren näkökulmasta rakentavalla tavalla. ”Rikosprosessin nuoret” muodostui omaksi esiteltäväksi pääluokaksi, sillä kaikkien viranomaisten haastatteluissa nuoren kohtaamisen merkitys ja nuoren erityisasema verrattuna täysi-ikäisiin nousi esille. Tämänhetkisessä rikosprosessimallissa nähtiin olevan paljon sellaisia piirteitä, jotka vastaavat nuoren tarpeisiin ja antaa nuorelle mahdollisuuden saada apua ja tukea, sekä monesti ikään kuin uuden mahdollisuuden sitoutua yhteiskuntaan. Tämän integroimiseksi tai sosiaalistamiseksi mielletyn piirteen nähtiin johtuvan rikosoikeudellisesta järjestelmästä ja sen lieventämisperusteista.

Toisena selkeänä erityispiirteenä nähtiin, että nuorille pyritään ainakin teoriassa aina tarjoamaan laajat tukiverkostot ja palvelut. Tämä piirre puuttuu aikuisilta rikosentekijöiltä. Nuoria on mahdollista velvoittaa ja jossakin määrin jopa pakottaa palveluihin esimerkiksi lastensuojelun toimivallalla. Toisaalta aikaisempien palvelujen puute ja viranomaistahojen ennaltaeh-

käisemisen epäonnistuminen nähtiin joskus osasyllisenä nuorten rikoksilla oireiluun, etenkin rikoskierteessä olevien kohdalla. Rikoskierteessä olevat muodostivatkin aineistossa kiinnostavan erityisryhmän, jonka ympärille kehkeytyi paljon pohdintaa. Työryhmän viranomaiset nostivat esille, että rikosoireilun katkaisemiseen liittyvät palvelut keskittyvät selkeästi vakavasti rikoksilla oirehtiviin nuoriin. Tämä nähtiin sekä hyvänä, että huonona asiana.

Tämä puhtaasti nuoriin keskittyvä pääluokka jakaantuu aineiston perusteella karkeasti kahteen haastatteluissa selkeästi erottuvaan osaan: *nuoren kohtaamiseen* ja pohdintaan siitä *kuka rikosprosessissa oleva nuori on?* Aloitan kuvailemalla työryhmän viranomaisten näkemyksiä rikosprosessin osallisena olevista nuorista.

6.2.1 Kuka rikosprosessissa oleva nuori on?

Haastatteluihin osallistuneet viranomaiset näkivät melko yksimielisesti selkeää rajanvetoa uusintarikollisuutta harrastavien, rikoskierteessä olevien nuorten ja kertaluontoisen, mahdollisesti ensimmäisen rikoksen tekevien nuorten välillä. Jälkimmäinen ryhmä näyttäytyi viranomaisille sellaiselta, jota pelkästään rikosprosessiin joutuminen voi auttaa pysäyttämään. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä antoi kuvaa van esimerkin eräästä tällaisesta nuoresta:

”Mul oli yks poika, joka oli ostanu netistä pienen määrän huumausainetta. Niin hän oli miettiny tän jutun, että hän ehkä saa siitä sakon, jos jää kiinni. No sitten kun siitä tulikin kuulustelu, lastensuojeluilmoitus ja sit ku oli kyse muusta kuin kannabiksesta, ni se menee se juttu suoraan käräjille. Ja sitten vielä kaikki merkinnät mitä jää ja muuta. Mihin ne voi ne merkinnät vaikuttaa lähivuosina. Ni tavallaan tää, et mihin mittasuhteisiin se asia menee ja kuinka monessa paikkaa sä joudut tavallaan käydä sitä asiaa läpi. Ni se oli tavallaan hänelle sit niin järkyttävä kokemus, hyvällä tavalla, ei hän siitä traumatisoitunut. Mut hän totes, et kyllä hän hahmotti, että hän tekee jotain laitonta, mutta hän ei ajatellut, että miten, mitkä mittasuhteet se asiat saa ja miten isoja vaikutuksia sillä asialla voi olla hänen elämänsä.”

Yksittäisen rikoksen tehneen nuoren koettiin potentiaalisesti olevan itse rikosprosessin aikana ja sen aiheuttaman kuormituksen takia laajemman

tuen tarpeessa kuin rikoksia aikaisemmin tehtailleen uusijan. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä kertoi näkevänsä rikosprosessin kuormittavuuden suurempana yksittäisen rikoksen tekijälle:

”Vois ajatella, että se nuori, joka voisi tarvita sitä jonkinlaista tukea tai kannattelua, niin ennen kaikkea sen rikosprosessin johdosta, ni on se vielä aika alkutekijöissä, on vaikka yks törkee nimike ja ei tiedä tulevasta ja näin. Et nää jotka on sitten mitkä on tällä hetkellä linjattu ns. Pasila-hankkeen asiakkaiksi, niil on oma poliisi ja on sitä rikoshistoriaa vaikka muille jakaa. Ni mä koen, tai sellainen fiilis on, että ne ei välttämättä niinkään jännitä sitä tulevaa kymmenettä oikeudenkäyntiä.”

Tässä suhteessa nähtiin palvelutarjonnassa ja resurssien kohdentamisessa jonkinlaista ristiriitaa. Viranomaisten kesken oli havaittavissa selkeä konsensus siitä, että rikoskierteessä tai ylipäättänsä huonossa tilanteessa oleville nuorille palveluita on huomattavasti enemmän kuin ensimmäistä kertaa rikosprosessissa olevalle nuorelle. Palvelujen kohdentaminen niille, jotka ovat niiden selkeässä tarpeessa, ei tietenkään ole lähtökohtaisesti huono asia. Rikoskierteessä olevien nuorten ”etuoikeutettuna” oleminen rikosprosessin kulumisen tiedottamisen ja rikollisuuteen liittyvien palveluiden tarjoamisen suhteen nähtiin kuitenkin jossakin määrin sotivan yleistä ennaltaehkäisemisen tavoitetta vastaan.

Syyttäjän näkökulmasta tietynlainen polarisoituminen kahteen ääripäähän näkyi. Rikosprosessinsa saattaa kunnialla loppuun osallistumalla sovitusti omiin oikeuskäsittelyihin ne nuoret, joilla on turvallisen huoltajan tuki ja hyvä kotitilanne sekä vastaavasti ne nuoret, jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle lastensuojelulaitokseen:

”Ehkä se lähtee tosta, et jos on nuoren tilanne vähän huonompi, niin on henkilökuntaa, joka puhuu ja tuo paikalle. Ja sit jos on semmoisia hieman erilaisissa tilanteissa olevia, niin silloin vanhemmat todellaki pakottaa ja haluaa jutun pois mahdollisimman nopeasti. Et ehkä nää molemmat reitit johtaa siihen, et asiat tulee nopeasti käsiteltyä.”

Tältä osin siis myös laitosenuoret näyttäytyivät omana erityisryhmänä. Laitoksissa olevien nuorten tilanne korostuikin useassa eri asiayhteydessä. Pääsääntöisesti laitosten ohjaajien koettiin monesti olevan paremmin tie-

toisia nuoren arjesta ja nuoren kokonaistilanteesta kuin esimerkiksi lastensuojelun vastuutyöntekijän. Kuten myös edellisestä lainauksesta käy ilmi, laitoksesta pystytään myös onnistuneesti motivoimaan nuorta ”hoitamaan rikosasiansa kuntoon”:

”Siellä on sellaista henkilökuntaa joka kertoo, et poliisi hakee sut ja sä oot pari päivää putkassa jos sä et mee. Et must tuntuu, et ne tulee hirveen kiltisti. Et niille on joku pystyny selostaa, et hei se on vaan parempi et sä meet ja otat nyt sen jutun ja istut sen, ni se on sillä käsitelty, et sä et lykkää sitä.”

Selkeää profiilia rikoksia tekevistä nuoresta ei tämän tutkimuksen puitteissa ole tarkoitus tehdä, mutta työryhmän viranomaiset kuvailivat piirteitä ja ilmiöitä, joita havainnoimalla rikosprosessia ja sen aikana kohdenettuja palveluita on kokonaisuutena mahdollista parantaa. Ei liene suuri yllätys, että huoltajien rooli (tai pikemminkin sen puute) rikoksia tekevän nuoren elämässä korostui. Huoltajien vastuuttaminen ja sisällyttäminen prosessiin näkyi monessa eri asiayhteydessä. Lastensuojelun näkökulmasta rikosoireilu nähtiin tilaisuutena arvioida huoltajien suhtautumista ja puuttumista lapsensa rikolliseen toimintaan:

”Jos siinä kohtaa huomataan, että siinä vanhemmuudessa, et se vanhemmuus on vähän semmoista hällä väliä tai vanhemmalla ei oo itellään voimavaroja, et heil on niin paljon vaikeuksia. Niin kyllä siinä on musta aika tärkeä kohta miettiä myös sitä sijoitusta. Mut jos vanhemmilla on voimavaroja, se on myös semmoinen, et siitä voi tulla sellainen liimaava kokemus jos ne vanhemmat osaa ottaa sen jotenkin nähdä ja kokea sitä nuorta.”

Käräjäoikeuden tuomari toi esille, miten oikeusistunnoissa huomaa huoltajan puutteen. Samalla hän pohti rikoksilla oireilevien taustaa ja eräänlaista syrjäytymisen ylisukupolvisuutta:

”on siis ihan kauheeta kun välillä nuorilla ei todellakaan ole niitä huoltajia tuolla salissa mukana. Ja he jätetään tässä tilanteessa, just se tilanne missä he tarvitsisivat sen tuen ja turvan ja semmoisen emotionaalisen kosketuksen siihen johonkin aikuiseen ihmiseen, ni nuoret jätetään sit ihan yksin näissä tilanteissa.”

”Voi olla että huoltajilla on samanlainen reititys ollu aikanaan, että he eivät kykene sitten tulemaan ja turvaamaan ja tukemaan.”

Huoltajaa ei aina nähty ainoana vaihtoehtona nuoren tueksi, vaan ylipääntänsä jonkun turvallisen aikuisen tuki koettiin elintärkeänä asiana, joka vaikuttaa nuoreen paljon. Osittain tämän takia uskottiinkin, että laitospuoret lähtevät prosessiin sujuvammin mukaan. Heidän ajateltiin parhaimmassa tapauksessa muodostaneen jonkinnäköisen luottamussuhteen laitoksen ohjaajaan. Rikollisuuden ennaltaehkäisemisen nähtiin tavallaan epäonnistuneen, jos vasta rikosprosessissa herätään pohtimaan nuoren tarvetta turvallisuudelle. Nuorisoryhmän poliisi kuvaili aikuisen puutteen näkymistä työssään seuraavalla tavalla:

”Koska se näkyy sitten meidän työssä, tuossa oma poliisi -toiminnassa, että vaikka olisikin tosi rämöpäinen kaveri, niin niillä on ihan hirvee tarve sille aikuiselle. [...] Jos ajattelee sitä tilannetta, että joku tällainen ns. pikkurosvo ottaa poliisista parhaan kaverin, niin kyllähän se kertoo, että jotain on tässä systeemissä vialla. Että vaikka me sitä palvelua tarjotaan ja tullaan tarjoamaan, niin se ehkä kertoo siitä tilanteesta, että ehkä jossakin muualla on jotain feelua.”

Rikoksilla vakavasti oirehtivien nuorten suhteen nähtiin myös laajemmaksi koetun palvelutarjonnan vastapainona rikosprosessin aikaisen työskentelyn riittämättömyys. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikössä oman työskentelyn rajallisuus uusijoiden kohdalla mietitytti:

”He on monet sellaisia, et he tarvii akuutisti päihdehoitoa ja psykiatrian palveluita niinkun. Toki he tarvitsevat sitä omaa ihmistä, joka tukee, jos ei niinku vanhemmat oo elämässä läsnä. Mutta et heillä rupee ole tavallaan se ongelmien kirjo rupee ole aika laaja.”

Vakavia rikoksia toistuvasti tekevien nuorten pysäyttämiseksi puhtaasti rikosoikeudellinen puuttuminen koettiin toisinaan välttämättömäksi, sillä heidän kohdallaan lievennettyjen rangaistusten ja viranomaisverkoston tuki nähtiin riittämättömänä. Rikosseuraamustyöntekijät kuvailivat huomaavansa työssään, että rikoskierteessä olevien auttaminen on toisinaan haastavaa, kun rangaistuksen pelotevaikutusta ei käytännössä enää ole.

”Asenteissa rupee ihan selkeästi näkyy esimerkiks se, et ne pitää tätä rangaistusta ihan vitsinä, et huomaa et he voi tehtailla kaiken maailman juttuja ja se ei aiheuta muuta, ku niin sanotusti ”huuhaa-valvontaa” jossa heidän ei sinänsä tarvitse käydä kuin silloin tällöin ehkä.”

”Sit ne joilla sit jo on monta valvontaa peräkkäin, jotka sit taas mun näkökulmasta olis tarvinnu jo, niinku että nyt pitäis jo mennä ankarammalle rangaistusasteikolla. Se, että sä oot viis vuotta valvonnassa putkeen, ni onks siitä nyt sit näyttäytyny olevan hyötyy, et ehkä ei.”

Rikoksia tekevät nuoret jakautuivat siis työryhmän keskusteluissa kärjistäen kahteen ryhmään: (I) yksittäiseen tai satunnaiseen rikokseen syyllistyneet, hyvin autettavissa oleviin ensikertalaisiin, sekä (II) paljon palveluja saaviin rikoskierteessä, usein jo laitosmaailmassa oleviin nuoriin. Viranomaisten puheissa välittyi kuitenkin selkeä halu auttaa molempia ryhmiä, ja he näkivät kohtaamisen nuorten kanssa olevan tässä tärkeässä asemassa.

6.2.2 Nuoren kohtaaminen

Nuoren aidon ja hyvän kohtaamisen nähtiin olevan avainasemassa, jotta rikosprosessista voitaisiin luoda siihen joutuneelle nuorelle arvokas kokemus. Ensimmäisen tapaamisen merkitystä korostettiin. Useimmissa tapauksissa ensitapaamien, joka polkaisee koko rikosprosessin alkuun, on poliisin kanssa. Haastatellut sovittelunohjaajat painottivatkin poliisiin aseman rikosprosessissa korostuvan erityisesti ensikohtaamisen takia:

Sovittelunohjaaja 1: ”Kyllä poliisikin mun mielestä, kun se kuitenkin ensimmäisenä kohtaa sen nuoren, ni siinä on tosi iso mahdollisuus kohdata se nuori. Siinä kohtaa sen nuoren kanssa keskustellessa, niin minkälainen kohtaaminen se on. Niin varmaan se on merkityksellistä.”

Sovittelunohjaaja 2: ”Ja varsinkin jos on kyseessä sellainen nuori, jolla ei oo aikaisemmin ollu mitään rikosasioita, niin mahdollisesti korostuu enemmän se poliisin vastuu. Tai vastuu ja vastuu, mut se keskustelu mitä siinä käydään nuoren kanssa.”

Poliisin 1.3.2018 aloittaman nuorisoryhmän nähtiin vastanneen tähän tarpeeseen hyvin. Useat aineiston viranomaiset, poliisi itse mukaan lukien, näkivät että nuorisoryhmällä on mahdollisuus etenkin oma poliisi -toiminnan puitteissa vaikuttaa nuorten näkemyksiin viranomaisista. Tämän ajateltiin voivan ennaltaehkäistä viranomaisvastaisuutta, jonka koettiin olevan yleistä etenkin rikoksia tekevien nuorisoporukoiden keskuudessa.

Syyttäjien haastattelussa poliisin rooli viranomaisvastaisuuden näkökulmasta koettiin nimenomaan ennaltaehkäisevänä, ja poliisin roolin nähtiin ulottuvan myös esitutkinnan suorittamisen ulkopuolelle.

”Niille perus kanta-asiakkaille tulee se oma poliisi, niin mä oon nii toiveikas, et mun mielestä se on hirveen hieno juttu, et jos sillä pystytään vähänki ehkäisee sitä ettei nuoresta tuu niin viranomaisvastainen, et se voi jopa olla ihan hyvä tyyppi se poliisi.”

Nuorisoryhmän poliisi kuvaili kokemaansa roolia nuorten kohtaamisessa näin:

”Mutta että se kuitenkin lopputulema olis tavallaan se, että poliisi on, miten sen sanois...hyvä ihminen, mut et tavallaan hyvää tarkoittava organisaatio ja luo niitä rajoja tähän yhteiskuntaan.”

Työryhmän viranomaiset näkivät omassa toiminnassaan useita erityispiirteitä, joita käytetään nimenomaan nuorten kanssa työskennellessä. Nämä liittyivät muun muassa nuoren ikätason ja kulttuurisen taustan huomioimiseen sekä ymmärrykseen. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sosiaalityöntekijät kertoivat, että suuri osa heidän työtään nuorten kanssakäymisessä on sen varmistaminen, että nuori ymmärtää viranomaisjargonia ja -kielenkäyttöä, jota rikosprosessiin liittyy. Kielenkäyttöön kiinnitetään myös erityistä huomiota käräjäoikeudessa:

”Kun mennään nuorten juttuun, mä otankin sinuttelun käyttöön. Eli mä tota...joskus ku on nuorille sanonut, että miten Te, niin he etsii sieltä salista sitä toista, että kuka se toinen täällä sit oikein on.”

Sinuttelu onkin määritelty yhteiseksi toimintamalliksi käräjäoikeuden ja syyttäjien välisissä yhteistyötapaamisissa. Käräjäoikeuden tuomari totesi, että hän kokee muutenkin tärkeänä pyrkiä muuttamaan oikeussalin muodollista ilmapiiriä, kun vastaajana on nuori. Tällä tavalla hän näki myös oman työtehtävänsä helpottuvan, sillä huonosti kohdattu nuori ei välttämättä halua puhua tai kertoa asioistaan oikeussalissa.

”Ite yritän rakentaa sinne saliin sellaisen niin pehmoisen tai leppoisenkin, voisi sanoa, ilmapiirin, joka sitten edesauttais sitä, että ihmisillä jännityksen ja muunkin vuoksi olisi helppo puhua. Eli se on niinku se, että siellä tuomarin korokkeella istuessa ei voi olla sellainen ”ukko ylituomari”-

asenteella oleva henkilö. [...] et jotkut kokee, et ei tässä tarvitse yhtään enempiä muuttaa meidän työtappaa ku aikaisemmin ja sit he eivät saa sitä yhteyttä siihen nuoreen.”

Rikosprosessin vastaajina nuoret miellettiin melko rehellisiksi ja avoimiksi. Syyttäjät kertoivat kokevansa, että nuorten tarinat eivät niinkään muutu systemaattisen valehtelun takia, vaan pikemminkin ajan kulumisen ja muiden nuorten, sekä etenkin kaveriporukoiden vaikutuksen aiheuttaman sekaannuksen ja muistamattomuuden takia. Syyttäjät sanoivat, että nuorten keskinäiset kertomukset ja kuvaukset tapahtumista leviävät nopeasti esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ja nuorten suosimissa viestimissä. Tällöin tarinat muuttavat muotoansa, niin että oikeudessa esiintyvä nuori ei lopulta välttämättä enää tiedä mistä hänen tietonsa ja kuvailunsa rikoksesta oikeastaan ovat peräisin. Syyttäjät kertoivat, että joutuvat pohtimaan paljon esimerkiksi sitä, keitä (nuoria) he kutsuvat todistajiksi. Syyttäjät näkivät nuorten eroavan aikuisista olemalla alttiimpia ulkopuoliselle vaikutukselle ja ohjaukselle. Tätä asiaa viranomaisten tulisi pohtia työskennellessään nuorten kanssa jatkuvasti.

”Ehkä he ei nimenomaan tieteen tahtoin tahallaan valehtelee. Se kokemus mullakin on, et se juttu ei hirveesti yllätyksii tuu sitten. Mutta se, et mitä mä oon huomannu, ainakin niistä 15-vuotiaitten välisistä tappeluista ja ryöstöistä, ku sul on se 15-v todistaja siellä joka on silleen, et toi on mun kaveriporukka ja toi taas on tota. Ja ne on puhunu ja nähny videoita, ne on jutellu facebookissa, ne on jakanu kaikkee. Niin se, et mikä se niiden oma havainto on, niin ne ei tiedä sitä.”

”Nuoret ovat johdateltavissa varmasti helpommin ja kaveripiireissä jutut sitten liikku, jos ne nyt liikkuu aikuisillakin, mut tavallaan tossa on tärkeä erottaa se, että mitkä on omia havaintoja ja mitkä ei.”

Nuorten koettiin ryhmänä hyötyvän selkeistä toimenpiteistä ja helposti hahmotettavien rajojen asettamisesta rikosprosessin aikana. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä toi haastattelussa esille, että tämä tuottaa tietynlaisia haasteita lastensuojelun näkökulmasta, sillä lastensuojelun tapaamiset ja työskentelytapa johtavat harvoin sellaisiin konkreettisiin toimenpiteisiin (pois lukien sijoitukset) tai muutokseen, joista tulevaa seuraamustaan pelonsekaisin tuntein pohtiva nuori voisi hyötyä.

”Must tuntuu, et lastensuojelu on sellainen, et siihen ei niin mielellään tulla just nuorena, et se helposti pyyhitään yli. [...] mitä nuoret on sanonu lastensuojelusta ku on ollu nuorten ryhmii, ni just tän ikäiset sitten on sanonu niin, et ku ei tehdä mitään päätöksiä ja kaikki on vaan hmm hmm hmm. He tarvii jotain tosi konkreettista, et he kokee et on saanu jotain täällä.”

Toinen hyvä esimerkki nuorten kaipaamasta konkretiasta on poliisin asettamat matkustuskiellot vakavien rikosten selvittämisen ajaksi. Matkustuskieltojen käyttäminen on kasvanut poliisin nuorisoryhmän perustamisen myötä. Nuorisoryhmän poliisi arvioi itse, että nuoret ovat asettuneet matkustuskieltoon niin hyvin, sillä se antaa heille hyvän, ystäväpiirissä hyväksytyn syyn jättäytyä pois pahanteosta. Parhaimmillaan matkustuskielto myös vastaa nuoren tarpeeseen saada selkeyttä ja asetettuja rajoja elämänsä. Myös syyttäjä kommentoi matkustuskieltojen positiivisia vaikutuksia vastaavin sanakääntein. Hän näki näin selkeän seuraamuksen jopa toimivan mahdollisuutena nuorelle aloittaa irtaantuminen haitallisesta kaveripiiristä. Useassa haastattelussa työryhmän viranomaiset arvelivat, että matkustuskiellon rikkomisen konkreettisen seuraamuksen, välittömän vapaudenriiston, nuori osaa hahmottaa. Tämä pelotevaikutus puuttuu esimerkiksi lastensuojelulaitosten käyttämistä rajoitustoimenpiteisistä, joiden seuraamatta jättämisestä ei välttämättä seuraa mitään konkreettista nuorelle. Nuori voi kielloista huolimatta halutessaan jatkaa esimerkiksi ”hatkaamista”, eli luvatonta poissaoloa, laitoksestaan.

Poliisi: ”Sen ei tarvitse tavallaan miettiä sitä, että lähteekö hän ulos polttaa pilvee kavereiden kaa ja rosvoilee, vaan hän tavallaan pystyy tuudittautuu niiden rajojen sisäpuolelle, että hän voi olla tässä ja kukaan ei voi moittia häntä siitä, koska muuten tulee vakavampia seurauksia siitä. Että se on tavallaan myös tekosyy heille ottaa iisimmin. Tämmöinen fiilis on mulle tullu tietyistä tapauksista.”

Toisaalta nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sosiaalityöntekijä peräänkuulutti viranomaisilta jatkuvaa varmistamista siitä, että nuori todella ymmärtää matkustuskiellon sisällön ja seuraamuksen:

”Ja sit on just konkreettisenä esimerkkinä poika, joka oli sit sijoitettuna ja käräjäoikeuden määräämässä matkustuskiellossa. Ja vaikka se kuinka hänelle kerrotaan, ja kerrotaan et on yhteydenpidon rajoitukset, ni hän ei ajattele sitä, et ku hän lähettää yhen tekstarin, ni hän istuukin käräjillä vangitsemisoikeudenkäynnissä, ku sitä on rikottu.”

Matkustuskieltoihin tulen vielä palaamaan kuvaillessani analyysin seuraavia pääteemoja.

6.3 Teema 2: Nuorten rikosprosessi kriminaalipoliittisesta näkökulmasta

Työryhmän viranomaisten kesken vallitsi yllättävän yhtenäinen näkemys siitä, mikä nuorten rikosprosessin yhteiskunnallinen tehtävä on, mitkä tavoitteet rikosprosessille tulisi laatia ja miten nuorten rikollisuuteen voisi rikosprosessin aikana puuttua. Melko selkeää yksimielisyyttä oli tulkittavissa myös viranomaisten näkemyksistä seuraamusten laadusta, joskin joissakin keskusteluissa nousi esille pohdintaa vakaviin, mahdollisesti toistuviin rikoksiin syyllistyneiden pysäyttämisen vaikeudesta, kun rangaistuksissa sovelletaan rikoslain mukaisia lieventämisperusteita. Rikosoikeudelliset kohtuullistamis- ja lieventämisperusteet nähtiin kuitenkin pääsääntöisesti perusteltuina ja nuoren tulevaisuuden kannalta tärkeinä. Viranomaiset näkivät pitkälti, että erityistä arvoa on syytä antaa myös itse rikosprosessille, jonka jo itsessään voi nähdä toimivana seuraamuksena. Analyysituloksena tulkitsin kriminaalipoliittisen pääteeman jaettavan kolmeen osaan: *rikosprosessin tavoitteisiin, nuorten rikosprosessin ominaispiirteisiin* sekä *seuraamuksen* pohdintaan.

6.3.1 Nuorten rikosprosessin tavoitteet

Rikosprosessin tavoitteista puhuessa on hyvä mainita, että rikosprosessin yksi ensisijaisimmista tavoitteista ja päämääristä on etenkin rikosoikeuden näkökulmasta langettaa tehdystä rikoksesta vallitsevan oikeuskäytännön mukainen rikoslakiin perustuva seuraamus. Tämä näkökulma on syytä nostaa esille, sillä vaikka haastatteluissa ja tässä tutkielmassa ylipäättään tuodaan esille paljon tuloksia, joiden näkökulma viittaa rangaistusten lie-

vittämisen ja tekijöiden ymmärtämisen olevan avainasemassa rikosprosessin onnistumiselle, oikeastaan kaikki haastatteluun osallistuvat viranomaiset toivat jossakin vaiheessa esille, että tehtyä rikosta ja sen mahdollisia vaikutuksia yhteiskunnalle tai muille henkilöille ei tulisi unohtaa. Keskusteltaessa rikosrekisterimerkinnän vaikutuksista nuoren tulevaisuuteen, esimerkiksi työnhaun osalta, sekä pyrkimykseen minimoida tämän tyyppinen haitta seuraamusta laatiessa, toinen haastateltava syyttäjä muistutti, millaisista teoista merkintä jää:

”Ikäväähän se on, et jos sä jonkun meet ryöstää niin sulla on monta vuotta se rikosrekisteri siellä painamassa. Mutta kun se on niin vakava teko. [...] Et sen pitää olla tosi kova teko oikeesti, et se on ryöstö. Et ei siinä joku toisen tönäseminen ja lompakon ottaminen lattialta sen jälkeen välttämättä oo ryöstö, vaan sehän vaatii oikeesti sen vakavuuden. [...] Et siitä ei kyl pidä mitään alennuksia antaa nuorille, et miten kauan heillä on ne merkinnät siellä. Se on ikävä totuus.”

Toinen aihe, jonka tutkijana koen tärkeäksi mainita, on nuorten tekemien rikosten uhrien huomioiminen. Haastatteluun osallistuneet viranomaiset työskentelevät pääsääntöisesti tekijöiden ja epäiltyjen parissa. Tämän tutkielman asetelma sekä analyysin tulokset pohtivat pitkälti tekijän aseman kohentamista ja parantamista. Haastatteluun osallistuneiden viranomaisten puolesta on tärkeä mainita, että joka ikisessä haastattelussa uhrin asema huomioitiin jossakin määrin. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sosiaalityöntekijä kiteytti työhönsä kuuluvan dilemman seuraavalla tavalla:

”Vuosienkin jälkeen tää asianomistajien, uhrien asema. Niissä ei oo viranomaistahoa, joka toimii heidän puolestaan tai heidän mukanaan ja tarjoo tukea oikea-aikaisesti. Voidaan traumatisoitua siinä kohteena ja sitten vielä uudestaan oikeudessa. Et kyl se aikamoinen paikka meidän on oikeudessa olla lausumassa jotain positiivista tekijästä ku uhri on siellä särmin takana yksin.”

Työryhmän viranomaiset näkivät oman toimintansa, sekä rikosprosessin kokonaisuudessaan, tavoittelevan nuoren kokonaistilanteen selvittämistä ja parantamista. Nuorten rikosprosessin toivottiin toimivan alustana alkaa selvittää nuoren tilannetta monipuolisesti ja laajasti, pohtien samalla niitä

tukimuotoja, joiden tarpeessa nuori mahdollisesti on. Osittain tämä nähtiin jopa prosessin aikaisen työskentelyn päällimmäisenä tehtävänä, jonka arvo on nuorelle suurempi kuin itse rikosoikeudellinen seuraamus. Työryhmän viranomaisten näkemysten mukaan rikosprosessin aikaisen tilannekartoituksen ja työskentelyn, sekä jossakin määrin myös rankaisemisen, päämääränä on *uusintarikollisuuden ennaltaehkäiseminen, uusijoiden tunnistaminen sekä rikoskierteen katkaiseminen*. Rikosoikeudellisen vastuun saavuttaneen ikäryhmän nähtiin olevan ”edelleen autettavissa”, toisaalta myös vastaanottavaisessa elämäntilanteessa, minkä takia tuen kohdentaminen viimeistään tässä ikäryhmässä nähtiin tärkeäksi. Nuorisoryhmän poliisi kuvaili nuoriin panostamista tärkeänä, jotta rikollinen elämäntapa ei muodostuisi kierteeksi, kun taas lastensuojelun sosiaalityöntekijä huomioi nuorten avun vastaanottavaisuuden:

Poliisi: ”Koska kyllähän se selkeätä on, että jos sitä yritetään vasta pari- tai kolmekymppisenä integroida yhteiskuntaan ja on paha rikoskierte takana, niin sitten ei enää pelasta ku kuolema tai jumala.”

Sosiaalityöntekijä: ”Ja sitten tommoiset 15-vuotiaat, niin nehän on hirveen semmoisessa filosofisessa iässä, et niitten kans pääsee keskustelemaan. Tai ne pohtii paljon oikeeta ja väärää ja sitten sopeutumista versus onko kova tyttö tai poika ja tekee sitä sun tätä. Niin siis se puuttuminen siinä kohtaa on mun mielestä tärkeä.”

Viranomaiset toivat esille huoltansa siitä, että alle 15-vuotiaat jäävät rikosoireilun suhteen vailla viranomaisten huomiota, sillä he eivät käy läpi selkeää rikosprosessia. Tähän ikäryhmään panostaminen tunnistettiin erityisen tärkeäksi. Rikosseuraamustyöntekijän mukaan heidän asiakkaina olevilla nuorilla näkyi useasti jo kauan jatkunut rikosoireilu, johon ei ole pystytty puuttumaan:

”Osalla näkyi jo niitä rikoksia, semmoisia avoimia, tai poliisin tiedoissa näkyi jo 13-vuotiaana pahoinpitelyä ja muuta. Sitten ku mieltii, että mitä tälle on tehty siinä vaiheessa ku oli 13-vuotias? Ja nyt hän on 15-vuotias ja nyt hän tulee sit meille. Mitä siellä on tehty, tai jätetty tekemättä. Et mun mielestä se kokonaisvaltaisuus pitäis jo lähteä siellä, vaik ei hän itse asiassa rikosprosessiin lähde, et ei tule oikeusprosessiteitä, mut et poliisilla

on kuitenkin sosiaalityöntekijöitä niin he vois jo siellä kiinnittää jo huomiota enemmän siihen kokonaisvaltaisuuteen. Ja siinä jo kartoittaa sitä elämäntilannetta.”

Alle 15-vuotiaiden rikosoireiluun puuttumisen nähtiin myös auttavan mahdolliseen uusintarikollisuuteen syyllistyvien tunnistamisessa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä koki, että rikosprosessimalli itsessään voi toimia rikoksia ennaltaehkäisevänä rakenteena juurikin ei-uusijoille, ja näki että uusijat olisi täytynyt tunnistaa jo ennen heidän rikosprosessiin joutumista. Sosiaalityöntekijä ymmärsi, että rikosprosessin puhtaasti rikosoikeudelliset tahot (syyttäjät ja tuomioistuimet) eivät tähän vaiheeseen vielä osallistu, ja pohtikin selkeästi lastensuojelun vahvempaa vastuuttamista:

”Kyl mä uskon, et se ehkäisee ja se kenelle ei ehkäise, niin ne pitäis kyl pystyy tunnistaa jo sit 11–12-vuotiaana tai milloin se alkaa [...] Ehkä siinä sitten on lastensuojelulla se petraamisen paikka ja sijoittamisen pohdinta. Mutta siinä varmaan kannattais sen poliisisosiaalityön ja lastensuojelun ruveta yhdessä tekemään.”

Jo rikosprosessissa olevien nuorten kohdalla nähtiin, että tärkeänä päämääränä on sellaisten työskentelytapojen ja menetelmien käyttö, jotka pysäyttäisivät nuoren miettimään omaa tilannettaan. Samalla nuoren kokonaistilannetta ja palveluntarvetta kartoitettaisiin. Kuten nuoria käsittelevässä analyysissä kävi ilmi, nuoret jakautuvat tavoitteidenkin kohdalla vahvasti sen mukaan, ovatko he rikoskierteessä vai yksittäisen rikoksen tehneitä. Yksittäisen rikoksen tehneen nuoren nähtiin hyötyvän jo itse rikosprosessiin joutumisesta ja mahdollisesta seuraamuksesta melko paljon. Ennaltaehkäisyn näkökulmasta erityistä arvoa annettiin palvelujen oikea-aikaiseen kohdentamiseen, sekä rikosprosessin aikaisten tukien ja seuraamusten ajoittamiseen oikein. Rikosseuraamustyöntekijä kuvaili oikea-aikaisen seuraamuksen tärkeyttä näin:

”He ei myöskään monesti ymmärrä ajatella niitä, että kun hän tekee jonkun rikoksen, et jos siitä ei välittömästi seuraa heille jotain, ni he on silleen, ”et hei eihän tästä seurannu itse asias mulle mitään” Sen takia se on tärkeätä, et se mahollisimman nopeesti tapahtuu se seuraamus siitä rikoksesta. Et he ymmärtää sen nopeammin et mitä tästä aidosti seuraa, et tulee ehkä sakkoja, tulee jotain korvattavaa, seuraa jotain aidosti. Ja sekin jo

monia nuoria auttaa et he tulee meille tänne lausunnolle, et he on monesti, että apua, et tästä tuli näin iso juttu.”

Rikoskierteessä olevien kohdalla ensisijaisena päämääränä nähtiin rikoskierteen katkaiseminen. Rikoskierteessä olevien nuorten rikosprosessin aikaisessa työskentelyssä koettiin tärkeäksi kartoittaa nuoren kokonaistilannetta moniammatillisesti ja pyrkiä vahvistamaan nuoren hyviä puolia ja kehityskulkuja. Rikosseuraamustyöhön osallistuvat nuoret ovat useimmiten jo niin syvällä rikosprosessissa, että epäiltyä rikollisuutta ja sen vaikutuksia yksilöön ei keskusteluissa pelätä nostaa esille.

”Mehän nimenomaan haastattelussa perataan se hänen elämäntilanne. Et miltä se näyttäytyy hänestä, miltä se näyttäytyy meistä. Et hän saa myös peilin meistä, miltä se hänen tilanne oikeesti näyttää. Se on se pääasia, et hän elämässään pääsis eteenpäin aidosti niistä rikoksista. Se on se meidän päämäärä. Et hän näkee mitä hän vois muuttaa elämässään. Et ne asiat mitkä hänellä on hyvin. Ja sit tavallaan tuoda esiin ne vahvuudet, et hän uskois itseensä, vahvistaa häntä ja tuoda myös näkyville et mikä ei nyt mee viel niin hyvin, mitä haasteita hänellä on. Mitä pitäis muuttaa, et hänen elämäntilanne paranis ja hänellä olis hyvä olla. Siitä se kaikki lähtee.”

Etenkin rikoskierteessä olevista nuorista keskustellessa termi *pysäyttämisen* oli keskiössä, kuten myös yllä olevassa katkelmassa. Vakavan rikoskierteen katkaisemiseksi viranomaiset näkivät ankaran rikosoikeudellisen puuttumisen joskus välttämättömänä. Pääsääntöisesti rikosoikeuden koettiin olevan viimesijainen vaihtoehto nuoren pysäyttämiseksi ja aidon muutoksen mahdollistamiseksi saavuttamiseksi. Sekä rikosseuraamustyöntekijät että nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijät muistivat tuoreeltaan asiakastapauksia, joissa ankarampi puuttuminen rangaistuksessa tilanteen pysäyttämiseksi näyttäytyi ainoalta vaihtoehdolta:

Rikosseuraamustyöntekijä: *”Olisko tän, puhutaan ehdollisesti rangaistusten nuorten seuraamuksesta, ni pääpointtihan on nimenomaan motivoida, se on se meidän työkalu se motivaatio, mut sit jos joku on vaan päättäny et ei kiinnosta ja on hyvin asenteellinen ja näin, ni ku täs ei oo semmoisia sanktioita sinänsä sit kuitenkaan oo, ni just aina mietitty tää, et olisko se sitten se astetta ankarampi rangaistus hänelle ehkä parempi, et tietkö ravistelee sitä hereille, et se asenne saattaa sit muuttua, et näitäkin tarinoita sit on. Et sit se asenne muuttuu kertahetillä. Ei toki aina.”*

Rikosasioiden sosiaalityöntekijä: *”Meillä on yks vakkari, jolla kahen vuoden ajalta on neljä ehdollista alla ja nyt haetaan kolmatta nuorisorangais- tusta samantyyppisistä nimikkeistä, siis ryöstöistä ja väkivaltarikoksista, on sijoitettuna ollut vuosia ja näin. Että eikö sitä jo jossain kohden todeta, että tämä nyt ei pysäytä hänen toimintojaan. Ei lastensuojelu, eikä nää eh- dollisetkaan tai nuorisorangaistus. Ja se, et kohta hän täysi-ikäistyy ja kohta hän todennäköisesti siellä vankilassa istuu, mut et jotenki olis sitten jonkinlaista vahvempaa puuttumista.”*

Toisaalta vastakohtana yllä olevalle nähtiin, että rangaistus voi olla vähin- täänkin tarpeeton tai pahimmillaan haitallinen lisä nuoren rikosprosessia. Tämä näyttäytyi kuvailluissa tilanteissa, jossa rikosprosessin koettiin jo ennen oikeusistuntoa johtaneen muutokseen tai pysäyttämiseen. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijöiden keskustelua:

Sosiaalityöntekijä 1: *”Mitä välillä mieltii on se, että voi olla välil paljon sellaisia pikkujuttuja käräjillä, vaik näitä huumausaineen rikoksia, pieni määrä tilattu jotain, tai joitain näpistyksiä tai varkauksia, jotka on nuoren yks ja ainoa juttu. Nuori on ottanut siitä vastuun hoitamalla kuulustelun, käymällä lastensuojelun arvion, käymällä nuorisoaseman päihdearvion, hoitanu mallikkaasti, osoittanu, et sitoutuu tarjottuun työskentelyyn, haluu kantaa vastuun, on pahoillaan siitä, ei oo tullut mitään uutta. Et sit taval- laan ku ollaan siellä käräjillä, ni mä toivon, et tuomaritkin uskaltais välillä tehdä niitä syyttämättäjäätämispäätöksiä.”*

Sosiaalityöntekijä 2: *”Et se sakko enää siihen lisäksi, ei enää tuo kauheesti lisäarvoa siihen seuraamukseen.”*

6.3.2 Nuorten rikosprosessin ominaispiirteet

Nuorten rikosprosessin selkeiksi ominaispiirteiksi työryhmän viranomai- set nimesivät rikosprosessin kokonaisvaltaisen laajuuden ja prosessiin kuuluvan mittavan viranomaisverkoston, joka tarkastelee nuoren tilannetta monesta eri näkökulmasta pyrkien yhteiseen, nuorta auttavaan ratkaisuun sekä nuoren kokonaistilanteen kartoittamiseen. Osittain prosessin moni- ulotteisuuden takia rikosoikeudellisten seuraamusten roolin nähtiin jäävän perustellusti pienemmälle huomiolle verrattuna aikuisten rikosprosessiin. Laki antaa tähän mahdollisuuden ja se nähtiin pääsääntöisesti hyvänä asiana.

Jos rikosprosessiin kuuluvien viranomaisten yhteistä näkemystä nuorten rikosprosessia määrittävästä ominaispiirteestä täytyisi kuvailla käyttämällä yhtä sanaa, olisi tuo sana aineiston perusteella *kasvatuksellisuus*. Kasvatuksellisuus nähtiin sekä osana itse prosessia että osana seuraamusta. Rikosprosessin aikaisesta näkökulmasta kasvatuksellisuus tarkoitti lähinnä nuoren integroimista ja auttamista selviämään yhteiskunnassa ilman rikoksia, esimerkiksi löytämällä nuoren rikoksettomuutta tukevia positiivisia puolia, kiinnostuksen kohteita, harrastuksia, koulutuspolkuja tai tukemalla haitallisesta kaveriporukasta irtaantumista:

Poliisi 1: *”Että se, että se rangaistus olisi järkevää tekemistä, niin se voisi olla parempi systeemi.”*

Poliisi 2: *”Sitä kautta voisi päästä siihen, että välttämättä sillä nuorella taas ei oo sellaisia positiivisia kokemuksia elämästä. Ei koulumaailmasta tai kotoa. Et siihen yhdistyy sellainen kasvatuksellinen puoli. Jota käsittääkseni Helsingin kaupunki taas tekee aika hyvin.”*

Poliisi 1: *”Katusovitteluissa ja noissa.”*

Poliisi 2: *”Kyllä. Jos se nuori saisi siitä jotain sellaista positiivista, että tän homman sä teit hyvin, niin sillähän voi olla tosi paljon eteenpäin kantavaa...”*

Poliisi 1: *”Annetaan rangaistukseksi sille kesätyö!”*

Seuraamuksen näkökulmasta kasvatuksellisuus näyttäytyi etenkin siinä, että useat viranomaiset toivat esille, että rikoksen tehneen nuoren täytyisi tavalla tai toisella kohdata tekonsa seuraukset esimerkiksi korvaamalla aiheuttamansa vahingon tai kohtaamalla uhrinsa. Tässä mielessä sovittelu toiminnan tärkeä erityisrooli nuorten rikosprosessissa korostui. Yllä olevan katkelman keskustelussa poliisit pohtivat myös tätä näkökulmaa:

Poliisi 1: *”Siis tuo sovittelu, sitä mä pidän älyttömän hyvänä. Koska monessa tapauksissa, niin aikuisille kuin nuorille, niin se on kova paikka kohdata se asianomistaja ja kuulla esimerkiks hänen näkemyksensä, että mitä siitä teosta on seurannut. Ja jos ajatellaan vaikka noita töhryjuttuja, niin se että se nuori joutuu omalla työllään maksamaan niitä tekoja, niin kyllä se on paljon parempi, kuin esimerkiksi sakko, jonka sit vanhemmat vaan maksaa pois.”*

Myös lainsäädäntö tukee myös tätä kasvatuksellista näkökulmaa, sillä alakäisenä tehdyn rikoksen syytettä ei voi käsitellä kirjallisena menettelynä ja asia menee aina oikeuden pääkäsittelyyn (RL 5 a luvun 1 §.). Syyttäjän kuvailemana kasvatuksellisuus oikeusistuntojen näkökulmasta näkyy nimenomaan siinä, että nuoret joutuvat kohtaamaan ja ymmärtämään tekonsa seuraukset.

”Kaikki alle 18-vuotiaat tulee henkilökohtaisesti, niin se on käräjäoikeuden ja syyttäjänviraston yhteinen linjaus. Et ollaan sovittu, et se on tavallaan vähän puhuttelutarkoituksessa heidät kutsutaan paikalle. Et yritetään vähän herätellä sitä nuorta ja just mä koen ihan samalla tavalla, et se on oikeestaan se pääjuttu et halua saada sen nuoren kohtaamaan sen tekonsa luonteen ja seuraukset enemmän kuin se, et saadaan se rikosoikeudellinen seuraus. Koska tavallaan se, ku se on sitä ehdollista vankeutta suurimmaks osaks, ku he on nuoria. Niin sillä tavalla, että halutaan vaan herättää se, et hei tää on vakava juttu ja näin.”

Edellisen otsikon alla avasin työryhmän mietteitä rikosprosessin tavoitteista, joista keskeisimpiä oli nuoren kokonaistilanteen kartoittaminen. Kokonaistilanteen kartoittamisen tärkeys nähtiin myös rikosprosessin aikaisena ominaispiirteenä, joka aikuisilta käytännössä puuttuu. Tähän liittyi myös selkeä halu pohtia tarkemmin seuraamuksen vaikutusta nuoren tulevaisuuteen ja kokonaistilanteeseen. Käräjäoikeuden tuomari puhui nuoren kokonaistilanteen ja tulevaisuudennäkymien huomioimisesta rikosprosessissa:

”Eli kyllä mun mielestä sillä...se ei ole pelkästään rangaistuksen määräämistä vaan se on sitä, että saadaan se henkilön, nuoren henkilön kokonaisvaltainen käsitys hänen elämäntilanteesta ja me saatais se niinku ojennettua jollakin lailla”

”Et aina pitäisi yrittää peilata nuorille sitä, että mitä tietyt asiat, jota tapahtuu ja joita prosessissa viedään eteenpäin, niin mitä ne merkitsee hänen tulevaisuuden elämälle ja mitä mahdollisuuksia hänellä siellä tulevaisuudessa on. Eli mä ainakin mietin sitä rangaistustakin sen nuoren tulevaisuuden kannalta. Hyvänä esimerkkinä, että nuori poika joka tekee jonkun tekosen, josta noin oikeuskäytännön mukaisesti vois antaa vankeusrangaistusta. Ensimmäisenä mä mietin, että voisiko tästä vääntää sakkoa, ettei se nuori saa rikosrekisterimerkintää.”

6.3.3 Seuraamus

Työryhmällä oli erittäin yhteneväinen ja selkeä käsitys nuorten tekemien rikosten seuraamusten laadusta. Joissakin tapauksissa rikosprosessin nähtiin jo itsessään toimivan eräänlaisena seuraamuksena, etenkin jos nuori on prosessin aikana sitoutunut niihin tukitoimiin ja tapaamisiin, joita kokonaiskuvaan kuuluu ja toiminnallaan osoittanut, että pyrkii muutokseen. Kuten jo aiemmin on mainittu, rikosprosessin toimiminen seuraamuksena nähtiin olevan etenkin ensimmäistä kertaa rikosprosessiin joutuvien kohdalla toimivampaa kuin rikoskierteessä oleville.

Yksi konkreettinen seuraamus, joka aineistossa kerta toisensa jälkeen nousi esille viranomaisten pohtiessa hyvää seuraamusta, oli työkorvaus. Työkorvaus oli haastattelutilanteissa käytännössä kaikkien viranomaisten ensimmäinen spontaani vastaus kysymykseen toimivista seuraamuksista nuorille. Työkorvauksen nähtiin olevan opettavainen ja selkeä seuraamus, jossa nuori joutuu vastuuseen teostaan, ja josta ei missään tilanteessa voi olla suoranaista haittaa nuoren tulevaisuudelle. Sovittelunohjaaja kuvaili työkorvauksen etuja:

”Kaupungin tää työpankkikorvaus on mun mielestä tosi hyvä keino nuorelle tavallaan nähdä sellaisen syy-seuraus suhteen jollekin teolle, et nyt kannat vastuun sit tällä tavalla, jos oot vaikka ikkunan rikkonut koulussa. Tavallaan ettei oo, et näkee et asioilla on syy- ja seuraussuhde.”

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä näki, että työkorvaus voi parhaimmassa tapauksella palvella sellaisia integrointitavoitteita, joissa nuori voisi prosessin aikana oppia jotain hyödyllistä ja näin siirtyä pois rikolliselta polulta.

”Eiks se nyt oo niin, et jos sä teet graffitin, ni sä meet sit pesemään sen ja jotain muuta tämmöistä. Mikä sen nimi nyt on...korvataan omalla työllä [...] Et siinä voi tulla, et tää on nyt taas yks hauska juttu ja mä käyn tän tekee. Mut kyl mä ehkä näen, et ehkä sellainen, josta se nuori vois oppia jonkun uuden taidon. Koska niistä uusista taidoista voi kasvaa just se silta sitten [...] en kans näe että niitä sakkoja hyvänä. Ja sitten toisaalta jos ne jää sinne kasvamaan korkoa koron päälle. Ni sit taas toi tekeminen on sellainen mihin sä voit ite vaikuttaa.”

Työkorvaus nostettiin esille erinomaisena vaihtoehtona juurikin sakoille, joilla nähtiin pahimmassa tapauksessa olevan useita haittavaikutuksia. Sakkojen koettiin monen nuoren kohdalla olevan merkityksetön rangaistus, sillä sakot siirtyvät monesti vanhempien maksettaviksi, eikä nuori näin ollen tosiasiallisesti saa mitään seuraamusta teostaan. Toisaalta sakkojen nähtiin aiheuttavan turhaa haittaa tulottoman nuoren tulevaisuuteen, esimerkiksi maksamattomien sakkojen aiheuttaessa luottotietojen menettämisen jo ennen täysi-ikäistymistä. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä näkikin, että on tilanteita, joissa rangaistusten jatkuva lieventämissyrkimys saattaa aiheuttaa tahatonta haittaa nuorelle juuri sakkojen kautta:

”Sit niinku näkee näitä käräjillä, joille vaik haetaan sitä ehdollista rangaistusta ja ajatellaan, et se rikosrekisteri on niinku huono asia. Jos miettii nuoren lähi...tai siis tulevia vuosia johon se voi vaikuttaa. Mut sitten jos se ehdollinen saadaankin poljettua todella tuntuviks sakoiks. Ni onks ne niinku sit tolkuttoman kokoiset sakot, mitä se perhe ja nuori ei pysty maksamaan ja ne roikkuu sit vuosia mukana, ni onks sekään sit. Ne on aika isoja rasitteita tuleville vuosille siis kuitenkin.”

Käräjäoikeuden tuomari pohti jopa, että työkorvaus näyttäytyy niin hyvältä seuraamukselta, että se lisääminen tuomioistuimen määrättäväksi rangaistukseksi olisi hyvä.

”Et ainoo mitä meillä ei ole, et meillä ei ole Suomessa olemassa tämmöisiä, että voitaisiin määrätä johonkin työhön tai sitten on niin kuin Ruotsissa nämä hoitoon ohjaamiset, tuomioistuimet voi määrätä hoitoon, ja niitähän meillä ei ole ollenkaan meidän kavalkadissa. Ja nuorten osalta ne vois olla ihan hyviä, tai siis monenkin muun kohdalla, mut siis sen tyyppinen meiltä puuttuu, että nyt meet työlläsi korjaamaan tämän, että nyt se menee sitten aina sovittelavaksi sen vaatijan ja velvoitetun kesken, et olisko muuta meidän niin kuin se summa mitä korvataan.”

Hyvän seuraamuksen nähtiin siis tukevan nuorten kohdalla jonkinlaista yleistä lieventämissyrkimystä. Työkorvauksen lisäksi sovittelutoiminta sai paljon kiitosta. Myös syyttäjien pitämät huume puhuttelut koettiin sellaisina lievinä seuraamuksina, joista nuorelle on selkeää hyötyä. Vaikka nuorten kohdalla nähtiin, että seuraamusten pääsääntöisesti tulisi pysyä melko lievinä, keskustelu kääntyi luonnollisesti myös sellaisiin tapauksiin,

joihin lieviä tuomioita on itse teon ja rikosnimikkeen vakavuuden takia mahdoton soveltaa. Ankarien rangaistusten kohdalla aineistosta paistaa selkeästi kuitenkin läpi viesti, että vankila on nuorille lähtökohtaisesti huono paikka ja kaikin puolin viimesijainen vaihtoehto. Toisaalta vankilapelotteella nähtiin olevan vaikutusta joidenkin nuorten kohdalla:

Rikosseuraamustyöntekijä: *”Jos on ollu niit ehdollisia tuomioita alla, et antais niitä yhdistelmä-rangaistuksia, nuorten tehostettu yhdyskuntapalvelu on ollut semmoinen, minkä mä oon todennu tosi hyväks. Koska siinä on se vankilapelote olemassa. Jos et sitoudu sääntöihin, niin sitten se voidaan se loppuosa muuttaa vankeudeksi. Ja siinä voidaan velvoittaa myöskin esimerkiksi päihitteettömyyteen. Voi olla semmoisia nuoria, jotka käyttää kenties huumeita silloin tällöin, mutta heillä on myös se kyky kuitenkin myös lopettaa se sen yhdyskuntapalvelun ajaks, ja kenties huomataki, et tämäkin on ihan jees olla polttelemta pilveä silloin tällöin, tai vastavaa.”*

Vankilan nähtiin saman keskustelun yhteydessä joskus olevan välttämätön seuraamus:

Rikosseuraamustyöntekijä 2: *”Et vaikka nyt lähtökohtaisesti vankila ei oo nuorten paikka, mut sit taas on niitä jotka ehkä tarvii, et se sit pysäytetään se elämäntilanne tavallaan. Et kaikki mitä siviilissä suoritetaan, on silleen rajoittaa ja velvoittaa kyllä, mut joidenkin kohalla, ni pystytäänkö pysäyttämään. Et sit se on se toisinaan ehkä vankeustuomio, mikä sit osalla vois olla semmoinen, et joutuu oikeesti kohtaamaan sen, et okei tää tästä sit seuraa.”*

Vankilasta keskustellessa monet työryhmän viranomaiset nostivat esille aiheen, joka liitettiin myös pakkokeinojen käyttämisen välttämättömyyteen. Moni koki, että vakavia rikoksia tekevät nuoret voisivat saada tarkoituksenmukaisempaa apua esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa kuin vankilassa. Lastensuojelulaitosten toimintamahdollisuudet nähtiin kuitenkin tämänhetkisen lainsäädännön puitteissa olevan riittämätöntä sellaisten nuorten kohdalla, jotka saattavat tehdä vakavia rikoksia eivätkä asetu laitoksen sääntöihin. Viranomaiset pitivät sitä valitettavana, että pakkokeinoista ja jopa vankilasta on muodostunut keino katkaista näiden nuorten haitallinen

toiminta. Nuorisoryhmän poliisi kuvaili toisinaan kokevansa, että paikkaillee toisen viranomaisen puutteellista lainsäädäntöä omilla toimintamahdollisuuksillaan:

”Sehän on lähtökohta, että alle 18-vuotiaita, ni sen paras paikka ei luonnollisesti oo vankila tai se, että se vangitaan. Mut semmoisia tilanteita tässä nyt on kuitenkin ollu useimpia ja on katsottu, et se on sen nuoren pysäyttämisen kannalta hyvä. Sanotaan vaikka, et tämmöinen nuori, joka hatkailee koko ajan ja tekee vakavia rikoksia. Ni ei se oo kenenkään edun mukaista, et se päästetään heti jatkamaan sitä...Ja saadaan selvitettyä myös tämmöiset vakavat rikokset [...] Elikkä tietyl tapaa se on hyvä, että me saadaan käyttää tällaista toimenpidettä, mut toisaalt se on huono, koska sen pitäis olla enemmän siellä kuitenkin lastensuojelun toimenpiteissä ja heillä sellaiset toimenpiteet, et he pystyis sillein tosiasiallisesti pysäyttämään. Tällä hetkellä he ei pysty siihen ja siitä kertoo tää, et tänä vuonna – en tiedä nyt et missä luku tällä hetkellä menee – mut vähintään sen yli 600 hatkahaut mitä on, niin se kertoo siitä, et se ei toimi se järjestelmä mikä on siellä tällä hetkellä.”

Rikosseuraamustyöntekijä kuvaili samaa ongelmaa ”puuttuvana välikeinona”. Hän näki, että lastensuojelulla ei ole tarpeeksi ankaria keinoja vakavia rikoksia tekevän nuoren pysäyttämiseksi, mutta näki, että vankila itsessään on nuorelle haitallinen paikka ja liian raju seuraamus:

”Ne asenteellisimmat, jotka on niinku viel laitoksessa, ni hehän tietää todellaki kaikki heidän oikeutensa ja heidän... Vankilanuorilla, niin se ei lähtökohtaisesti oo hyvä asia millään tavalla, ja siin täytyy kyl niin paljon tukea kaikkee pystyy tarjoo ennen ku siihen lähtee, mut toisaalta se on josain se viimeinen keino. Mut eihän ne laitoksetkaan. Heitetään kaikki mahdolliset, heillä ei oo mahdollisuudet tavallaan kiinnipitoon ja muuhun rajoittamiseen, ne on viety tai niit ei enää oo ja uhataan vaan, et tietkö, että ’mä vien tän poliisille tai jotain, nostan syytteen jos kosket muhun’ sun muuta. Et tavallaan tuntuu et siitä puuttuu ne välikeinot tavallaan. Et niinku ennen ku ollaan me ja vankila. Et jotain semmoista kiinnipitävyyttä, et noita rajoihin asetuttamisii. Sitähän ne nuoret kaipaa ja tarvii. Jotenki siit puuttuu jotain, mä en tiedä mitä.”

6.4 Teema 3: Uudistamistarpeet ja hyvän kehityksen ylläpitäminen

Nuorten rikosprosessin sujuvuuden mittaamiseksi ei ole varsinaisia selkeitä työkaluja, sillä monet tekijät vaikuttavat siihen, miten nuorten rikol-

lisuus kehittyy. Rikosprosessin sujuvuuden ei voida ajatella yksinään vaikuttavan merkittävästi esimerkiksi kokonaisrikollisuuteen, vaan prosessi on pieni osa suurempaa sosiaali- ja kriminaalipoliittista kokonaisuutta. Rikosprosessi on kuitenkin olennainen osa niiden yksittäisten nuorten elämää, jotka ovat rikoksen tehneet ja joutuvat siitä kantamaan vastuun. Tämän takia on tarpeellista pitää huoli, että prosessia kehitetään vastaamaan niitä yhteiskunnallisia haasteita, joita rikollisuus ilmiönä heijastaa. Myös lean-näkökulmasta prosessien uusimista, toimimattomien osien havainnoimista ja hyvien käytäntöjen ylläpitämistä voi pitää erittäin tärkeänä. Tämän pääluokan alla esittelen työryhmän näkemyksiä niistä prosessien osuuksista, jotka viranomaisnäkökulmasta hankaloittaa ja mahdollisesti hidastaa kokonaisprosessia. Esittelen niitä konkreettisia parannusehdotuksia, joita haastatteluissa tuli esille.

Tutkielmani suunnitteluvaiheessa osallistuin työryhmän tapaamiseen keväällä 2018. Tuolloin toimintansa oli aloittanut (maaliskuu 2018) poliisin nuorisoryhmä. Tapaamisessa annettiin jo varovaisen positiivisia ja toiveikkaita kommentteja ryhmän roolista ja sen vaikutuksesta rikosprosessin kulkuun. Osasin jo tuolloin arvata, että yksittäisenä uudistuksena poliisin nuorisoryhmän perustaminen tulee korostumaan aineistossani. Haastattelujen ajankohtana nuorisoryhmä oli ollut toiminnassa 8-9 kuukautta. Nuorisoryhmä nousikin odotetusti esille aineistossa erittäin hyvässä valossa. Näin ollen nostan esille työryhmän pohdintaa nuorisoryhmästä ja sen vaikuttavuudesta tämän otsikon yhteydessä, omana esiteltävänä alaluokkana. Nuorisoryhmän perustaminen näyttäytyy positiivisena muutoksena, josta voi ammentaa paljon hyviä kokemuksia kokonaisprosessin parantamiseen.

6.4.1 Poliisin nuorisoryhmä

Poliisin nuorisoryhmän suurimpien hyötyjen nähtiin tähän mennessä liittyneen poliisiorganisaation lähentymiseen etenkin sosiaalipuolen toimijoihin, poliisin oman toiminnan selkeyttämiseen ja vakiintumiseen nuorten rikostentekijöiden kohdalla sekä rikoksilla oireilevien nuorten parempaan tunnistamiseen. Viimeisimpään liittyi muiden viranomaisten osalta vahva

tuntuma siitä, että poliisin tietämys esimerkiksi rikoksia tekevästä kaveriporukoista auttaisi pikkuhiljaa siirtämään niin sanottua hiljaista tietoa eteenpäin muiden viranomaisten hyödynnettäväksi. Tämän nähtiin olevan tärkeää rikollisuuden ennaltaehkäisyssä näkökulmasta. Oma poliisi -toiminnan kehittäminen nähtiin myönteisenä asiana, mutta käytännön kokemuksia toiminnasta ei viranomaisilla vielä ollut.

Haastatteluun osallistuneet poliisit olivat hyvin perillä oman organisaationsa koetusta etäisyydestä yhteistyökumppaneihin nähden ja he nimesivätkin yksikkönsä tavoitteiksi paljon samoja asioita, joita muut rikosprosessin viranomaiset toivoivat uudistuksesta.

”Olen antanut itseni ymmärtää, että poliisi on ainakin jollain taholla koettu vähän hankalaksi yhteistyökumppaniksi. Hankalaksi lähestyä, ja sit jos joku vaikka sosiaalitoimen edustaja on lähestynyt, niin on voinut saada vähän semmoista kylmää kohtelua tavallaan. Et semmoinen yhteistyö ei oo rakentunu, et kyllä me yritetään tässä kovasti sitä näillä kaikilla vierailuilla.”

Nuorisoryhmän perustaminen nähtiin myös nuoren oikeusturvan kannalta erittäin tärkeänä muutoksena. Kun nuorisoryhmän päivittäiseen työkuvaan kuuluu täysin erilainen viranomaisyhteistyön ja viranomaisverkoston tunteminen kuin poliisin muiden tutkintayksiköiden kohdalla, heijastuu tämä myös rikosprosessiin, jossa nyt ymmärretään koko viranomaisverkoston tärkeys alusta asti. Nuorisoryhmällä nähtiin myös olevan erilainen suhtautuminen etenkin sosiaalipuolen yhteistyökumppaneihinsa kuin mitä poliisilla usein mielletään olevan. Syyttäjien keskustelusta kävi ilmi, että he näkevät nuorisoryhmän tuoman muutoksen melko laajalti omassa työssään. Syyttäjät huomioivat myös omasta näkökulmastaan suurta hyötyä siitä, että he saavat nuorisoryhmältä laajempaa tietoa piireistä, joissa rikoksia tekevät nuoret liikkuvat.

Syyttäjä 1: ”Siis ku aikaisemmin ne tuli...siis ihan kaikki ryhmät käsitteli nuorten rikoksia, eli vakava väkivalta ja ryöstöryhmä ja näitä ja sit sieltä perus päivittäistutkinnasta tuli tää massa, suurin osa niistä jutuista. Ni sit se aiheutti vaikka sitä, et siel saatetaan vaikka kuulla nuoria törkeästä rikoksesta ilman avustajaa, et sitä ei välttämättä tajuta ottaa sinne. Tai sit huoltajille ei ilmoiteta, sossuille ei ilmoiteta, et nuori on sit siel yksin poliisin kanssa kuulustelussa. Ja ne kiireellisyyssperusteet vähän unohtu siitä.”

Ja muutenkin, et tavallaan siinä ei otettu huomioon sitä, et se henkilö on nuori. Et sitä kohdeltiin ku aikuista. Ku siel on niin paljon sitä vaihtuvaa porukkaa ja ne on niin marginaalinen osuus, et ei vaan muisteta. Et ihan inhimillinen virhe. Niin se on tietenkin muuttunut.”

Syyttäjä 2: ”Ja sitten ton kaiken lisäksi, niin just tällaiset tekniset ja jopa laittomuudet. Niin sen lisäksi heitä selkeesti kiinnostaa myös nää kaikenlaiset, just tää sosiaalipuoli ihan eri tavalla ku näitä normaaleja ryhmiä. Ja sit heillä on tätä tietoa kuitenkin, he tutkii sitä nuorten rikollisuutta, niin siel on paljon enemmän tietoa kuin sitten...”

Toinen syyttäjistä sivusi samaa aihetta myös toisen keskustelunaiheen yhteydessä:

”se on valtava määrä tietoa mitä siellä on näistä kaveriporukoista ja niiden välisistä osallisuuksista ja suhteista ja semmoisista. Niin kyllä se mun mielestä heijastuu sieltä meihin asti. Että nähdään sitä tilannetta laajemmin, kuin se yksittäinen juttu.”

Poliisin tietämyksen nuoria koskevista erityissäännöksistä ja nuorten rikosprosessista ylipäättänsä nähtiin siis lisääntyneen selkeästi. Poliisi arvioi itse, että kun nuoret ryhmänä on tullut tutuksi, on heidän työskentelytapoihinsa vakiintunut sellaisia käytäntöjä ja sellaista varmuutta, jota poliisiorganisaatiossa aikaisemmin puuttui nuorten kohdalla. Tässä yhteydessä pakkokeinojen käyttäminen ja etenkin matkustuskieltojen käyttäminen kävi ilmi. Haastatteluun osallistuneet nuorisoryhmän poliisit arvioivat, että nyt kun he hallitsevat nuorten rikosprosessiin ja esitutkintoihin liittyvät erityispiirteet, heille on myös muodostunut uskallusta ja ymmärrystä arvioida lapsen etua pakkokeinoihin liittyen:

Poliisi: ”Mulla on sellainen mielikuva, että ne koetaan niinku yleisesti poliisiorganisaatiossa vähän työläämmiksi, kun siinä joutuu niin monia eri tekijöitä ottaa huomioon. Sit ehkä kans, just pelätään sitä, että ’hei se on alle 18-vuotias, et ei voida ottaa kiinni’ ja toisaalta, niin kuin sanottiin, niin se voi olla sen lapsen edun mukaista, että se pysäytetään. Että meillä on joku tällainen lastenkotikarkuri, joka on syyllistynyt vakaviin rikoksiin, et puhutaan vaikka ryöstöstä, niin se voi olla ihan täysin lapsen edun mukaista, et se otetaan kiinni ja se voi olla et jopa sitä lasta kohtaan on huono suorite poliisilta, et sitä ei oteta kiinni. [...] Otetaan vaikka esimerkkinä tilanne, joka meillä on ollukin: meillä on vaikka ryöstö missä on kolme tekijää. Kaikki on semmoisia 15–17-vuotiaita, partio ei ota niitä kiinni sen

takia, että ne on alaikäisiä. Ja jos ne olis ollu aikuisia ne olis varmasti otettu kiinni ja asia olis kunnolla otettu koppiin. Ni sen jälkeen se jälkiselvittely on huomattavasti vaikeampaa ku sul on, kaverit pääsee sopimaan kaikki tarinat, ei oo välttämättä otettu ehkä sit valokuvia ja muuta, et meil on tutkinnallisesti huomattavasti haastavampi se tilanne. Ja kaikki sen takia, että ne tekijät on alaikäisiä.”

Matkustuskiellot tulivat monesti esille kun viranomaiset puhuivat konkreettisesta toiminnan muuttumisesta, jonka ovat ryhmän perustamisen myötä huomanneet. Nuoria käsittelevässä analyysiluvussa kirjoitinkin, että poliisit arvioivat nuorten asettuvan paremmin matkustuskieltoihin kuin esimerkiksi lastensuojelulain mukaisiin liikkumavapauden rajoittamiseen. Tämä heijastaa sitä lainsäädännöllistä ristiriitaa, jota toistuvia, vakavia rikoksia tekevien nuorten kohdalla koettiin laajalti olevan lastensuojelulaitosten toiminnan osalta. Toisaalta matkustuskieltojen nähtiin olevan elementti, joka heijastaa rikosprosessin mahdollisuutta toimia pysäyttäjänä, silloin kun aikaisempi tuki ei ole toiminut:

Syyttäjä 1: ”Nuorisoryhmä käyttää just tämmöistä matkustuskieltoa, et tavallaan tollaista viranomaisten määräämää kotiintuloaika, niin he ovat hyvin vakuuttuneita. Enkä sinänsä epäile yhtään, että sillä on tullut hyviä tuloksia sinällään siitä, että asetetaan niitä rajoja vähän niinku viranomaistoimin. Mikä nyt on nimenomaan, jos poliisi sen asettaa, niin siinä on se rikosprosessiperusteisuus, niin siinä on tää, että kyllähän niitä hyviä puolia tarkemmin ajateltuna onkin, joskin on sellainen viimesijainen. Mutta et tällainen auktoriteetin puuttuminen, et ehkä tällainen uuden auktoriteetin kohtaaminen, jos nää muut ei oo saanut asiaa loppumaan. Ni sitten se poliisin sormen helistely ja rajojen asettaminen, ni joillain tuntuu auttavan.”

Syyttäjä 2: ”Ja jos sä sit oot siinä matkustuskiellossa, tai jos oot vaik jossain valvontarangaistuksessa tai tämmöistä suorittamassa, niin se on sit se tekosyy. Mut tavallaan jos se nuori ei oo ite tarpeeks vahva vastustaa sitä kaveripiiriä, ni se on se tekosyy, et mä en pääse, en voi. Se tavallaan tukee sitä nuorta, jos hänellä on halua muuttaa sitä elämänsuuntaa.”

Nuortenryhmän nähtiin lähentäneen poliisin välejä kaikkien rikosprosessin viranomaisten lisäksi myös kolmannen sektorin toimijoihin. Nuorisoryhmän arveltiin pystyvän kartoittamaan näitä toimijoita hyvin. Monet viranomaiset olivatkin ehtineet tutustua aseman lapset ry:n vetämään Pasila-hankkeeseen, jonka aktiivinen osapuoli nuorisoryhmä on. Ylipäätään

viranomaisyhteistyön poliisin kanssa nähtiin parantuneen paljon, etenkin sen takia, että nuorisoryhmään on helppo olla yhteydessä ja poliisin kanssa tehtävää yhteistyötä on helpompi hahmottaa, kun vastassa on pieni ryhmä ja tutut työntekijät. Poliisin nähtiin myös oppineen kohdentamaan palveluohjausta paremmin viranomaisverkoston tultua tutummaksi. Yksi selkeä esimerkki tästä tuli sovittelun ohjaajilta. Sovittelunohjaajat kertoivat, että ryhmän perustamisen jälkeen sovittelupyynnöt ovat tulleet heille nopeammin kuin aikaisemmin. He peräänkuuluttivat tämän positiivisen muutoksen suhteen toki myös tietynlaista varovaisuutta:

Sovittelunohjaaja 1: *”Jos vertaa vaikka viime vuoteen, niin tänä vuonna tulleet jutut on ollu sellaisia tuoreempia. Ku vertaa vuoden tai parin takaiseen.”*

Sovittelunohjaaja 2: *”Siinä sitten voi olla aika niukat tiedot, mikä sit asettaa haasteita meille. Et siinä ei oo sit esitutkintaa hirveen pitkälle tehty, et joskus asettaa haasteita se. Siellä ei oo välttämättä kaikki tiedot koossa, et asianosaisia ei oo kuultu hirveen tarkasti.”*

Sovittelunohjaajat arvioivat myös nuorisoryhmän hahmottavan muita poliiseja paremmin, mikä sovittelun rooli on:

Sovittelunohjaaja: *”Heidän tutkijoilla on varmaan aika hyväkin tieto siitä mitä sovittelu on ja mitä täällä käydään läpi. Mut totta kai meil on tavallaan haasteita koko sen Pasilan poliisitalon kanssa, mikä on tavallaan se mistä Helsingissä ohjautuu sovitteluun. Et tavallaan kaikilla tutkintalinjilla olis tietämys, että mikä on sovittelu ja mitä ohjataan tänne jne. Siinä on ehkä kehittämisen varaa.”*

Nuorisoryhmän poliisit kertoivat, että heillä on tavoitteena olla vahvempi linkki lastensuojeluun päin. Tarkoituksena on kartoittaa nuorten mahdolliset vastuusosiaalityöntekijät jo esitutkinnan alkuvaiheessa. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijät kertoivat huomaneensa poliisin ja lastensuojelun lähentymisen pyrkimyksen omassa työssään etenkin tiedonkulun sujuvuudessa:

”Se on näkynyt esimerkiks siinä, et lastensuojeluilmoitusten määrä. Me ollaan ennen tehty niitä tosi paljon, koska poliisilta ne on jääny tekemättä. Nyt poliisi hoitaa ne pääsääntöisesti todella hyvin. Ja sitten se, että kyl

semmoinen poliisin ja lastensuojelun välinen tiedonkulku on jotenkin parantunut. Et aina löytyy parannettavaa, mut must tuntuu, että ennen me toimittiin hirveen paljon semmoisena linkkinä poliisin ja lastensuojelun välillä, mitä me tehdään kyl siis paljon edelleen. Mut he on kyl paljon lähentyneet toisiaan, mikä on hyvä asia.”

Nuorisoryhmällä koettiin myös olevan mahdollisuus parantaa nuoren kokemusta rikosprosessista ja vaikuttaa nuoren kokonaistilanteeseen muullakin tavoin kuin pelkästään rikoksen selvittämisen näkökulmasta. Yksi selkeä näkökulma, jonka olen jo tuonut nuoriin liittyvässä analyysissä esille, oli poliisin mahdollisuus tehdä rikosprosessin ensikohtaamisesta merkityksellinen nuorelle. Poliisin nähtiin hyvän ensikohtaamisen seurauksena voivan vaikuttaa nuorten (mahdollisesti negatiivisiin) näkemyksiin viranomaisista. Nuorisoryhmän poliisien työskentelyn nuorten kanssa miellettiin myös eriävän poliisin perinteisistä työskentelytavoista, mitä pidettiin nuorten kannalta erittäin tärkeänä asiana.

Syyttäjä: ”Tavallaan se, että jos se rikosasiassa ensimmäinen kosketus on poliisi. Ni se poliisi ei oo semmoinen, tavallaan mitäänsanomaton kasvo, jolle sä käyt vaan oksentaa sen asian, sen rikosasian ja lähdet. Vaan se on oikeesti joku, joka haluau hänet kohdata ja vastaanottaa ja jota kiinnostaa kuunnella ja puhua hänen muustakin elämästä. Niin onhan se jo itsessään jo iso asia oikeesti.”

Poliisin nuorisoryhmän työskentelytapojen ja tavoitteiden osalta voidaankin todeta, että ryhmän perustaminen on ajanut pitkälti niitä arvoja, jota työryhmän jäsenet ovat tuoneet esille nuorten rikosprosessin ominaispiirteinä ja tavoitteina. Rikosprosessin tehtävä nähdään laajempänä ja sosiaalistavampana kuin aikuisten kohdalla, ja huomattavaa arvoa annetaan rikosoireilun taustatekijöille ja nuoren elämäntilanteelle. Haastatteluun osallistuneen nuorisoryhmän poliisin ajatukset uuden ryhmän erosta aiempaan nuorten rikosten tutkintaan verrattuna kiteyttää hyvin poliisin nuorisoryhmän toiminnan peruslähtökohdat:

”Siinä on hoidettu vaan sitä juttua juurikin, eikä sitä lasta. Ja siinä on koettu, et se poliisi on nimenomaan sitä varten, et se hankkii sulle sen rangaistuksen. Eikä siten, et me yritetään hankkia sut pois siitä rikoskierteestä, elikkä se katsantakanta on vähän erilainen. Ei sitä ihan voi synonyminä käyttää, mut tavallaan se, että jos meillä on järjestysongelma

siellä kirjastossa, ni palkataanko me sinne järjestyksenvalvoja vai nuorisotyöntekijä. Ja tavallaan tää meidän katsantakanta edustaa tätä nuorisotyöntekijää, eikä sitä että se on se järjestyksenvalvoja.”

6.4.2 Ylimääräinen työ ja parannusehdotuksia

Haastateltavat osasivat hyvin avata niitä hidastavia tekijöitä, joita näkivät omissa yksiköissään ja organisaatioissaan. Nämä ovat kuitenkin uudistamisprosesseja, joihin jokaisessa yksikössä oli tahtotilaa ryhtyä, mutta joiden ei välttämättä koettu olevan sellaisia, joihin työryhmän yhteisellä pohdinnalla voi puuttua. Esimerkkejä näistä on esimerkiksi oman yksikön työntekijätilanne, muun työn kasaantuminen tai yksikön resursointi. Nuorten rikosprosessissa nähtiin kuitenkin myös sellaisia kokonaisprosessia hankaloittavia tekijöitä, joita yhteisellä pohdinnalla ja työtapojen sekä yhteistyön parantamisella voitaisiin muuttaa. Osan näistä tekijöistä voi lean-ajattelun näkökulmasta nähdä sellaisena *hukkana*, joka ei tuota mitään arvoa kokonaisprosessille ja joka näin ollen tulisi poistaa kokonaan.

Viranomaiset pohtivat monessa haastattelussa suorittavansa sellaisia vaiheita työssään, jotka pahimmillaan aiheuttavat heille täysin ylimääräistä ja turhaa työtä. Rikosprosessin eri vaiheiden työskentelyn oikea-aikaisen kohdentamisen nähtiin toisinaan olevan puutteellista. Tämä näkökulma nousi esille etenkin rikosseuraamustyöntekijöiden keskuudessa. He toivoivat syyttäjien laatimien seuraamuspyyntöjen lähettämisen ajankohdasta aiempaa enemmän pohdintaa:

”Ja mä ite toivon, että koko prosessia muutettais sillä tavalla, että nuorelle tuomittais ensin ehdollinen vankeus ja vasta sen jälkeen valvonta, et se arvio tehtäis vasta sen jälkeen ku hänet on tuomittu jostain ja todettu syylliseksi. Koska ne on niin ikäviä tapauksia, kun joku tulee mistä pelkästään esitutkintapöytäkirjan perusteella voisi arvioida, että tämä henkilö ei kenties olekaan syyllistynyt rikokseen. Ja sitten tulee tänne vapisemaan ku haavanlehti, et nyt mä oon täällä risessa. Et näkisin oikeudenmukaisempaa, et ne tehtäis ne selvitykset vasta kun on todettu syylliseksi johonkin rikokseen.”

Seuraamusselvitysten tekemisen ennen mahdollista tuomiota pelättiin myös voivan vaikuttaa nuorten halukkuuteen lähteä mukaan työskentelyyn, sillä seuraamusselvitykseen osallistuminen voitaisiin nähdä oman

syyllisyyden tunnustamisena. Tämän asian ratkaisemiseksi pohdittiin oikean viranomaisen työskentelyä oikeaan aikaan ja seuraamusselvitysten pyytämistä rikosprosessin eri vaiheessa.

Rikosseuraamustyöntekijä 1: *”Sit toisaalta, minkä verran nuoret ois halukkaita teoriassa edes kiinnittyä meihin ennen ku on oikeuskäsittely ollut, koska heitä ei oo tuomittu viel syylliseksi, tai syyttömäksi, ei oo mitään tullu tavallaan. Ni haluuko he alkaa käsittelee täällä jotain epäiltyä rikosasiaa tai mitään sen enempää työskentelyy, hehän on syyttömii, ei me voida heidän kaikki oikeus... et hehän on syyttömii.”*

Rikosseuraamustyöntekijä 2: *”Et lastensuojelun koppihan se oikeestan olis.”*

Seuraamuspyyntöjen oikea-aikaisuuden toive rikosseuraamustyöntekijöiden osalta käsitti myös rikosprosessin pitkäksi miellettyä aikajanaa. Rikosseuraamustyöntekijät kertoivat, että joutuvat toisinaan tekemään arvionsa niin paljon ennen oikeusistuntoa, että nuoren elämäntilanne on voinut muuttua täysin. Ratkaisuksi tähän ongelmaan ehdotettiin joko selvityspyyntöjen ajoittamista niin, että istuntopäivä on jo tiedossa tai niin pitkän aikarajan asettamista selvityspyynnölle, että rikosseuraamustyöntekijät pystyvät aidosti seuraamaan nuoren tilannetta. Nyt rikosseuraamustyöntekijät näkivät hieman ongelmallisena sen, että heille annetaan miltei aina automaattisesti 30 päivää aikaa selvityksen tekoon riippumatta siitä, milloin käräjäoikeuden istunto on.

”Jos vaikka käräjäpäivä on vaikka määrittämätön tai vaikka jossain hamassa tulevaisuudessa, ni sit taas olis ehkä ihan suositeltavaa antaa meille semmoinen aika tehdä sitä. Tai, että tilanteet saattaa muuttuu tosi nopeesti. Et jos mä teen vaik nyt lausunnon jostain tyypistä ja sil on käräjät vaik huhtikuussa, ni huhtikuussa se tilanne voi olla ihan erilainen ku se on nyt. Ni tavallaan se vois olla järkevämpää tehdä lähempänä sitä käräjäpäivää. Ne jotenkin antaa aina sen 30 päivää, ihan sama milloin ne käräjät tyypisesti on. Niin siinä on mun mielestä hiottavaa. Et jos tavallaan siihen käräjäpäivään on aikaa, sit olis myöskin kiva jos meillä olis enemmän sitä aikaa tehdä sitä lausuntoo, koska sekin sit myös hyödyttäis sitä nuorta, että se lausunto siellä olis ajantasainen.”

Konkreettisena, helposti muutettavissa olevana asiana rikosseuraamustyöntekijät mainitsivat toiveensa syyttäjille siitä, että selvityspyynnössä tehdään selkeästi selväksi, minkälaista seuraamusta haetaan:

”Et mitä pyydetään syyttäjän taholta. Et onko se sitä, että pelkkää nuoren seuraamusselvitystä, yhdyskuntapalveluselvitystä, valvontarangaistus, nuorisorangaistus. Et siinä olis sit tarkempaa seulaa myös.”

Yksinkertaisimmillaan turhan työn välttämisen nähtiin onnistuvan myös sillä, että osataan hahmottaa nuoren kokonaistilanne ja uskalletaan kyseenalaistaa rikosprosessiin ryhtymisen tarpeellisuutta.

Poliisi: ”Ja sit toisaalta sekin, voi olla että siinä vois tehostaa sitä, että ei tehdä myöskään turhaa työtä. Kukaan viranomainen. Et se hölmöilee kerran se nuori, et uskalletaan kans vaan antaa olla.”

Suurena viranomaisten työskentelyä ja rikosprosessin kokonaisuutta hidastavana tekijänä mainittiin puutteellinen tiedonkulku ja tiedottaminen. Tämän nähtiin lisäävän omaa työtaakkaa huomattavasti ja mahdollisesti olevan myös nuorelle rasite. Osittain tämä näkökulma liittyy nuorten rikosprosessin miellettyyn pirstaleisuuteen, johon analyysini perehtyykin tarkemmin omassa luvussaan. Ajoittain tiedottamisen viranomaisten välillä nähtiin puuttuvan tai unohtuvan kokonaan. Konkreettisimmillaan tiedonkulun vaikeus tarkoitti kuitenkin myös haastateltujen viranomaisten näkemyksen mukaan sitä, että he joutuvat laittamaan paljon työaikaa saadakseen sellaista tietoa, jota jollakin toisella prosessin viranomaisella olisi helposti saatavilla tai sitä, että he joutuvat kulkemaan jonkun toisen viranomaisen kautta, jotta saisivat toisen käden tietoa suoran kontaktin sijasta. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikössä tämä nähtiin jopa osana omaa työnkuvaa:

”Semmonen välitystehtävä, et rise pyytää tietoa, et kuka täl on jälkihuollossa tai 18-vuotiaan täyttäneen työntekijä voisi olla, ni me haetaan se työntekijä ja lähetetään sille se pyyntö. Vähän tällaista välitystehtävää, et se olis sujuvampaa tää linkitys.”

Lean-näkökulmasta yllä oleva on esimerkki melko turhasta prosessin vaiheesta, *hukasta*, jonka hyvin voisi välttää jos tietoa tarvitsevalla viran-

omaisella olisi oikeat työkalut saada tarvitsemansa tieto itse. Monet työryhmän viranomaisista pohtikin ratkaisuksi pääsyä yhteisiin asiakastietojärjestelmiin jatkuvien aikaa vievien lausuntopyyntöjen sijasta. He toivoivat tämän mahdollisuuden selvittämistä.

Rikosseuraamustyöntekijä: *”Me ei sit taas päästä sosiaaliviranomaisten tietoo efficajärjestelmään, mikä olis tosi hedelmällistä et päästäis, et nähäis et mitä kaikkea siel on aidosti tapahtunu. Vaik me saadaan sosiaaliviranomaisilta tiedot, ni me ei saada niitä tietoja, et mitä kaikkea on tapahtunut siinä matkan varrella. Se on kuitenkin tosi hedelmällistä. Se olis tärkeetä. Samoin esitutkintapöytäkirjat. Olis mun mielestä tärkee, et saadaan jokaisesta tapauksesta, et vähän nähdään et mitä siel on.”*

Sovittelunohjaajat kertoivat, että heidän automaattinen tiedottaminen sovitteluun ohjautumisesta loppui täysin kun sovittelutoiminta siirtyi kaupunginkanslian alaisuuteen. Sovitteluohjaajat arvioivat, että tieto sovittelusta voisi vaikuttaa esimerkiksi lastensuojelun työskentelyyn.

Sovittelunohjaaja 1: *”Niin, no ehkä se on ihan hyvä et on vaikka tietoinen, et on sovittelu meneillä sen kokonaiskuvan kannalta. Et soten puolella ku oltiin, ni aina laitettiin tietoo automaattisesti lastensuojeluun, et on sovitteluasiasia. Mut nyt ku ollaan muutettu vuodenvaihteen jälkeen, ni enää ei tehä silleen samalla tavalla. Niin en tiedä miten se tieto välittyy lastensuojeluun. Et se on sit ehkä sen huoltajan varassa enemmänkin.”*

Haastattelija: *”Oliks se niinku, mistä se on tullu, ettei enää ilmoiteta?”*

Sovittelunohjaaja 2: *”Me ei kuuluta soteen.”*

Sovittelunohjaaja 1: *”Meil ei siis enää oo sitä tietokantaa käytössä, mikä ennen oli.”*

Sovittelunohjaajat kertoivat myös havaitsemastaan suuresta ongelmasta, jonka he näkivät hidastavan nuoren rikosprosessin kestoa erittäin paljon. Tämä ongelma koski edunvalvojan sijaisen hakemista nuorelle. Ohjaajat kertoivat, että Helsingissä tämä prosessi kestää noin 4-6 kuukautta. He mainitsivat käsittäneensä, että naapurikunnissa edunvalvoja voidaan saada jopa muutamassa päivässä. Viranomaisyhteistyötä ajatellen tilanteen tekee kiinnostavaksi se, että sovitteluohjaajien mukaan edunvalvoja järjestyy huomattavasti nopeammin poliisin hakiessa sitä.

Sovittelunohjaaja 1: ”Kyl se olis ihan välttämätöntä, et se saatais haltuun sillein, et se saatais nopeesti jos se tarve tulee. Mä en sit tiedä, et onks se niin et se on se poliisi joka saa sen nopeemmin, ja saakin. Mutta sekää ei oo mikään automaatti aina. Tulee semmoisia, et niitä ei oo vaan sitten haettu sitä edunvalvojaa.”

Haastattelija: ”Kauan siin kestää hakee semmoinen?”

Sovittelunohjaaja 2: ”No jos me lähetään hakee, ni saatetaan puhuu jopa puolesta vuodesta. Et 4-6 kuukautta saattaa olla jos me lähetään sitä hakee. Et se ei oo kenenkään edun mukaista. Ei asiakkaiden, muttei myöskään meidän.”

Yhtenä ratkaisuehdotuksena sovittelunohjaajat toivoivat, että poliisi tiedottaisi heille ajoissa siitä, aikovatko he hakea edunvalvojaa vai eivät. Etenkin tilanteet, joissa nuori on halukas sovitteluun ja edunvalvojaa ei ole poliisin toimesta haettu, hidastavat sovittelun näkökulmasta prosessia kohuttomasti:

Sovittelunohjaaja 1: ”Sit me ollaan siinä vähän ikävässä välikädessä niihin asiakkaisiin, et ku me soitetaan, et ’joo jos te haluatte tulla tänne sovittellemaan meidän täytyy hakea sitä edunvalvojaa, mutta sitten poliisi ei oo hakenu ni mun täytyy sitä hakee, et täs saattaa sit kestää sen 4-6 kuukautta, että saattaa olla et tän rikosasian tiimoilta poliisi saattaa olla jo yhteydessä, et miten se saattaa jatkua tässä välissä. Mutta voidaan pitää tää asia tässä avoinna, jos haluatte’ Et tällä tavalla sitä joutuu sitten asiakkaiden kanssa tasapainoilemaan.”

Muutenkin suuri osa viranomaisten pohdinnoista kokonaisprosessin parantamisesta pienillä muokkauksilla, liittyi vahvasti oman työn tasapainottamiseen niin, että rikosprosessin seuraava askel sekä viranomaisen olisivat mielessä ja nuoren kohtaamaa välttämätöntä odottelua rikosprosessin aikana voisi vähentää. Syyttäjät esimerkiksi pohtivat, että toisen rikosprosessin viranomaisen työskentelyn aloittamista voisi hyvin pyrkiä edesauttamaan, vaikkei oma työskentely vielä voisikaan alkaa:

”Parashan olis jos heti ku tää asiakirja tulee meille, ni syyttäjä vois kattoo, et meniskö tää sovitteluun, eikä niin että se on mun pöydällä kolme kuukautta ja sit mä oon laittamas sitä siihen seuraavaan päivään ja sit mä huomaa, et ’oho, et kaikkihan haluu sopii tän asian’. Niin se olis hyvä, et se sovitteluhaluus olis selvitetty siinä alunperinkin ja mahdollisesti sit

jopa ehkä poliisi pistänyt sen sovitteluun samaan aikaan kun ne pistää sen syyttäjälle, joskushan ne tekee niin.”

Vastaavasti viranomaiset näkivät, että turhan työn luomista voisi välttää varmistamalla jo eteenpäin lähtevässä tahossa nuoren sopivuus ja halukkuus erinäisiin palveluihin. Esimerkiksi sovittelusta on täysin turha lähteä selvittämään nuoren sovitteluhalukkuutta, mikäli jo poliisi tai syyttäjä on havainnut, ettei halukkuutta ole. Näissä tilanteissa tulisi välttää sovitteluun lähettämistä vain sen perusteella, että se tuntuisi seuraamuksen näkökulmasta oikealta ratkaisulta.

Rikosprosessin moniammatillisuuden hyödyntäminen ja yhteistyökäytäntöjen vakiinnuttaminen laajemmin kuin nykyään nousi myös esille haastatteluissa. Tästä oli myös jo hyviä kokemuksia esimerkiksi nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sekä lastensuojelun työparityöskentelyn muodossa. Työparityöskentelyn mahdollisuuden selvittämistä esimerkiksi rikoksen tehneen nuoren lastensuojelutarpeen arvioinnissa esitettiin vaihtoehtona, jossa lastensuojelu voisi hyödyntää rikosasioiden ja oikeusedustuksen rikosprosessiin ja rikollisuuteen liittyvää erityisosaamista. Samalla sitä suurta määrää viranomaisia, joita nuori kohtaa rikosprosessin aikana, saisi edes hieman vähennettyä. Tämä koettiin kuitenkin tällä hetkellä vaikeaksi toteuttaa, sillä tämä vaatisi sellaista uudelleenresursointia, jonka nähtiin olevan monen tekijän, muun muassa lastensuojelun tämänhetkisen resurssipulan, takia hankalaa. Sen sijaan poliisin kanssa nähtiin mahdollisuus yhteistyön ja molempien viranomaisten ammattitaidon hyödyntämisen kehittämiseen ja työskentelymallien standardoimiseen niissä tilanteissa, joissa ollaan yhdessä, eli käytännössä kuulusteluissa:

Rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: ”Et se on ehkä välillä semmonen, mä en oo ihan varma, mut ehkä me tarvittais poliisin kanssa kans enemmän vuoropuhelua siitä, et ku me ollaan siin samassa kuulustelussa, ni mitä he toivois meiltä, ja mitä me välillä toivottais heiltä. Et esimerkiks et siin kuulustelussa olis aikaa käsitellä sen nuoren kokonaistilannetta, niinku esimerkiks.”

6.5 Teema 4: Viranomaisyhteistyötä ja ongelmanratkaisua

Nuorten rikosprosessin sisältämät useat eri osa-alueet, kuten myös rikosprosessin tavoitteet, vaativat luonnollisesti usean viranomaisen työpanoksen ja selkeät raamit yhteistyön sujumiselle. Haastatteluissa työryhmän viranomaiset jakaantuivat karkeasti jaoteltuna kahteen eri ryhmittymään. Ensimmäiseen ryhmittymään kuuluu työryhmän näkemysten mukaan ne viranomaistahot, joiden rooli rikosprosessissa on pitkälti itsenäinen ja muiden työskentelystä riippumaton. Yhdistävänä tekijänä tässä ryhmittymässä oli käytännössä rikosoikeudellinen peruste työskentelylle. Tähän ryhmittymään laski itsensä syyttäjät ja käräjäoikeuden tuomari, sekä oman tehtävänsä rajallisuuteen perustuen myös sovittelu. Toiseen ryhmittymään jakaantui etenkin sosiaalipuolen toimijat, joiden ensisijainen rooli ei niinkään liity rangaistuksen laatimiseen, ja joiden työtehtävät pääsääntöisesti ulottuvat myös rikosprosessin ulkopuoliseen aikaan. Poliisin nuorisoryhmä näyttäytyi tässä jaottelussa eräänlaisessa välimaastossa; toisaalta poliisilla on selkeästi rajattu rooli esitutkinnan laatimisessa, mutta samalla nuorisoryhmän uudistunut rooli ja aikaisempaa suuremmat pyrkimykset edistää nuoren kokonaistilannetta nähtiin lisänneen poliisin joustavuutta ja vaikuttavuutta. Pääsääntöisesti viranomaiset kokivat, että ymmärtävät sekä omansa että muiden viranomaisten roolin rikosprosessin kokonaisuutta ajatellen. Toisinaan kuitenkin nähtiin, että muiden viranomaisten työnkuvan ymmärtäminen voisi edistää omaa ammatillista osaamista. Viranomaisyhteistyössä nähtiin myös olevan tärkeää kiinnittää huomiota toisen toimijan työnkuvaan, jotta päällekkäinen työ voitaisiin estää. Joustavan yhteistyön ajateltiin ratkaisevan etenkin ajan kulumiseen liittyviä ongelmia.

Kaikki viranomaiset osasivat melko suoraan nimetä lähimmän yhteistyökumppaninsa rikosprosessissa. Lähimmäksi koetun yhteistyökumppanin kanssa tehtävä yhteistyö koettiin toimivaksi. Tämän yhteistyön kehittäminen ja ylläpitäminen nähtiin rikosprosessin kokonaisuutta ajatellen erittäin tärkeänä. Rikosprosessin moniammatillisuuden takia koettiin haastavaksi ja jopa turhaksi, että itselle melko vieraan alan asioihin pyritään vaikutta-

maan. Monet haastateltavat näkivätkin, että kokonaisprosessin parantamisen kannalta on tärkeä saada omaan työhön suoraan vaikuttavat yhteistyökuviot kuntoon ennen kuin muiden alojen yhteensovittamista omaan työhön voi pohtia.

Syyttäjä: ”Et ehkä niin, et meidän pitää nyt laittaa poliisin kanssa asiat kuntoon tai meidän pitää käräjäoikeuden kanssa miettiä, et miten vielä parantaa nää kaikki joustavuudet. Mut semmonen, jossain kulkee se raja, et pitääkö koko pöydän ääressä. Et sosiaaliviraston ja lastensuojelun pitää laittaa keskenäiset asiansa kuntoon ja sit siitä lopputuloksesta, kun tietyt asiat ja tavoitteet on tiedostettu, niin sitten aletaan. Niin silloin sellaista tietynlaista konkretiaa saadaan.”

Sekä nuorten oikeusturvan, että viranomaisten oman työn laadun varmistamiseksi nähtiin tärkeänä, että rikosprosessin ketjutus toimii ja jokainen viranomainen on selvillä siitä, mitä omaan työnkuvaan kuuluu, hoitaen tämän tehtävänsä. Sovittelunohjaajat kertoivat, että heille on tullut eteen tilanteita, joissa heidän toivotaan selvittelevän rikosasian osapuolten sovitteluhaluutta, mutta jossa tekijällä ei ole ollut tietoa, että hänestä edes on tehty rikosilmoitus. Tämän nähtiin pahimmillaan siirtävän fokusta pois sovitteluasiasta, kun osapuolet pohtivat enemmän itse rikosasiaa ja mahdollisia tulevia seuraamuksia. Ohjaajat kertoivat, että tämä toisaalta on vähentynyt viime aikoina ja he toivoivat, että jatkossakin tähän kiinnitetään huomiota.

”Ja välillä meillekin on saattanut tulla syyttäjältäkin se juttu, mis me ollaan se ensimmäinen viranomainen, joka on yhteydessä siihen perheeseen, et nyt on tällainen asia tullut vireille. Mut onneks ne nyt on harventunu täs syksyn mittaan. Et se saattaa olla kans aika hämmentävää osapuolille, ku me ollaan eka yhteydessä, et on tämmöinen rikosasia vireillä, tai rikosilmoitus tehty, oli se sit yli 15-vuotias tai alle.”

Oman työtehtävän laadukkaan hoitamisen lisäksi nähtiin toisinaan tarve työskennellä oman ammatillisen osaamisensa ulkopuolella, jotta kokonaisprosessi edistyisi. Nuorisoryhmän poliisi mainitsi esimerkkinä sellaiset tilanteet, jossa rikosta ei olekaan epäilty, mutta poliisille on jäänyt nuoren tai perheen kokonaistilanteesta suuri huoli. Tällöin poliisin aktiivinen toiminta ja yhteydenpito lastensuojeluun on voinut puskea lastensuojelun

prosessia eteenpäin. Tässä yhteydessä nähtiin myös tärkeänä, että toisen rikosprosessiin kuuluvan viranomaisen huoli aina otettaisiin tosissaan. Jo sen, että nuori ylipäättänsä on joutunut rikosprosessiin, toivottiin toimivan kaikkien tahojen näkökulmasta eräänlaisena huolenilmaisimena.

Poliisi: ”Että sit kuitenkin kun ne on ne tärkeimmät tekijät ne vastuusosiaalityöntekijät, et heille pitäis jalkauttaa se tieto, et me ollaan olemassa ja just jos meiltä otetaan yhteyttä oma poliisi -asiakkaan osalta, niin se kertoo jo siitä, et meillä on jo jonkilainen iso huoli noussu, et se ei oo semmoinen, et ’hei morjens tässä tällainen ilmoitus’. Vaan silloin odotetaan, että jotain asialle tehdään myös.”

Hyvien yhteistyökäytäntöjen ylläpitäminen näyttäytyi kaikkien näkökulmasta tärkeältä. Viranomaiset toivat kuitenkin esille huoltansa hyvien käytäntöjen ylläpitämisen vaikeudesta, sillä suuret organisaatiot, joiden alaisuudessa rikosprosessin viranomaiset työskentelevät, muuttuvat nopeasti, eikä näissä ole mahdollista käyttää resursseja aina pelkästään rikosprosessia silmällä pitäen. Oman suuren haasteen yhteistyön näkökulmasta tuo organisaatioiden henkilökunnan suuri vaihtuvuus. Tämä korostui etenkin keskusteluissa lastensuojelun kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Vaihtuvuus nähtiin suurena yksittäisenä tekijänä, joka katkaisee tiedonkulun sujuvuuden ja estää toimivien yhteistyökäytäntöjen ylläpitämisen ja vakiinnuttamisen. Lastensuojelussakin tiedostettiin tämä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä toi esille, että pelkää rikosprosessin olevan sellainen marginaalinen osa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden päivittäistä työtä, että siihen liittyvä osaaminen katoaa yksittäisen työntekijän lähdön myötä. Haastateltu lastensuojelun sosiaalityöntekijä arvioikin, että lastensuojeluorganisaation näkökulmasta rikosprosessia ei ole mielekästä sisällyttää esimerkiksi lastensuojelun avohuollon uusien työntekijöiden perehdytykseen.

”Lastensuojelulakia osataan, muttei rikoslakia. Niin silloin jos niitä käyttää, mä puhun niinku niistä uhkan ja motivaation välineenä, niin sitä me ei osata käyttää. Ei mun mielestä meitä oo edes järkevää kouluttaa avohuollon sataa työntekijää siihen.”

Vakiintuneiden työntekijöiden omaavien, pienten yksiköiden välinen yhteistyö näyttäytyikin selkeältä ja sille annettiin paljon arvoa. Tämä näyt-

täytyy loogiselta. Suurin osa rikosprosessin viranomaisista työskentelee-kin melko pienissä yksiköissä, joissa toinen viranomainen tulee nopeasti tutuksi. Tämä nähtiin erittäin hyvänä asiana ja sen arvioitiin parantavan yhteistyön tekemisen edellytyksiä paljon. Tässäkin mielessä poliisin nuorisoryhmän perustaminen keräsi kiitosta:

Rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: *”Se toimii, koska he muistaa soittaa meidät sinne kuulusteluun ja mä koen, että he voi pyytää meiltä asioita, vaikka tietoa, yhteystietoja, me saadaan niitä jouhevasti annettua.”*

Toisaalta osa viranomaisista pohti, että muut rikosprosessin viranomaistahot eivät välttämättä tunne heidän rooliaan tarpeeksi hyvin. Tämä voi johdattaa tilanteeseen, jossa toisen viranomaisen ammattitaito jää hyödyntämättä, mikä voi vuorostaan vaikuttaa nuorelle tarjotun tuen laatuun. Rikosseuraamustyöntekijät arvelivat omaavansa erilaisen tottumuksen rikoksen puheenottamiseksi kuin esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja ajattelivat, että heidän ammattitaitoa voisi hyvinkin hyödyntää nuoren yhteisissä verkostoissa. Tämä ajatus tuki lastensuojelun sosiaalityöntekijän ajatuksia siitä, että lastensuojelun perustyöstä puuttuu rikokseen ja rikosprosessiin liittyvät motivointikeinot.

Rikosseuraamustyöntekijä: *”Sitäkin oon joskus miettiny, et miks meitä ei sinne sosiaaliviranomaisten tapaamisiin vaik kutsuta, et me edustetaan sen nuoren rikollisuutta. Ja jotkut sosiaaliviranomaiset vähän kenties pelkää keskustella niistä asioista. Voi olla vaikka hyvin rankkoja, joillakin nuorilla semmoisia rankkoja vaikka pahoinpitelyrikoksia ja muita. Et jos ei oo tottunut puhumaan niistä asioista, ni se voi vähän pelottaa. Mut täällä se on sellainen asia, et se sanotaan jo valvonnan alussa, et ’hei täällä sit rikoksesta puhutaan jossain vaiheessa. Et sitä ei voi väistää, se kuuluu tähän juttuun’. Ja sit ehkä myös se, että sit ku on tottunut puhumaan niistä, ni sit myös asiakastyössä pystyy hyödyntää sitä. Et mul oli kerran aikaisemmin muutama vuos sit sellainen asiakas, jolla oli vähän tällainen vastaavanlainen tilanne. Ja peilata vähän siihen omaan hiljaiseen tietoon, mitä siitä rikoksista on.”*

Muutama haastateltava toi esille myös sellaista näkökulmaa, että joidenkin prosessin osa-alueiden osalta toisen osapuolen työn tunteminen olisi am-

matillisesti tärkeää, joskin ei välttämätöntä. Esimerkiksi syyttäjät ajattelivat, että heitä hyödyttäisi tietää nuorille haettujen seuraamusten konkreettinen sisältö, vaikkei seuraamusten sisällön tarkka tunteminen olisi rikollisen teon lakiin suhteuttamiseksi täysin välttämätöntä. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä arvioi, ettei heidän työkuvaansa välttämättä tunneta todeten samalla, että näiden asioiden selkeyttäminen on tärkeä osa viranomaisten yhteistyötä.

”Ja sitten se, et miks me ollaan siinä paikalla, et se voi näyttäytyä heille siltä, et toi sossu nyt istuu tossa ja ehkä kirjaa lastensuojeluilmoitusta. Mut hahmottaako he sitä, et mä teen semmoista ammatillista arviota siinä, ni en mä usko että he sitä aina hahmottaa. [...] Mä en tiedä sitä, mä en osaa sitä, se on niinku heidän asia tehdä sitä tutkintaa ja sit heil on se oma arvio. Ni mä toivon yhtäläillä, et mä oon siinä, että mulla tietty työtehtävä mitä mä oon hoitamassa, ni he kunnioittaa kans sitä, eikä niin et me ollaan sellainen pakollinen paha, mikä täytyy kans kutsua paikalle. Mut jossei he tiedä, silloin se on myös meidän tehtävä avata sitä heidän suuntaan!”

Osa viranomaisista kertoi kokevansa, että toisen viranomaisen työn tunteminen myös auttaa ymmärtämään paremmin nuoren näkökulmaa rikosprosessista ja edistää nuoren palveluohjausta. Rikosprosessin ollessa melko pirstaleinen ja tarkasti jaoteltu, usean eri auttavan tahon vaikutuspiiriin toimivan palveluohjauksen nähtiinkin kuuluvan omaan työkuvaan toisinaan liiankin vahvasti.

Sovittelunohjaaja: ”Meidän on pakko rajata meidän, et se on aika hektinen tää meidän prosessi näin byrokraattisesti. Toki me kuunnellaan, jos sitä tulee sellaista puhetta vaik huoltajalta, nuorilta nyt harvemmin itseltään tulee. Mut se on valitettavasti näin, että meillä on aika kiireistä meidän työ, ni se ei anna sellaista kehystä, et me voitais auttaa.”

Hyvän yhteistyön ylläpitämiseksi tärkeänä nähtiin jatkuvan dialogin ylläpitäminen viranomaisten välillä. Tämän nähtiin olevan tällä hetkellä melko helppoa. Työryhmän jäsenet arvioivatkin, että työryhmä itsessään toimii sellaisena foorumina, jossa rikosprosessiin liittyvä yhteistyö tiivistyy. Viranomaiset arvelivat, että hyvien yhteistyökäytäntöjen muodostaminen ja yhteistyön ylläpitäminen madaltavat jatkossa kynnystä olla yhteydessä, kun siihen on tarve. Tämä kaikki heijastuu nuoren saamaan palveluun.

Tässä suhteessa pienten yksiköiden välinen tuttavallisuus korostui jälleen kerran.

Hyvistä yhteistyökäytännöistä ja kehittämistahdosta huolimatta viranomaiset näkivät, että nuoren näkökulmasta viranomaisten keskinäisesti toimiva yhteistyö ei tuo välitöntä lievennystä siihen suurimpaan ongelmaan, joka aineistosta erottui: rikosprosessin pirstaleisuuteen ja tähän liittyvään viranomaisvastuun paikantamiseen.

6.6 Teema 5: Nuorten rikosprosessin pirstaleisuus ja vastuun puuttuminen

Aloittaessani pro gradu -työni suunnittelemisen tapaamalla työryhmää ja pohtimalla nuorisorikosprosessiin liittyviä vaikeuksia, pidin melko varmana, että suurimpana ongelmana rikosprosessissa näyttäytyy ajan liiallinen kuluminen ja sen aiheuttamat haittavaikutukset nuorille. Tämä on myös eräänlainen työryhmän tämänhetkisten jouduttamispuhdistojen lähtökohta. Tehdessäni haastatteluja huomasin kuitenkin nopeasti, että vaikka työryhmän viranomaiset kyllä hahmottavat ajan kulumisen ongelmalliseksi ja asiaksi, jota tulisi pyrkiä muuttamaan, näkevät he suurempana ongelmana rikosprosessin pirstaleisuuden ja selkeän vastuunkantajan puuttumisen prosessin aikana.

Rikosprosessin osapuolina on useita viranomaisia, joilla kieltämättä on oma tärkeä roolinsa prosessissa. Tämä tarkoittaa, että prosessin moniammatillisuudesta ei voi täysin päästä eroon. Rikosoikeutta tulkitsevat osapuolet eivät luonnollisestikaan voi olla vastuussa esimerkiksi lastensuojelun päätöksistä ja työskentelystä, eikä esitutkintaa, syytteen nostamista ja oikeusistuntoa voi välttää rikosasian käsittelyssä. Rikosprosessiin joutuneen nuoren on kuitenkin erittäin vaikea yksinään hahmottaa, minkä tuen tai kartoituksen piiriin on joutunut ja miksi. Tällä hetkellä rikosprosessista puuttuu sellainen toimija, joka seuraisi ja tukisi rikosprosessiin joutunutta nuorta prosessin alusta loppuun asti ja osaisi ohjata nuorta prosessin kuluksi.

Rikosprosessin pirstaleisuuden nähtiin tällä hetkellä johtavan siihen, että nuori joutuu tilanteeseen, jossa on keskellä rikosprosessia, mutta jossa hänen tilannettaan ei viedä millään tavalla eteenpäin. Lean-näkökulmasta prosessissa on siis sellaisia suuria pullonkauloja, joissa aika kuluu, mutta nuorelle ei koidu mitään arvokasta, pikemminkin päinvastoin. Työryhmä näkikin, että prosessin parantamiseksi tämä aika voitaisiin muuttaa hyödylliseksi sen sijaan, että prosessia pyrittäisiin väkisin muuttamaan nopeammaksi.

6.6.1 Pirstaleinen prosessi

Rikosprosessin pirstaleisuus nähtiin ongelmalliseksi sekä nuoren että viranomaisten oman työn kannalta. Rikosprosessin monet viranomaiset ja tahon ohjaaminen palvelusta toiseen kenenkään ottamatta selkeää vetovastuuta nuoren tilanteesta, tunnistettiin pitkäaikaiseksi ongelmaksi:

Poliisi: ”Se nyt on ollut se tavallaan haaste jo vuosikymmenet, et miten viranomaiset toimii yhteen etenkin näissä asioissa, et miten sen lapsen etu voidaan turvata mahdollisimman hyvin. Et sitä pompotellaan eri viranomaisten kesken tossa, ja eri toimijoita riittää.”

Omassa työssä usean toimijan lyhytaikainen mukana oleminen nuoren prosessissa aiheutti hämmennystä siitä, mitä jo mahdollisesti on tehty ja mitä ei ole tehty. Viranomaiset kertoivat, että he kokevat toisinaan aloittavansa nuoren kanssa työskentelemisen ikään kuin alusta, vaikka muut viranomaiset olisivatkin tavanneet nuorta. Tämä nähtiin huonon tiedonkulun seurauksena. Toisinaan tämä ei ollut pelkästään koettu tunne, vaan joskus rikosprosessin loppupäässä oleva viranomaisen saattoi olla ensimmäinen, joka ottaa rikoksen ja nuoren elämäntilanteen puheeksi. Viranomaiset kuvailivat tilannetta selkeän työnjaon puuttumisena.

Rikosseuraamustyöntekijä 1: ”Me tehään ne seuraamusselvitykset, mitkä tulee syyttäjiltä. Ni meil on tullu sellainen filis, et tää olis jonkinlainen lähtökohta tän nuoren elämässä. Mikä sitten ei oo siis todellista, koska sillähän on ollu ihan hirveesti ja työtekijöitä jo aikaisemmin siinä tilanteessa ennen meitä. [...] Niin jollakin lailla se, et se tiedonkulku. Se, että mitä

kukin näistä tekijöistä, kun näitä on näin monta siel nuoren elämässä mahdollisesti. Niin mikä on se työnjako? Mitä siel on tehty, mikä on suunnitelma, mihin häntä on palveluohjattu? Niin me ei saada sitä tietoa.”

Rikosseuraamustyöntekijä 2: ”Jos lähtis siitä, että selkeyttäis tätä vähäsen. Ja sit siitä, et ku me kuullaan, et arvioita tehään joka paikassa, ni et me saatais niiltä sitä tietoa. Mihin on ohjattu? Onko nuori mennyt, tai perhe tai sillä lailla. Siitä kokonaistilanteesta, niinku sanottiin, et ku keskusteltiin et meil on sellainen, et odotukset on ihan älyttömän korkeet ku se nuori tulee tänne. Ja sitten me koetaan, et tää on nyt joku uusi tilanne, vaikka se ei oo uusi tilanne. Se on jatkunu jo siis useammassa tapauksissa jo kauan aikaa, on edistynyt tämmöinen rikollinen käyttäytyminen ja huonovointisuus.”

Viranomaiset toivat myös esille selkeää palveluohjaukseen liittyvää vaikeutta ja kokivat, etteivät oman työskentelynsä jälkeen enää välttämättä tiedä mihin nuori on ohjautunut. Jos ohjaamisen on tehnyt itse, ei kukaan ole varmistamassa, että nuori tarttuu tarjottuun tukeen. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijät mielsivät yhdeksi omaksi työtehtäväkseen palveluohjauksen ja varmistamisen, että nuoret hakeutuvat tarjottuihin palveluihin. He kuitenkin havainnoivat oman työnsä rajallisuuden tässä asiayhteydessä; he kertoivat olevansa reaktiivinen yksikkö, josta tiettyjen ennalta määrättyjen työvaiheiden jälkeen kokonaistilanteen hallinnan oletetaan olevan muualla, useimmiten lastensuojelussa. Lastensuojelun ja nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön kohdalle kohdistuikin aineistossa monesti epärealistisia odotuksia.

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: ”Eihän me aina tiedetä. Et se, kun nuori menee lastensuojelun putkeen, ni ei me seurata. En mä jää efficasta katsomaan sen tietoja. Mä luotan siihen, et lastensuojelu työskentelee miten työskentelee niiden kanssa ja mä en asioita seuraa. Ne ei kuulu mun työnkuvaan tehdä sitä arviota, et mitä hänen kanssaan tulis tehdä jossain toisessa yksikössä.”

Viranomaiset arvioivat myös, että jos selkeää työnjakoa ei ole, aiheutetaan pahimmillaan tilanne, jossa useat tahot tekevät toisistaan tietämättä (tai tiedostaen) päällekkäistä tai jopa turhaa työtä. Osa arvioi, että työn järkevämpi kohdentaminen voisi avata mahdollisuuden käyttää resursseja hyödyllisemmin. Viranomaiset toivoivat, että nuorta edustaisi sellainen taho, joka tuntee nuoren tilanteen parhaiten. Tällaisen suhteen muodostumisen

nähtiin kuitenkin tämänhetkisessä rikosprosessimallissa melko satunnaisena ja vaikeasti saavutettavissa olevana tavoitteena.

Rikosseuraamustyöntekijä: *”Ja kun jo tässä prosessissa on poliisin sosiaalityö, nuorten rikosasioiden oikeusedustus, joka siis käy vaan kuulusteluissa ja lausuu jotain oikeudessa. Niin siinähan olis tavallaan sosiaalityöntekijä, ihan kaupungilta, joka vois tulla sitten lausumaan ja joka mahdollisesti sitten ihan oikeesti tuntis sen asiakkaan, jonka pitäis työskennellä sen asiakkaan kaa. Tai sit me, jotka tullaan työskentelee sen asiakkaan kaa, niin miks me ei olla siel oikeudessa lausumassa? Miks siel on joku kolmas taho, joka tulee meille kuuntelemaan mitä me tehdään työtä ja sit tulee lausuu oikeuteen mitä me tullaan tekemään?”*

Nuorelle rikosprosessi arvioitiin olevan erittäin vaikea hahmottaa. Monessa haastattelussa kävi ilmi, että nuoret joita viranomaiset tapaavat ovat melko kyllästyneitä kertomaan samoja asioita uudestaan eri työntekijöille. Tämän pelättiin vaikuttavan nuorten motivaatioon työskennellä ja näin ollen edesauttaa omaa asiaansa sekä lisäävän nuorten epäluottamusta viranomaisia ja järjestelmää kohtaan.

Rikosseuraamustyöntekijä: *”Et ne sit sanoo, että ’joo, mä jonku kans jutelin’. Mut ei ne osaa kertoa, et missä ne on käyny, kelle puhunu ja mitä on tehty. Et sit tavallaan pyöritetään byrokratian rattaissa. Ei ne oikein tajuu mitä täs nyt oikein tapahtuu. Ja sen välil näkee, et sit ku ne lopulta päätyy tänne, ni ei ne oikein näe...tai osaa, ei sit oikein enää kiinnosta, ku ne on selittäny samat stoorit monta kertaa, ni se on ’äää taas tätä, ei jaksa kiinnostaa’.”*

Nuoret eivät välttämättä myöskään ymmärrä yksittäisen viranomaisen roolia kokonaisprosessissa, eivätkä varmastikaan hahmota esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijän eroa. Osittain myös viranomaisten organisaatioiden sisäisten prosessien hankala hahmottaminen ja pirstaleisuus nähtiin lisäävän kokonaistilanteen hajanaisuutta. Nuori saattaa pelkästään lastensuojelun omassa prosessissa työskennellä ensin arviointiyksikön sosiaalityöntekijän kanssa, sitten avohuollon sosiaalityöntekijän kanssa, joka mahdollisesti aloittaa avohuollon tukitoimena esimerkiksi perhetyön. Pahimmassa tapauksessa nuori vielä sijoitetaan, jolloin hän mahdollisesti sijoituksen jatkuessa siirtyy sijaishuollon piiriin. Jo pelkästään viranomaisten määrän

ja eri tehtävien ymmärtämiseen nuoren koettiin siis tarvitsevan paljon apua:

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä 1: *”et on täs prosessis varmaan semmoista paljon monimutkaista, joka siis nuoren, mutta myöskin huoltajalle, jolle tää kaikki on täysin vierasta, niin onhan tää varmaan hyvin monimutkaista.*

Sosiaalityöntekijä 2: *”Meidän pitää suomentaa joka välissä se, et mitä tapahtuu, mitä tää tarkoittaa ja yrittää kattoo, et mitä se nuori ymmärtää ja onko se keskittyny ja kuuleeko se. Et se on se pysäyttävä, ja yritetään pysäyttää se koko perhe tai nuori kuulemaan ja tarkistamaan. Et mul on ainakin tapana kysyä, et ymmärsitkö mistä tässä on kysymys tai mitä tässä sanottin, et sanoitappa vielä, et mitä tässä tapahtu ja mistä puhuttiin.”*

Prosessin pirstaleisuutta kuvatessaan viranomaiset toivat toistuvasti esille, että nuoren kanssa täytyisi työskennellä sellainen taho, joka kannattelisi nuorta koko prosessin ajan ja kantaisi vastuun nuoren kokonaistilanteesta. Näin kokonaisprosessi näyttäytyisi järkeenkäyvältä niin nuoren, kuin viranomaistenkin näkökulmasta. Kokonaistuen tarjoaminen haluttiin pitkälti nähdä lastensuojelun vastuualueena, mutta lastensuojelun oman prosessimallin ja resursoinnin ei nähty tukevan tämän tavoitteen toteutumista.

6.6.2 Kenen vastuu?

Rikosoikeutta pohtivien tahojen, eli poliisin, syyttäjien ja käräjäoikeuden, vastuu pelkän esitutkinnan laatijana ja seuraamuksen pohtijana nähtiin kaikkien viranomaisten osalta melko selkeänä. Poliisin nuorisoryhmän siirtyminen pois pelkästään esitutkintaa suorittavasta näkökannasta kokonaistilannetta kartoittavampaan suuntaan nähtiin tarpeellisena ja hyvänä uudistuksena. Tästä huolimatta poliisin tehtäviin ei mielletty kokonaisvaltaista vastuunottoa nuoresta rikosprosessin aikana. Kokonaisvastuun kantaminen miellettiin vahvasti sosiaalipuolen tehtäväksi.

Käräjäoikeuden tuomari: *”Kyllä mä jotenkin ajattelen, että siellä on se sosiaalipuoli, joka jotenkin hallitsee sen tilanteen. Kyllä sosiaalipuolen pitää toimia. Ja ohjata sitten oikeisiin tahoihin. Koska poliisi tekee oman työnsä, ja syyttäjät tekee oma työnsä ja me ollaan sitten niinku se loppupiste.”*

Tämänhetkisen rikosprosessimallin suurimpana pirstaleisuuden ja hämmennyksen aiheuttajana nähtiinkin sellaisen viranomaisen puute, joka seuraisi kokonaisvaltaisesti yksittäisen rikosprosessiin joutuneen nuoren tilanteen kehittymistä ja työskentelisi rikosprosessin aikana nuoren kanssa kartoittaen niitä tukitoimia, joiden tarpeessa nuori mahdollisesti on.

Nyt mukana olevista viranomaisista lastensuojelun vastuuta korostettiin ja peräänkuulutettiin. Lastensuojelun nähtiin tällä hetkellä olevan ainoa rikosprosessin viranomaistaho, joka työnkuvansa puolesta pystyy kartoittamaan nuoren kokonaistilannetta ja joka parhaimmillaan on mukana rikosprosessin alusta asti jopa prosessin loppumisen jälkeiseen aikaan. Muiden viranomaisten roolin nähtiin olevan sidottu siihen aikaan ja niihin tapahtumiin, joissa nuori rikosprosessin eri vaiheissa on. Lastensuojelun palveluohjauksen nähtiin ulottuvan myös sellaisten palvelujen käynnistämiseen, jotka ei suoraan liity rikokseen. Näitä ovat esimerkiksi päihdekuntoutus tai mielenterveyspalvelut.

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: *”Lastensuojelu on se, jonka työ on tehdä niitä arvioita ja koordinoita sitä työskentelyä siinä. Mun mielestä se ei voi olla poliisi, heillä ei yksinkertaisesti riitä aika, resurssit, paukut siihen. Eivätkä he tunne tätä palvelukokonaisuutta tarpeeks sillä lailla. Rise se ei voi olla. Mekään se ei voi olla. Se on lastensuojelu, jos nuori tarvitsee jotain asioiden kuntoon saamiseksi, ni se on lastensuojelu.”*

Vaikka lastensuojelulla nähtiin teoriassa olevan ne työkalut, joita rikosprosessin aikaisessa työskentelyssä koettiin tarvitsevan, näkivät haastatteluun osallistuneet viranomaiset, ettei lastensuojelu tällä hetkellä kykene toteuttamaan tätä tavoitetta. Osittain syyksi pohdittiin lastensuojelun tämänhetkistä huonoksi miellettyä työntekijätilannetta, osittain sitä, että rikosprosessiin kuuluvat asiat tunnetaan huonosti lastensuojelussa. Lastensuojelun kentällä rikollisuus ja rikosprosessin tuomat haitat eivät välttämättä näyttyädy suurena, jokapäiväiseen työhön vaikuttavana ilmiönä. Haastateltu lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä arvioi, että lastensuojelussa tunnetaan huonosti rikosoireiluun liittyviä menetelmiä. Hän kertoi myös, että avohuollon näkökulmasta vakavia tai toistuvia rikoksia tekevät nuoret siirtyvät melko nopeasti sijoitusten seurauksena sijaishuoltoon, mikä estää

lastensuojelun pitkäaikaisen vaikuttamisen rikoksilla oirehtivien nuorten kanssa. Lastensuojelun näkökulma korostikin vahvemmin nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen erityisosaamista nuorta rikosprosessin läpi tukevana yksikkönä.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä: *”Meidän sosiaalityöntekijät ei varmasti osaa käyttää motivaattorina sitä rikosta ja sit sitä seuraamusta. Ei ne tiedä mikä on se seuraamusasteikko, ei lue rikoslakia, ei ne lue niin poliisin esitutkintalakia ja mitkä kaikki jutut siinä vaikuttaa. Niitten kanssa, kun tehdään sitä lastensuojelun sosiaalityötä, niin sitä tehdään ihan eri tavalla. Ei osata näitä asioita käyttää, eikä ehkä tarvitakaan. Lastensuojelulakia osataan, muttei rikoslakia. [...] Ei mun mielestä meitä oo edes järkevää kouluttaa avohuollon sataa työntekijää siihen. Ku sit et jos siellä olis joku yksikkö, joka osaa käyttää niitä taitavasti”*

Lastensuojelun lisäksi nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön nähtiin olevan tämänhetkisen rikosprosessimallin ainoa viranomainen, joka on mukana prosessissa alusta loppuun. Yksikön työskentely on kuitenkin sidottu tiettyihin tapaamisiin ja työtehtävät selkeästi rajattu. Sosiaalityöntekijät osallistuvat kuulusteluihin, oikeudenkäynteihin (myös vangitsemisoikeudenkäynnit), rikosseuraamusselvitystapaamisiin ja huumepuhutteluihin. Yksikön esteenä aidon kontaktin muodostamiseen nuoreen nähtiinkin, että ennalta määrättyjen tapaamisten välissä voi kestää kauan, eikä tapaamisten välissä työskennellä lainkaan. Kontaktin nuoreen nähtiin nykytilanteessa jäävän hieman irralliseksi.

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: *”Meille jää vähän löyhäks ne asiakaskontaktit siinä mielessä, koska voi olla, että nuorella on kuulustelu vaikka tällä viikolla ja oikeudenkäynti voi olla pahimmillaan jopa vuoden päästä. Onneks tässä on siis päästy hyvin paljon eteenpäin nykyään, niin se ei kestä niin kauan. Mut se on niinku osaks niin, että meillä ei oo välttämättä mitään kontaktia siinä välissä siihen nuoreen tai siihen perheeseen.”*

Myös muualla kuin lastensuojelussa nähtiin, että nuorten rikosasioiden ja oikeusedustus yksikkönä tällä hetkellä kulkee lähimpänä nuorta rikosprosessin aikana. Yksikön toiminnassa nähtiin kuitenkin eräänlainen jatkumon puute, sillä yksikön työskentely nuoren kanssa loppuu oikeudenkäynnin jälkeen.

Rikosseuraamustyöntekijä: ”Mut mä voin vaan kuvitella nuorille, ku on näin monta toimijaa, et miten hämmentävää se voikaan olla niille. Jos katotaan ihan sitä kokonaisprosessia, et kuinka paljon he kokee hyötyvänsä siitä. Että kuka sen kopin ottaa, et ihmisiä tulee ja menee. Onhan toi nuorten rikosasioiden oikeusedustus siinä just kuulustelut, joo kuulustelut ja sit täällä haastattelut ja sit oikeus, et onhan siinä ainakin yks, mut sitten oikeuden jälkeen niitäkään ei enää.”

Tämänhetkisessä rikosprosessissa arvioitiin siis olevan aidon vastuunkantajan ja rinnalla kulkevan ammattihenkilön selkeä puute. Viranomaiset puhuivat tästä tarpeesta eri termein. Esimerkiksi syyttäjät näkivät, että oikeusavustajan rooli voisi korostua tässä, kun taas sosiaalipuolen ammattilaiset pohtivat mahdollisuutta kohdentaa oman organisaation resursointia eri tavalla tai ammatillisen tukihenkilön nimeämistä koko prosessin ajaksi. Se tarve, johon prosessin aikaisen tukihenkilön nähtiin vastaavan, nähtiin kuitenkin samana, riippumatta haastateltavien ammattitaustasta.

Syyttäjä: ”parhaimmassa tapauksessa se voi olla semmoinen, joka selittää sen koko prosessin niille huoltajille ja sille nuorelle. Ja se, että se ottaa huomioon sen, että jos se on kuulustelussa se tukee ja varmistaa, että nuori oikeesti ymmärtää sen kuulustelun merkityksen ja ymmärtää mitä hän puhuu siellä. Ja jos nuorella on joku kaveri joka on nähnyt sen tapahtuman, ni ei se nuori välttämättä ymmärrä, et hän vaatis et se pitää kuulla. Et se avustaja varmistaa senkin, että se hoidetaan sitä nuoren oikeusturvaa harkiten, se esitutkinta. Ja syyteharkinta hoidetaan ja istunnossa tarpeeksi on siellä nuoren puolella, että se nuori on sekaisin siitä prosessista. Ni parhaimmassa tapauksessa se avustaja voi olla se, joka on siinä koko prosessin aikana tukena. Toki se nyt ei heidän työnkuvaan kuulu varsinaisesti, mutta...”

Yhtenä jo aiemmin mainittuna parannusehdotuksena nähtiin työparityökentely lastensuojelun ja nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen välillä. Tämän koettiin mahdollistavan tiiviimmän tuen tarjoamisen jättämättä rikosprosessiin liittyvät erityispiirteet huomioimatta. Työparityökentelyn nähtiin olevan asia, jota voisi kehittää muuttamatta nykyisiä organisaatorakenteita.

Toki viranomaiset toivat myös esille, että näkevät tarpeelliseksi muuttaa organisaatorakenteita niin, että rikosprosessia läpikäyvällä nuorella voisi olla oma työntekijä, jolla olisi kokonaisvastuu koko prosessista ja pystyisi

tapaamaan nuorta huomattavasti tiiviimmin, kuin kenelläkään nykyprosessin puitteissa on mahdollista. Useassa haastattelussa tuotiin esille ehdotuksena, että voisi jopa olla olemassa itsenäinen yksikkö tai työntekijä, jonka tehtäväkuva olisi pelkästään nuoren tukeminen ja vastuunkanto rikosprosessin aikana.

Sovittelunohjaaja: *”Sittenhän voi olla vaikka just sen koko prosessin ajan olla joku yks työntekijä, ehkä joku sosiaalityöntekijä joka tsekkais, et ’ahaa täs mennään’. Niinku et olis semmoinen pidempi kaari, siitä kattois kaikki ne palvelut ja missä palveluissa hän on. Olis tiivistä yhteistyössä ja yhteyksissä muihin viranomaisiin. Sais niinku sen janan, että siinä ehkä se voisi olla. Että jollakin olis se kokonaistilanne ja ehkä jopa vastuu. En tiedä onks se mahdollista se vastuu, mutta. Ainakin se, että seurais sitä. Just sellainen ammatillinen tukihenkilöratkaisu.”*

Tällä hetkellä arvioitiin, ettei nyt mukana olevista tahoista kukaan kykene tällaiseen työskentelyyn:

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä 1: *”Jotenkin mä ajattelen, et ne toimijat, mitä tässä on. Poliisi, me, rise sitten taas kärjääoikeus, syyttäjätaho. Ni ei kukaan meistä oo semmoinen taho, joka voi sitä nuorta, tavallaan toimia sen nuoren vastuutyöntekijänä ja kannatella sitä nuorta.”*

Sosiaalityöntekijä 2: *”Ei vaan siis olis joku tämmöinen kokonaisarviointi, missä sitten tulis joku suunnitelma. Missä eri osa-alueet toimii, mut joku vie sitä eteenpäin ja seuraa: kolme kuukautta, vuos, puoltoista. Jatkuvasti.”*

Pitkän työkokemuksen omaavat haastateltavat kertoivat, että Helsingissä on aikaisemmin ollut malli rikoksenteijöiden tukemiseksi yhdestä yksiköstä. Tämän yksikön koettiin vastanneen rikosprosessista nouseviin ongelmakohtiin eri tavalla kuin nykymalli. Osa haastateltavista kertoi myös kokemuksistaan ulkomailla työskentelystä, jossa vastaavia yksiköitä on. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön sosiaalityöntekijät olivat tehneet työmatkan Englantiin, jossa heille oli esitelty nuorta tukeva rikollisuuteen keskittyvä yksikkö. Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen yksikön keskustelussa täysin uuden yksikön perustaminen tai oman työn muuttaminen kokonaisvaltaisemman tuen suuntaan nähtiin teoriassa myönteisenä asiana. Sosiaalityöntekijät kuitenkin ajattelivat, että tämän

eteen tulisi tehdä suuria muutoksia organisaatiotasolla ja resursseja tulisi kohdentaa eri tavalla kuin nykyään. Lisäksi sosiaalityöntekijät toivat esille, että kokonaisuutta tulisi ajatella laajemmin, sillä uusien arviointiyksikköjen lisääminen niin rikosprosessiin kuin palvelujärjestelmään voi pahimmillaan jatkaa järjestelmän pirstaloittamista.

Haastattelija: *”Luuletteko, että tällainen, et olisko se käytännöllisesti mahdollista? Toimisko?”*

Sosiaalityöntekijä 1: *”Se toimi vuoteen -13 täydellisesti. Mutta siihen vaadittiin 8-9 työntekijää ottamaan ne nuoret rikoksentehtäjät tällä tavalla haltuun, et vietiin eteenpäin, seurattiin.”*

Haastattelija: *”Niin, semmoinen oli aikaisemmin?”*

Sosiaalityöntekijä 1: *”Joo.”*

Sosiaalityöntekijä 2: *”Niin se oli tää nuorisoryhmä aikaisemmin. Mut siinäkin täytyy tehdä se rajanveto, et mun mielestä se on huono asia, et täs kaupungissa on miljoona arviota ja miljoona paikkaa mis tehdään arviota. Ja sit on taas erikseen ne, mis tehdään, niinku työskennellään. Mut et toshan oli sama tavallaan että, eiks teillä ollu se kolmen kuukauden lakisääteinen aikaraja?”*

Sosiaalityöntekijä 1: *”Ei. Siis siinä oli yhden vuoden aikana oli se arvioinnin yksikössä, ennen kuin me oltiin täältä toimivia. Mut se rikosnäkökulmasta toimiminen ja sen pohjalta arviointi, ni se vastuu jatku siellä, missä se huoli on.”*

Tämän hetken prosessin epäkohdaksi työntekijät laskivat eräänlaisen suorran vaikuttamisen puuttumisen, johon toivottiin muutosta. Vastuunkanto erillisessä yksikössä voisi tarkoittaa tämän mahdollistamista, mikäli yksiköllä olisi tarvittavat resurssit ja työkalut vastuunkantoon. Nykyresursseilla vaikuttamisen nähtiin lähinnä olevan palveluohjausta ja varmistamista, että muut yksiköt ymmärtävät tilanteen vakavuuden:

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: *”Et se vaan, mitä me voidaan tehdä on, että me voidaan toivottaa sinne lastensuojeluun ja tavallaan tuoda esille sitä meidän omaa arviota, et tää on jatkuvasti poliisin kanssa tekemisissä, nää rikokset on koko ajan vakavempia ja tää tahti kiihtyy. Sitä me voidaan tavallaan sanoittaa.”*

Keskustelu erillisen yksikön perustamisesta sai positiivista kannatusta. Viranomaiset pohtivat myös kolmannen sektorin roolia tässä kokonaisuudessa. Esimerkiksi aseman lapset ry:n ”Pasila-hanke” nousi esille eräänlaisena pyrkimyksenä lisätä rikoksilla oirehtivien kokonaisvaltaista auttamista. Kolmannelta sektorilta todettiin kuitenkin puuttuvan esimerkiksi oikeudet tehdä viranomaispäätöksiä. Lisäksi esimerkiksi Pasila-hankkeen, kuten myös poliisin nuorisoryhmän oma poliisi -toiminnan, nähtiin kohdistuvan liikaa vakavasti rikoksilla oirehtiville nuorille. Tässä yhteydessä keskustelussa nousi jälleen esille viranomaisten pohdinnat ennaltaehkäisemisen tärkeydestä ja siitä, kenelle tukea tulisi tarjota rikosprosessin aikana.

Nuorten rikosasioiden ja oikeusedustuksen sosiaalityöntekijä: ”Mut sitte taas, et kenelle ne keskitetään? Keskitetäänkö se niille, jotka jo oireilee hyvin vakavilla rikoksilla, jotka on pitkäaikaissijoitettuja, jotka on jo hyvin massiivisten tukitoimien piirissä ollu jo vuosia. Vai pitäiskö se keskittää enemmän niihin, joilla on kuitenkin vasta hyvin vähän sitä rikollista taustaa? Niinku enemmän sellaisesta ennaltaehkäisevästä näkökulmasta. Et sekin on taas vähän oma asiansa. Mut aseman lapsethan niinku tavallaan, tätähän nyt on käynnistely tässä ja sillä on mun mielestä pointtinsa.”

Riippumatta siitä, tulisiko rikosprosessiin joutunutta nuorta auttaa yhdestä yksiköstä vai tulisiko nykyjärjestelmän puitteissa tehdä sellaisia muutoksia, että rikosprosessin pirstaleisuus vähenisi ja vastuunkanto selkenisi, olivat viranomaiset selkeästi yhtä mieltä siitä, että rikoksilla oireilevat nuoret ovat erityisryhmä, jonka kohdalla resursointi ja selkeä uskallus ottaa vastuuta ja työskennellä jokseenkin puuttuu.

Rikosseuraamustyöntekijä: ”Kyl mä heittäisin ainakin itse koppia täs vaihees sinne Helsingin kaupungille, et resursoitaisiin enemmän rikoksilla oirehtiviin nuoriin. Toisinaan tuntuu, et toi sosiaalipuolella panostetaan niihin ihmisiin, jotka on niitä helpoimpia asiakkaita.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli pyrkiä selvittää nuorten rikosprosessin parissa työskentelevien viranomaisten näkemyksiä tämänhetkisen rikosprosessimallin toimivuudesta. Tutkielma pyrki tukemaan helsinkiläisnuorten rikosprosessiin keskittyneen viranomaistyöryhmän pohdintaa prosessin ja viranomaisyhteistyön parantamiseen selvittämällä mitä muutostarpeita prosessissa on ja mitä viranomaiset ajattelevat, että tilanteen parantamiseksi voisi tehdä. Samalla pyrin selvittämään millaiseksi ilmiöksi työryhmän viranomaiset mieltävät nuorisorikollisuuden ja siihen johtavat seuraamukset.

Työryhmä on vuoden 2018 aikana pohtinut lean-menetelmien käyttöä yhteistyön välineenä sekä keinona jouduttaa rikosprosessia. Lopullisessa tutkimuksessa ja sen kysymyksenasettelussa tai aineistossa lean ei saanut suurta roolia pitkälti sen takia, että haastateltavilla ei ollut syvällistä tietämystä tai koulutusta menetelmästä. Monelle ainoa kosketus leaniin oli arvovirtakuvaus (kuva 2), jonka viranomaiset kokosivat tapaamisessa keväällä 2018. Työkaluna arvovirtakuvaus koettiin erittäin hyväksi ja monet kertoivatkin, että saivat sen avulla ensimmäistä kertaa kokonaiskuvan nuorten rikosprosessista ja muiden viranomaisten työskentelystä. Arvovirtakuvauksen nähtiin myös auttaneen havainnoimaan sellaisia prosessin pullonkauloja, jotka aiheuttavat selkeitä viivästyksiä ja epäselvyyksiä. Työryhmän suhtautuminen leaniin vastaa hyvin niitä tutkimustuloksia, joita menetelmän implementoinnista julkisen sektorin palveluihin on todettu (esim. Kangas 2018): leanin tarjoamia työkaluja ja asiakaslähtöisyyttä hyödynnetään, mutta menetelmän kokonaisvaltaisesta käyttöönottamisesta ei vielä ole kyse. Tämä tutkielma asettuikin työryhmän työskentelyssä tietystä mielessä tähän jatkumoon, sillä se auttaa työryhmää havainnoimaan rikosprosessin ongelmakohtia ja prosessin aikaista hukkaa, sekä kokoaa yhteen työryhmän ajatuksia arvoa tuottavasta toiminnasta rikosprosessin asiakkaan, eli nuoren näkökulmasta. Vaikka leanin hyödynnettävyyden julkisen sektorin palveluissa voi tutkimustiedon perusteella kyseenalaistaa, on kuitenkin huomioitava, että menetelmän työkalujen käyttämisestä on hyviä kokemuksia, joskin niiden pitkäaikaisvaikutuksia

ei vielä ole voitu todentaa. Työryhmälle jääkin pohdittavaksi haluavatko he kehittää lean-toimintaansa syvällisempään suuntaan vai yksinkertaisesti hyödyntää leanin työkalujen avulla esiin tulleita ajatuksia rikosprosessin kehittämiseen muulla tavalla.

Työryhmän viranomaisilla oli melko samansuuntaiset ajatukset rikosprosessin tarkoituksesta ja sen päämääristä siihen joutuneen nuoren elämässä. Jokainen tarkasteli selkeästi rikosprosessia oman ammatti-identiteettinsä näkökulmasta, mutta kaikki näkivät kuitenkin, että nuorten eriyvä kohtelu aikuisiin nähden rikosprosessissa on hyvä asia. Tämä ei sinänsä ollut yllättävä tieto, sillä voidaan ajatella, että nuorten rikosprosessin pariin haikutuneilla työntekijöillä on ammatillinen kiinnostus nuorten muodostama erityisryhmää kohtaan, minkä takia he ovat perehtyneitä nykytietoon siitä, mikä nuoria hyödyntää. Aineiston perusteella voidaankin todeta, että Helsingin nuorten rikosprosessia pohtiva työryhmä edustaa nuorisoriiksoikeudelliseen hyvinvointimalliin liitettävää arvomaailmaa.

Kriminaalipoliittisesta näkökulmasta viranomaiset näkivät rikosprosessin ja sen käytössä olevien keinojen edustavan vahvemmin rikoksen erityispreventiota kuin yleispreventiota. Tämä on täysin ymmärrettävää, sillä nuori joka käy läpi rikosprosessin kaikki vaiheet, on jo (mitä todennäköisimmin) syylistynyt rikokseen. Näin ollen hänelle suunnattujen tukitoimien ja seuraamusten tulisi pyrkiä uusintarikollisuuden ehkäisemiseen. Yleisprevention piiriin voidaan kuitenkin asettaa viranomaisten näkemys siitä, että aito ennaltaehkäisevä työ tapahtuu palveluissa ennen rikosprosessia. Lastensuojelulle annettiin tässä suurta roolia ja rikosoikeuden vaikuttavuuden nähtiin olevan rikollisuuden ennaltaehkäisyn näkökulmasta viimesijaista. Rikosoikeuden viimesijaisuuden korostaminen onkin täysin linjassa suomalaisten kriminaalipoliittisten tavoitteiden kanssa, sekä perusteltua sen valossa mitä rikollisuudesta tiedetään.

Seuraamusten osalta työryhmä oli myös yksimielinen ja ryhmän työtöetta ja muutokseen pyrkimistä kuvastaakin, että kaikki pohtivat esimerkiksi työkorvauksen roolia paljon. Tämä oli minulle positiivinen yllätys, sillä

rikoslaki ei tunnista työkorvauksen tyyppiseen rangaistukseen velvoittamista, eikä tähän näin ollen voi ketään tuomita nykylainsäädännön puitteissa. Työryhmällä oli tästä huolimatta hyviä kokemuksia sovittelun kautta työkorvaukseen ohjatuista nuorista, sekä toiveita tämän seuraamisen kehittämiseksi. Nuorisoryhmän poliisin osittain leikkimielinen toteama, ”annetaan rangaistukseksi sille kesätyö!” näyttäytyykin kriminologian ja etenkin Sampsonin ja Laubin (1993) elämänkaariteorian näkökulmasta melko hyvältä idealta: virallisen kontrollin edustaman tahon asettama rikosseuraamus toimiikin epävirallisen kontrollin lisääjänä sekä hyvien kokemusten luoja. Työkorvausta seuraamismuotona olisi viranomaisten näkemysten perusteella hyvä kehittää. Työkorvausten vaikuttavuudesta oli myös hyvä saada tutkimustietoa.

Nuorten rikosprosessia käsittelevä analyysi osoitti, että työkorvauksen korostamisen lisäksi, viranomaisten näkemykset vankeusrangaistusten negatiivisista vaikutuksista olivat erittäin yksimielisiä. Tämän voidaan myös nähdä sopivan yhteen niiden kriminaalipoliittisten tavoitteiden kanssa, joita suomalainen kriminaalipolitiikka vaalii. Ratkaisuja on etenkin nuorten kohdalla pääsääntöisesti löydettävä muualta, kuin vankilasta. Kivivuoren (2008, 292) toteamus, että ehdottoman vankeusrangaistuksen kartaaminen nuorten kohdalla on kriminologian näkökulmasta perinteisesti liitetty leimautumiseen, oli erään haastateltavan rikosseuraamustyöntekijän toteamassa tulkittavissa melko suoraan: ”ei sitä voi ennustaa et mille osastolle joku nuori päättyy ja keitä vankeja siellä on. Et onko ne sellaisia, jotka houkutteleeki enemmän kiinnitty siihen rikolliseen alakulttuuriin.” On kuitenkin nostettava esille, että viranomaiset osoittivat vankeusrangaistusta koskevissa keskusteluissa, että näkevät ääritilanteissa myös vankeusrangaistuksella olevan tarpeellinen tehtävänsä.

Viranomaisten käsitys sekä työkokemuksen tuomat huomiot nuorista rikoksentekeijöistä vastaa nykykriminologian käsityksiä ja rikostilastojen havainnoimaa tietoa rikollisuudesta. (Nuoriso) rikollisuus kasaantuu pienelle porukalle, joka tekee kohtuuttoman suuren osuuden kaikista rikoksista. Tämähän ei tarkoita, että tämä porukka olisi vastuussa kaikista nuorten tekemistä rikoksista ja viranomaiset hahmottivat tämän tunnistamalla omien

asiakkaidensa joukosta kaksi erillistä rikostekijätyyppiä: *yksittäisen rikoksen tekevät* ja *rikoskierteessä olevat*. Viranomaiset pohtivat paljon etenkin jälkimmäisen joukon rikollisuuteen vaikuttavia taustatekijöitä ja näkivät, että muun muassa koulutuksen ja perhetilanteen selvittäminen ja parantaminen ovat jopa rikosvastuuseen laittamista tärkeämpi päämäärä. Viranomaiset kertoivat, että rikosuusijat kuuluvat useasti rikoksia toistuvasti tekeviin kaveriporukoihin ja poliisin nuorisoryhmään muodostettavan yhteistyön tärkeäksi osa-alueeksi nimettiin näiden ryhmittymien tunnistaminen ja mahdollisen puuttumisen mahdollistaminen muille viranomaistoimijoille. Viranomaisten kuvailujen ja pohdintojen rikoskierteessä olevien nuorten ystäväpiireistä voi nähdä kuvastavan valikoitumisteoriaa, jonka mukaan rikosaltis nuori hakeutuu tai joutuu omanlaiseensa seuraan, jossa tekee rikoksia altistuessaan porukan rikosten hyväksynnälle. Nähdäkseni viranomaisten onkin tärkeä tiedostaa, että rikosoireilu on useasti ryhmään liitettävää toimintaa. Tämän kehittäminen voi olla haaste esimerkiksi lastensuojelun kannalta, sillä lastensuojelun työskentely on vahvasti kiinnittynyt yksilöön ja tämän perhepiiriin.

Onkin syytä pohtia, miten tämän porukan voi tunnistaa ja millä keinoin heitä voi viranomaistoimin auttaa irtaantumaan rikollisuudesta. Jo analyysiluvussa esitin, että työryhmän tulee pohtia miten rikosprosessi voi vastata sekä rikostenuusijoiden, että ensimmäisen rikoksen tehneiden nuorten tilanteeseen. Kriminologian tutkimuksen näkökulmasta voidaan esittää, että molemmat ryhmittyvät toki tarvitsevat tukea, mutta tuen lähtökohdan ei välttämättä tarvitse olla sama. Yksittäisen rikoksen tehnyt nuori tarvitsee todennäköisesti tukea henkisesti rankan prosessin ajaksi. Tiedämme kuitenkin, että rikoskierteessä oleva nuori suuremmalla todennäköisyydellä syyllistyy uuteen rikokseen, minkä takia fokus on laitettava kriminogeenisten riskitekijöiden tunnistamiseen ja työskenneltävä vahvemmin niin, että rikollisuudesta irtaantuminen voisi onnistua. Toki molempien ryhmien kohdalla kokonaistilanteen selvittäminen auttaa viranomaisia pohtimaan, mikä auttaa ketäkin. Luvussa 3.2. lyhyesti esiteltyä Ruotsissa kehitettyä *strategisten rikosten* tunnistamista voisi kehittää Suomen nuorisorikollisuuden erityispiirteitä vastaavaksi.

Analyysin yllättävin, joskin jälkikäteen melko looginen tulos oli, että rikosprosessin hitaus ei näyttäytynyt suurimpana ongelmana rikosprosessissa. Ajan turha kuluminen nähtiin toki ikävänä asiana, johon on tarpeen puuttua mahdollisuuksien mukaan. Viranomaiset kuitenkin toivat esille, että suuri osa prosessin hitaudesta liittyy sellaisiin seikkoihin, jotka osittain johtuvat rikosprosessin moniammatillisuudesta sekä viranomaisorganisaatioiden omista ongelmista. Leanin näkökulmasta viranomaiset havaitsivat paljon sellaisia epäkohtia ja hukkaa, johon ei ilman mittavia rakenneuudistuksia voi puuttua, esimerkkinä vaikkapa useaa yksikköä vaivaava resurssipula tai työntekijöiden suuri vaihtuvuus. Aikaan liittyvien ongelmien sijasta ylivoimaisesti suurimpana yksittäisenä ongelmana korostui rikosprosessin pirstaleisuus. Tämän ajateltiin aiheuttavan yksittäiselle nuorelle suurempaa hämmennystä ja vaivaa kuin ajan kuluminen. Pirstaleisuuden ja selkeän vastuunkantajan puuttumisen paikkaamisen nähtiinkin voivan vaikuttaa niihin ongelmiin, jotka ajankuluminen voi aiheuttaa, kuten moneen muuhunkin ongelmaan. Pirstaleisuuden ensisijaisena ongelmana nähtiin vastuunoton puuttuminen sekä tiedottamisen pulmat. Nuoren nähtiin jäävän melko yksin prosessissa

Pirstaleisuus onkin yksittäinen suurin ja nopeinta muutosta vaativa haaste nuorten rikosprosessissa. Tähän tulisi löytyä ratkaisu, minkä jälkeen muihin ongelmiin on helpompi tarttua. Ongelman ratkaisemiseksi esimerkiksi nuorta rikosprosessin aikana kokonaisvaltaisesti tukevan yksikön perustamista voisi tutkielman tulosten perusteella pohtia. Se, että rikosprosessia läpikäyvällä nuorella olisi taho, joka selvittäisi tämän olosuhteita ja yksilöllisesti voisi pohtia tukitoimia toisi rikosprosessiin mukaan yhden leanmenetelmän suurimmista eduista: asiakaslähtöisyyden. Vaikka leanin puhtasoppinen käyttöönotto jäisikin taka-alalle, voi työryhmä ammentaa sen työkaluista ja menetelmistä paljon hyviä ideoita.

Jotta nuorten rikosprosessia voisi edelleen kehittää parempaan suuntaan, hyötyisi työryhmä tutkimustiedosta, jossa rikosprosessiin joutuneiden nuorten ääntä kuultaisiin. Tällöin työryhmä saisi kehittämispyrkimyksilleen ja nyt havaittuihin ongelmiin vahvistuksen, sekä tärkeitä näkemyksiä siitä, miten rikoksen tehneet nuoret itse toivovat, että heidät kohdattaisiin.

LÄHTEET

Aaltonen, Mikko (2013) Socioeconomic differences in crime and victimization: a register based study. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Al Abri, Rashid & Al Farsi, Yahya & Singh, Prakash & Sohal, Amrik & Al Hajri, Abdullah & Al-Balushi, Shahid (2014) Readiness factors for lean implementation in healthcare settings – a literature review. *Journal of Health Organization and Management* 28 (2), 135–153.

Brandt, Jakob & Stigendahl, Lars (2012) Lean och systemsyn i stat och kommun: förutsättningar, hinder och möjligheter. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Brännmark, Mikael (2012) Lean i kommuner och myndigheter: En översikt över existerande empirisk forskningslitteratur. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Cauffmann, Elizabeth & Cavanagh, Caitlin & Donley, Sachiko & Gile Thomas, April (2014) A Developmental Perspective on Adolescent Risk-Taking and Criminal Behavior. Teoksessa Alex R. Piquero (toim.) *The handbook of criminological theory*. West Sussex, England: Wiley-Blackwell. 121–142.

Cohen, Lawrence E. & Felson, Marcus (1979) Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review* 44 (4), 588–608.

DeLisi Matt & Vaughn Michael G. (2016) Correlates of Crime. Teoksessa Alex R. Piquero (toim.) *The handbook of criminological theory*. West Sussex, England: Wiley-Blackwell. 38–56.

Denscombe, Martin (2009) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Elonheimo, Henrik (2010) Nuorisoriikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Farrington, David P. & West, Donald J. (1993) Criminal, penal and life histories of chronic offenders: Risk and protective factors and

early identification. *Criminal behaviour and mental health*, 3 (4), 492–523.

Flinck, Aune & Kuoppala, Tuula (2017) Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2016. Helsinki: THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130762/Tr12_16.pdf. Luettu 21.11.2018.

Foucault, Michel (1977) *Discipline and punish: the birth of the prison*. London: Penguin Books.

Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (1990) *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Granath, Sven & Westlund, Olle (2011) *Strategiska brott bland unga på 00-talet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Harrikari Timo (2006) Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) *Nuorisoriikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 249–275.

Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt: lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto.

Harrikari, Timo (2010) Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta: toimijat, prosessit ja sisällöt. Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2010. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqM9D2N4/RISE_2_10_Ehdollisesti_rangaistujen_nuorten_valvonta.pdf. Luettu 20.9.2018.

Herlin, Tuuli (2018) Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset. Lausuntotiivistelmä. Helsinki: Oikeusministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160842/OMML_17_2018_Ehdollisen%20vankeuden%20oheisseuraamukset_Lausuntotiiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 20.9.2018.

Hines, Peter & Rich, Nick (1997) The seven value stream mapping tools. *International journal of operations and production management*. 17 (1), 46-64.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirvonen, Helena (2018) Lean haluaa koko potentiaalisi työpaikan käyttöön. Tampereen yliopisto: Alusta-verkkolehti.
<https://alusta.uta.fi/2018/03/20/lean-haluaa-koko-potentiaalisi-tyopaikan-kayttoon/>. Luettu 4.12.2018.

Holweg, Matthias (2007) The genealogy of lean production. *Journal of Operations Management* 25/2007, 420–437.

Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (2006) Nuorisorikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Jokela, Antti (2008) Rikosprosessi. Helsinki: Talentum.

Jokela, Ritva & Korhonen, Esko. & Korte, Henna & Perttunen, Jyrki (2018) Lean sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Helsingin Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS).

Jorma, Tapani & Tiirinki, Hanna & Bloigu, Risto & Turkki, Leena (2016) LEAN thinking in Finnish healthcare. *Leadership in Health Services*, 29 (1), 9–36.

Kangas, Riikka (2018) Lean-ajattelun käyttöönoton organisaatiokulttuuriset tekijät julkisessa sairaalassa. *Hallinnon tutkimus*, 37 (4), 244–256.

Kivivuori, Janne (1994) Understand and punish: the culture of juvenile transgressions in the context of a welfare state. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Kivivuori, Janne (2006) Nuorisorikollisuuden kehitys. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 15–54.

Kivivuori, Janne (2008) Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.

Krafcik, John F. (1988) Triumph of the lean production system. *MIT Sloan Management Review*, 30 (1), 41–52.

Kuula Tarja & Pitts John & Marttunen Matti (2006) Nuoret laitoksissa Suomessa ja Englannissa. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 315–338.

- Laine, Matti (2007) *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Helsinki: Tietosanoma.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2006) *Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2007) Penal policy in Scandinavia: Crime, Punishment, 36, 217–295.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2012) Criminology, crime and criminal justice in Finland. *European Journal of Criminology*, 9(2), 206-222.
- Marttunen Matti (2006) Nuorten rangaistusjärjestelmän toiminta 1990-luvun alusta nykypäivään. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) *Nuorisoriikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 281–313.
- Marttunen Matti (2008) Nuorisoriikosoikeus: alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Väitöskirja. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Marttunen Matti & Keisala Hertta (2007) *Nuorisorangaistus I*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Modig, Niklas & Åhlström, Pär (2015) *Detta är lean: lösningen på effektivitetsparadoxen*. Stockholm: Rheologica.
- Muncie, John (1999) *Youth & Crime*. London: SAGE Publications.
- Niemi, Hannu (2018) *Rikollisuustilanne 2017*. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Näsi, Matti (2016) *Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2016*. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Verkkojulkaisu. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/169509/Katsauksia_18_N%C3%A4si_2016.pdf?sequence=1. Luettu 8.9.2018.
- Piquero, Alex R. (2016) *The handbook of criminological theory*. West Sussex, England: Wiley-Blackwell.
- Radnor, Zoe J. & Holweg, Matthias & Waring, Joe (2012) Lean in healthcare: the unfilled promise? *Social science & medicine* 74 (3), 364–371.

Radnor, Zoe J. & Osborne, Stephen P. (2013) Lean: a failed theory for public services? *Public Management Review* 15 (2), 265–287.

Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Miekkala, Mari (2015) Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995-2015: ESPAD -tutkimuksen tulokset. Helsinki: THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129809/URN_ISBN_978-952-302-572-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 14.9.2018.

Rauhala, Pirkko & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.

Raunio, Kyösti (2004) *Olellainen sosiaalityössä* Helsinki: Gaudeamus.

Saarikkomäki, Elsa & Tanskanen, Maiju (2018) Nuorisoriikollisuus. Teoksessa Hannu Niemi (toim.) *Riikollisuustilanne 2017*. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspoliittikan instituutti. *Katsauksia* 29, 199–220.

Salmi, Venla (2006) Sosiaalinen pääoma ja nuorisoriikollisuus. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) *Nuorisoriikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 187–206.

Salmi, Venla (2009) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset: nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995-2008. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Savolainen, Jukka & Hinkkanen, Ville & Pekkarinen, Elina (2007) *Lasten riikolliset teot ja niihin puuttuminen*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Silverman, David (2013) *Doing qualitative research: A Practical Handbook*. Los Angeles, CA: Sage.

Tolan, Patrick H. & Gorman-Smith, Deborah (1998) Development of serious and violent offending careers. Teoksessa Rolf Loeber & David Farrington (toim.) *Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*. Thousand Oaks: Sage, 68–85.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen Neuvottelukunta (TENK) (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen, ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotuseettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Verkkojulkaisu. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Luettu 16.9.2018.

Tutkimuseettinen Neuvottelukunta (TENK) (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Verkkojulkaisu. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 16.9.2018.

Väkiparta Hanna & Marttunen Matti (2009) Valvonta nuorten rangaistuksena. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Womack, James P. & Jones, Daniel T. & Roos, Daniel (1990) The machine that changed the world. New York: Rawson Associates.

Womack, James P. & Jones, Daniel T. (2003) Lean thinking: banish waste and create wealth in your corporation. New York/London: Free Press, Simon & Schuster.

LAIT JA VIRALLISLÄHTEET:

Rikoslaki 1889/39

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1997/689

Laki nuorisorangaistuksesta 2004/1196

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005/1015.

Lastensuojelulaki 2007/417

Esitutkintalaki 2011/805

HE 271/2004: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?trip-type=ValtiopaivaAsiat&docid=he+271/2004>.

HE 120/2018: Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 6 luvun 10 §:n ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain sekä eräiden muiden lakien muuttamisesta.

Liite 1.

Haastattelurunko:

TEEMA 1 – RIKOSPROSESSI TÄLLÄ HETKELLÄ (HUKAN JA ARVON LÖYTÄMINEN)

1. Kuvailkaa nuorten rikosprosessia omasta (ammattillisesta) näkökulmastanne ja pohdika mikä siitä tekee erilaisen esim. aikuisten prosessiin verrattuna.
2. Onko nuoren rikosprosessilla muuta tarkoitusta, kuin seuraamuksen asettaminen rikoksesta? → Mikä se on?
3. Ehkäiseekö tämänhetkinen rikosprosessimalli rikosoireilun jatkumista?
4. Mitkä asiat toimivat tällä hetkellä nuorten rikosprosessissa?
5. Mitkä ovat ongelmakohtia nuorten rikosprosessissa?
 - 5.1. Miksi hitaus on ongelma/pitääkö nopeaa puuttumista tavoitella? Miksi?
 - 5.2. Onko jouduttaminen aina itseisarvo vai onko tapauksia, joissa odottaminen on tarkoituksenmukaista?
 - 5.3. Voiko odottamisen (hukka-ajan) muuttaa arvoa tuottavaksi toiminnaksi? → esimerkiksi lisäämällä muiden työpanosta näissä *pullonkauloissa*? Mitä tämä vaatisi rikosprosessilta ja siihen osallistuvilta viranomaisilta?
6. Mitä ongelmien ratkaisemiseksi on jo tehty? → miten tämä on vaikuttanut prosessiin? → Miten hyväksi todettuja toimintatapoja voidaan ylläpitää ja kehittää?
 - 6.1. Arvioitkeko, että muutokset ovat tuoneet nuorelle jotain lisäarvoa? Mitä?
 - 6.2. Arvioitkeko, että muutokset ovat parantaneet oman työnsä edellytyksiä?
7. Mitä ongelmien ratkaisemiseksi voisi vielä tehdä?

TEEMA 2 – NUORELLE TUOTETTAVA ARVO/RANGAISTUKSEN MERKITYS

1. Mitkä ovat mielestäsi sellaisia toimintoja A) omassa työssäsi B) muiden viranomaisten työssä, jotka tällä hetkellä ovat nuorelle arvokkaita rikosprosessin aikana? → miksi juuri tämä on tärkeää/miten se edesauttaa nuoren hyvinvointia?

2. Tulisiko rikosprosessin aikana käsitellä nuoren kanssa sellaisia asioita, jotka eivät suoraan liity tapahtuneeseen rikokseen? → Mitä asioita nämä voivat olla?
3. Voiko nuorelle olla hyötyä rikosprosessista? Minkälaista?
4. Mitkä asiat rikosprosessissa voivat olla nuoren hyödyn näkökulmasta haitallisia, ja miten näitä voidaan ehkäistä?
5. Minkälaisia seuraamuksia nuorille tulisi langettaa rikoksista?
6. Vastaavatko nuorten tekemien rikosten rangaistukset omaa oikeustajuasi?

TEEMA 3 – VIRANOMAISYHTEISTYÖ

1. Minkä viranomaisen koet lähimmäksi yhteistyökumppaniksesi nuorten rikosprosessissa? → miksi tämä viranomainen? Mikä tässä yhteistyössä toimii / mikä ei?
2. Koetko tuntevasi muiden viranomaisten työtä nuorten rikosprosessissa tarpeeksi?
2.2. Mitä sinun täytyisi tietää enemmän, jotta kokonaisprosessi olisi nuorelle parempi?
3. Koetko, että muut viranomaiset rikosprosessissa tuntevat sinun roolisi tarpeeksi hyvin ja osaavat hyödyntää ammattitaitoasi rikosprosessissa? Miten olet huomannut tämän? → miten tilanne voidaan korjata? (jos tarpeen)
4. Korostuuko jonkin viranomaisen rooli nuoren rikosprosessissa erityisesti oman työsi näkökulmasta? Millä tavalla?
5. Toivoisitko, että oman työsi näkökulmasta olisit vahvemmin läsnä nuoren rikosprosessissa vai onko sinulla liikaa vastuuta prosessista?
6. Minkä viranomaisen tulisi olla päävastuussa nuoren rikosprosessissa? Jos kyllä, minkä?

YLEISTÄ KESKUSTELUA TYÖRYHMÄSTÄ:

Onko jotakin, jota mielestäsi vielä tulisi tuoda esille aiheesta?

- Näkemyksiä työryhmän toiminnasta
- Näkemyksiä lean –menetelmän käyttämisestä (mikäli haastateltavat kokevat jo työryhmän tapaamisten perusteella sisäistäneensä lean –ajattelua)
- Mitä aiheita työryhmän käsiteltäväksi tulisi tuoda?

Liite 2.

Informointikirje tutkimuksesta

Arvoisa yhteistyökumppani!

Kirjoitan pro gradu -tutkielmaani Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan pääaineesta sosiaalityö. Tutkimukseni aihe on nuorten rikosprosessin jouduttaminen lean -menetelmän näkökulmasta. Kerään haastatteluaineistoa saadakseni tietoa helsinkiläisnuorten rikosprosessia pohtivan työryhmän eri viranomaisten näkemyksistä rikosprosessin jouduttamisesta ja viranomaisyhteistyön parantamisesta. Tarkoitukseni on pohtia lean -menetelmän hyödynnettävyyttä ja pohtia aineiston perusteella kehittämisehdotuksia rikosprosessiin työryhmän hyödynnettäväksi.

Tutkimus toteutetaan haastatteluina (sekä ryhmä-, että yksilöhaastatteluina). Haastattelut äänitetään ja aikaa niihin kannattaa varata noin puolitoista tuntia.

Tutkimusaineisto (haastattelut) kootaan ilman tunnistetietoja ja se pyritään anonymisoimaan. Täyden anonymiteetin lupaamista en voi taata, sillä työryhmä on pieni ja ryhmän muut jäsenet saattavat tunnistaa haastateltavan viranomaisroolin. Haastattelu toteutetaan kuitenkin täysin luottamuksellisesti ja nimettömänä, eikä kenenkään henkilöllisyys tule ilmi raportoinnin yhteydessä. Työryhmän ulkopuolinen henkilö ei voi tunnistaa yksittäistä haastateltavaa.

Haastatteluaineistoa käsittelee ainoastaan tutkimuksen tekijä sekä mahdollisesti tutkimusta ohjaava yliopistonlehtori. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja osallistumisensa voi perua missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Äänitetyt haastattelut litteroidaan kirjalliseksi tutkimusaineistoksi. Tutkimusaineisto hävitetään heti, kun tutkimus on hyväksytty, eikä oikaisuvaatimusaikaa enää ole. Äänitteet tuhoetaan heti, kun ne on saatu litteroitua tekstimuotoon. Ennen hävittämistä aineisto säilyy Helsingin yliopiston tietoturvatuilla servereillä, joihin pääsee käsiksi vain tutkimuksen tekijän henkilökohtaisella käyttäjätunnuksella.

Haastattelut toteutetaan loppusyksystä 2018 ja tutkimus valmistuu alkuvuodesta 2019. Tutkimus luovutetaan työryhmän käyttöön sekä Helsingin yliopistolle. Osallistujilla on mahdollisuus saada valmistunut tutkimus itselleen.

Ystävällisin terveisin,

Oskar Hägglund

tutkijan henkilökohtainen puhelinnumero, tutkijan henkilökohtainen sähköposti

Liite 3.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimus: Nuorten joudutettu rikosprosessi lean -menetelmän näkökulmasta -Helsinkiläisnuorten rikosprosessin jouduttamista pohtivan viranomaistyöryhmän kehittämishankkeen näkemyksiä ja parantamisehdotuksia

Tutkimuksen tekijä: Oskar Hägglund

Tutkimuksen julkaisu: Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto;
Helsingin yliopisto

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon, ja nauhoitettu ja litteroitu aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että osallistun haastatteluun, ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumiseni milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa mahdolliseen suhteeseeni organisaatioon, jossa työskentelen.

Helsingissä _____ / _____ / _____

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys